

FİNANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

MAYIS 2004 • YIL 41 • SAYI 482 • 5.000.000.- LİRA
www.ekonomikyorumlar.com

Merkez Siyaseti
Dr. Nesrin NAS

ABD ve Avrupa Birliği İpotekli Piyasaları Arasındaki Farklılıklar
Doç. Dr. Belgin AKÇAY

Türkiye'de Kredi Kartları Üzerine Bir İnceleme
Selçuk DURANLAR

Bankalar Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan, 5020 Sayılı Kanun Üzerine Farklı Bir Genel Bakış
Hikmet KURNAZ

Mükelleflerin Vergi Eşitliğini Algılaması Vergi Kaçırma Eğilimi İlişkisi
Yrd. Doç. Dr. Naci Tolga SARUÇ
Yrd. Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ

Parasal Reform Seçenekleri: Yeni Türk Lirası'na ve Euro'ya Geçiş
Yrd. Doç. Dr. İrfan KALAYCI

Dışa Açık Ekonomilerde İç ve Dış Dengeye Yönelik Makro Ekonomik Politikaların Etkinliği ve Türkiye Örneği
Yrd. Doç. Dr. Mevlüdiye ŞİMŞEK

piyasada nakit mi yok?

gani var.

Acil nakit ihtiyacı mı var?

gani var.

Çek/senet tahsilatında problem mi var?

gani var.

Stok maliyetini düşürmek mi lazım?

gani var.

Satış fiyatı doğru mu?

gani var.

Nakit akışı kontrol altında mı?

gani var.

Ödeme ve tahsilat planlarını kim yapacak?

gani var.

Gerçekten kâr ediyor musunuz,

daha fazla kâr edebilir misiniz?

gani var.

Şirketinize özel çözüm getirecek

bir bankacıya mı ihtiyacınız var?

gani var.

gani kim?

Garantili Nakit İdaresi Uzmanı.

gani bu hizmetleri her sektörde,
her KOBİ ve işyeri sahibine vermeye hazır.

Sizin **gani**'niz size en yakın Garanti şubesinde
davetinizi bekliyor. Bir telefonunuz yeter.

Ayrıca ücretsiz nakit idaresi paketi

Paketin içinde bir finans rehberi, bir de bilgisayar programı CD'si var. Dikkat, bu bir muhasebe programı değil. KOBİ sahibinin/yöneticisinin, finans yönetimini en verimli şekilde yapabilmesi için, Microsoft işbirliğiyle hazırlanmış özel bir yazılım. Bilgisayar kullanmamış bir iş sahibi bile kolayca kullanabilir. **ganigani** finans rehberinde ise finans yönetiminin temel kavram ve yöntemlerini bulacaksınız. **ganigani**-kullanıp, **ganigani** kazanın...

Daha fazla bilgi için, www.ganigani.com
adresini ziyaret edebilir, 444 0 333 Alo Garanti'yi
ya da (0212) 630 86 86 İşletme Bankacılığı
Hizmet Hattı'nı arayabilirsiniz.

Garanti İşletme Bankacılığı

Efsaneler
asla
ölmez.

Sadece şekil değiştirir.Yeni Golf.

Daha güvenli, daha tutumlu, daha konforlu. Daha geniş, daha uzun, daha yüksek. Performansı dersiniz çok daha üstün. Efsanenin yeni yorumu Yeni Golf'te sizi etkileyecek daha çok özellik var. Yakından görmek isterseniz hemen bir Volkswagen Yetkili Satıcısına uğrayın.

Yeni Golf

Otomobil aşkına

FINANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http://www.ekonomikyorumlar.com

e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

MAYIS 2004 • YIL: 41 • SAYI: 482 • 5.000.000.- LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik Mali Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS**

**Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENC**

**Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat □ Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Prof. Dr. Mehmet Altan □ Tevfik Altınok □ Yılmaz Argüden □ Beyhan Aslan □ Uğur Bayar □ Afa Boran □ Prof. Dr. Ünal Bozkurt □ Yavuz Canevi □ Ege Cansen □ Dr. Doğan Cansızlar □ Bülend Çorapçı □ Necdet Durakbaşı □ A. Aydın DüNDAR □ Dr. A. Mahfi Eğilmez □ Orhan Emirdağ □ Gazi Erçel □ Dr. Zeynel Abidin Erdem □ Meral Gezgin Eriş □ Dr. Deniz Gökçe □ Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ M. Akif Hamzaçebi □ Avni Hedili □ Erhan Işıl □ Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu □ Ali İhsan Karacan □ Kemal Kurdaş □ Korhan Kurdoğlu □ Adnan Nas □ Ergin Neng □ Sezai Onaral □ Prof. Dr. Suat Oktar □ Tuncay Özilhan □ Ersin Özince □ Ertuğrul İhsan Özoal □ Prof. Dr. Merih Paya □ Adnan Polat □ M. Faruk Sabuncu □ Prof. Dr. Hülya Talu □ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş □ Dr. Ali Tekin □ Dr. Turgut Telman □ Yaman Törüner □ Cihan Turper □ Doç. Dr. Ali Ulusoy □ Ahmet Yüzbaşıoğlu □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ Adnan Nas □ Prof. Dr. Merih Paya □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

BU SAYIDA

Okurlara Mektup Ekonomide Balayı Bitiyor mu?	3
DR. NESRİN NAS Merkez Siyaseti	6
HİKMET KURNAZ Bankalar Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan, 5020 Sayılı Kanun Üzerine Farklı Bir Genel Bakış	17
YRD. DOÇ. DR. İRFAN KALAYCI Parasal Reform Seçenekleri: Yeni Türk Lirası'na ve Euro'ya Geçiş: Gerekçeler ve Sonuçlar	37
SELÇUK DURANLAR Türkiye'de Kredi Kartları Üzerine Bir İnceleme	58
YRD. DOÇ. DR. NACİ TOLGA SARUÇ YRD. DOÇ. DR. İSA SAĞBAŞ Mükelleflerin Vergi Eşitliğini Algılaması Vergi Kaçırma Eğilimi İlişkisi	64
DOÇ. DR. BELGİN AKÇAY ABD ve Avrupa Birliği İpotekli Piyasaları Arasındaki Farklılıklar	75
YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK Dışa Açık Ekonomilerde İç ve Dış Dengeye Yönelik Makro Ekonomik Politikaların Etkinliği ve Türkiye Örneği	83
Rakamların Dili Ekonomik Göstergeler	94

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL ☎ Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 ☎ Faks: (0212) 518 66 43 ☎ http://www.ekonomikyorumlar.com ☎ e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com ☎ Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. ☎ 2004 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil): 60.000.000.-TL. ☎ Öğrencilere: 42.000.000.-TL. ☎ Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 ☎ Kapak - Sayfa Tasarımı ve Dizgi: Ekonomik Yorumlar ☎ Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık, Tel: (0212) 518 11 28 ☎ Baskı Tarihi: 8 Mayıs 2004 ☎ Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

Ekonomide Balayı Bitiyor mu?

AKP, hem istikrar programının zor kısmının tamamlanmış olması, hem de ABD’de ve dolayısıyla dünyada faizlerin çok düşük, buna karşılık Euro’nun yüksek seyretmesi nedeniyle ekonomide bir bahar havası estirebildi. Tüm gelişmekte olan piyasaları etkileyen bu süreçte hem ucuz borçlanıldı, hem de fiyat istikrarının sağlanmasında önemli bir başarı sağlandı. Ancak, Hükümet yabancı fon akımları sayesinde ekonomik performansın başarılı görüldüğünü göz ardı ederek yabancı fon akımlarının kendi başarısı nedeniyle geldiğini düşünüyor. Bu da rehavete yol açıyor. Oysa, gelinen bu noktada ve dünya ekonomisindeki gelişmelerin ışığında beklentileri yönetmenin önemi giderek artıyor. Çünkü istihdam ve dış dengede sorunlar büyüyor. Öyle ki, 2004 yılı için 7.6 milyar dolarlık cari açık beklentisi şimdiden aşılmış durumda. Bu yıl için GSMH’nin % 3.5-3.8’i arasında 8.5-9 milyar dolarlık bir cari açık bekleniyor. Borçlanmanın pahalandığı bir yılda bu pek iyi haber sayılmaz.

Hem iç talepteki artış hem de rekabet gücündeki azalma, euro-dolar paritesinin etkisiyle ihracatın artmasına rağmen dış ticaret dengesinde ciddi bir bozulmaya yol açmış bulunuyor. 12 aylık dış ticaret açığı Şubat ayında 23.5 milyar doların üzerine çıktı. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise % 60’a düştü. Bir kritik gösterge de, ara malları ithalatındaki olağanüstü artıştır. Bu işsizliği tetiklemektedir. İlaveten Çin tehdidi giderek büyümektedir. DTÖ’nün kotaları kaldırmasıyla ortaya çıkacak Çin tehdidinin Türk tekstil sektörüne ilk etkisi üretimin % 23 oranında azalması olacak. Bunun yanı sıra ihracat da % 33 düşecek. Bunu da bugünden gündemimize almak zorundayız.

Başka göstergeler de alarm vermeye başlamış bulunuyor. Şubat ve Mart aylarında da cari açığın yüksek olacağı anlaşılıyor. Bu açıklar gerçekleşmiş ve finanse edilmiş açıklar olmakla birlikte birbiri ardına gerçekleşme rakamları geldikçe ekonomik beklentileri olumsuz etkiler.

Enflasyon Nisan ayında TÜFE’de % 0.59 ile beklentinin altında, ancak TEFE de % 2.65 ile oldukça yüksek çıktı. Bu rakamlar her ne kadar yıllık hedefin tutturulmasını şimdilik tehdit etmiyorsa da dikkatle izlenmesi gerekiyor. Öte yandan faizler % 24’ü aştı. Bu da reel faizlerin yükseldiğini gösteriyor.

Bu durum makro politikaların enflasyonist beklentiler üzerindeki etkisini artırıyor. İç talebi artıracak politikalardan kesinlikle kaçınılması gerekiyor. Önümüzdeki günlerde belirlenecek olan tarım fiyatlarının enflasyon hedefi ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

2003 yılında dünya ekonomisinde resesyon tehlikesi nedeniyle para politikası gevşetilmiş ve faizler inanılmaz ölçüde düşmüştü. Bunun sonucu olarak başta ABD’de olmak üzere Fransa, Almanya ve Japonya’da hem kamu açıkları hem de cari açıklar büyümüş, ancak dünyada bü-

yüme hızı yükselmiş, resesyon tehdidi bertaraf edilmiştir. 2004 yılında dünya ekonomisinin % 4.6 büyümesi bekleniyor. Ancak Euro Bölgesinde sorunlar halen çözülebilmemiş değil, bu nedenle büyüme beklentisi % 1.7 gibi dünya ortalamasının bir hayli altında. Bu kuşkusuz Türk ekonomisini etkileyecektir. Öte yandan Çin, enflasyon tehlikesi nedeniyle aşırı ısınan ekonomiyi soğutma kararı almış bulunuyor. Bu da kuşkusuz dünyada emtia fiyatlarını etkileyecektir. Özellikle çelik ve alüminyum üreticisi ülkeler bundan olumsuz etkileneceklerdir.

Öyle görünüyor ki, 2004 yılında gündemimizi düşen faizler yerine yükselen faizler, yükselen petrol fiyatları ve yol açtığı enflasyonist baskı, düşen dolar yerine yükselen dolar fiyatları ve soğuyan Çin ekonomisinin dünya ekonomisi üzerinde oluşturduğu tehdit işgal edecek.

2003 yılında gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşerken, özel kesim kredileri ve portföy yatırımları dünyada artan likidite nedeniyle olağanüstü ölçülerde artmıştı. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin borçlanma faizleri hızla düşmüş ve rezervlerindeki artış 2003 yılında 276 milyar dolara yükselmiştir. Yükselen piyasalara giden yabancı fon akımları yalnızca geçen yıl 192 milyar dolar oldu. Bu yılın ilk iki ayında bu rakam 41 milyar doların üzerinde gerçekleşti. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerdeki faktörlerin çekiciliği değil, gelişmiş ülkelerdeki itici faktörler etkili olmuştur.

Ancak şimdi gelişmekte olan ülkeler ve kuşkusuz Türkiye için işler tersine dönüyor gibi. 2004 ve sonrası için yapılan öngörülerin hemen hepsi gelişmiş ülkelerdeki mevcut para ve maliye politikalarının sürdürülemez olduğunda birleşiyor. ABD Merkez Bankası (FED) Başkanı Greenspan'ın geçtiğimiz günlerde resesyonun sonuna gelindiğine ve ABD mali sisteminin faiz artırımına karşı güçlü olduğuna dair açıklaması düşük faiz politikasının sonuna geldiğini gösteriyor. Kısaca 2004 yılında gelişmekte olan ülkelere ya da yükselen piyasalara yönelik risk algılaması dramatik bir biçimde değişecektir. Faizler yükselince aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde borçlanma daha pahalı hale gelecektir. Kısacası, bu ülkelerin euro tahvilleri değer yitirecek. Ama daha önemlisi tüm dünya ekonomisi bundan olumsuz etkilenecektir.

Her ne kadar Bakan Babacan FED'in faiz artırımının bizi etkilemeyeceğini iddia etse de, Türkiye'de reel faizlerdeki düşüşün FED faizleri ile doğrudan ilgisi olduğu bir gerçek. Bu nedenle düşük kur-düşük faiz dengesinin bozulması bütçe dengelerini bozacaktır.

Konsolide borç stoku içinde dövize endekli ve döviz cinsinden borç stokunun payının % 40'ı aştığı düşünülürse, nominal kurun yükselmesinin borç dinamiklerini nasıl olumsuz etkileyeceği açıktır. Bu nedenle mali disiplinin kararlılıkla sürdürülmesi çok önemlidir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde beklentilerin çok iyi yönetilmesi ve ekonominin içsel dayanıklılığının artırılması gerekiyor.

Halihazırda yurtiçinde 18-20 milyar dolar arasında olan ve özellikle Hazine kağıtlarında bulunan yabancı yatırımcı bu faiz artırımından etkilenecektir. Euro tahvillerde bulunan yabancı yatırımcı ABD Hazine kağıtlarına kayacaktır. Bu hareket başladı bile. Çünkü genellikle finans piyasaları miyoptur ve bu piyasalarda sürü psikolojisi hakimdir. Yakın dönemdeki kâr fırsatlarını görürler, ama orta-uzun dönemdeki riskleri ya göremezler ya da görmek istemezler. Dolayısıyla euro tahvillere bağlı türev işlemler nedeniyle geri çağırımlar başlayacak, bu da kur ve faizler üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Kaldı ki, son zamanlarda bankaların ve şirketlerin açık pozisyonları da büyüdü. Bu durum FED faiz artırımının olumsuz etkisini tetikleyecektir.

Bu nedenle mevcut olumlu ortamdaki, ekonominin temel dengelerini iyileştirmek için yararlanmak gerekirdi. Ne var ki, yapısal reform sürecindeki yavaşlama iyimser olmamızı engelliyor.

Hükümetin IMF denetiminden çıkmak konusundaki aceleciliği bazı şeylerin çok düşünülmediğini, özellikle önümüzdeki iki yıl içinde 25 milyar dolarlık dış borç ödemesinin hiç dikkate alınmadığını gösteriyor. IMF'ye olan borcumuzun toplam kamu dış borçlarının üçte birini oluşturduğu ve dış borçlarımız içinde en kısa vadeli olan dilim olduğu unutulmuşu benziyor.

Hükümetin karar alma çoğunluğuna rağmen, yapısal reformları geciktirmesi ve zaman zaman mali disiplinden sapma gayretleri ve hiçbir gözden geçirmenin zamanında tamamlanmamış olması, IMF'siz devam etme konusunda piyasaları ürkütüyor.

Öte yandan, dış ticaret dengesindeki bozulma iç talebin kontrolünü gerektiriyor. Gelirler politikasına azami dikkat gerekiyor. Kaldı ki, önümüzde ciddi riskler ve engeller var. Kıbrıs ve Irak'taki gelişmeler ile Türkiye'nin Aralık ayında AB'den alacağı müzakere tarihi bu riskler arasındadır.

Tüm bu gelişmeler birbiriyle ve ekonomiyle yakından ilintilidir. Çünkü teknik olarak borç hala çok yüksek ve vadesi çok kısa. Şimdiye dek kurdaki gevşeme ve dolar faizlerinin düşük olması nedeniyle ucuza borçlanan Hazine artık bunu beceremeyecek. Bu da borç dinamiklerini olumsuz yönde etkileyecek.

Sosyal güvenlikteki finansman açığı giderek büyüyor ve ortada ciddi hiçbir adım yok. Oysa milli gelirin % 5'ine ulaşan açığın kapanması için çok şey yapılabilir.

Bankacılık hala sorunlu. Kârsızlık kronikleşti. Faizlerin düşmesi, önce bono kârı elde ettirir de, marjların azalması sektörün kârlılığını düşürecektir. Üstelik tüketici kredileri dışında ciddi hiçbir gelişme yok. Hele birkaç ay sonra mevduat garantisi de ortadan kalkınca, bazı bankalar faizleri yükseltmeye mecbur kalacak ve sorunları da büyüyecektir. Daha önemlisi çeşitli yargı kararlarının yol açtığı sorun ortada öylece duruyor. Öyle görünüyor ki, risk yönetiminin ne anlama geldiği iyi anlatılamamış. Bankacılık sektöründeki krizin bulaşıcı olduğu ve bu sektördeki krizlere acil müdahale gerekliliği de pek kavranmamış. Bundan sonra itibarı bir hayli zedelenen BDDK'nın işi çok zor görünüyor.

Mahalli idarelerin toplam borcu 18.5 katrilyon lira civarında. Bu büyük bir sorun olarak karşımızda duruyor. Bu nedenle hazırlanan çerçeve yasa taslağına belediyelerin birbirleri ve kamu kuruluşlarına olan borçlarının temizlenmesi, kısaca tahkim maddesi konuluyor. Ancak böyle bir adımın ülkedeki tüm borç dinamiklerini ve bütçe dengelerini bozacağı göz ardı ediliyor. Her ne kadar niyet mektubunda açıkça tahkimden bahsedilmemişse de IMF'ye verilen sözler içinde, açık açık "tahkimin önünü kesecek" maddeler de yok. Hükümetin belediyelere borçlanma yetkisi vermeyi düşündüğü bir sır değil. Böyle bir durumda belediyelere Hazine garantili borçlanma yetkisi tanınırsa işin ucu alınmaz.

Her ne kadar niyet mektubunda, çıkarılacak yasaların "kamu mali yönetim ve kontrol kanunu" ile uyumlu olmasının ve "merkezi idarenin yetkilerinin bir kısmının yerel yönetimlere devredilmesi sürecini kolaylaştırmak amacıyla, yerel yönetimlerle merkezi idare arasında mali ilişkileri inceleyecek bir çalışma grubu kurulmasının" şart koşulması IMF'nin bu konuyu izlediğinin açık bir işareti ise de, bu konunun Hükümetin gündeminde olması yeterince güven sarsıcı.

Saygılarımızla,

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar

Ekonominin İçinden

DR. NESRİN NAS
ANAP Genel Başkanı

Merkez Siyaseti

ÜLKELER DEĞİŞİMİN BÜYÜK VE AZGIN
DALGALARINI YAKALAYIP YEPYENİ UFUKLARA DOĞRU
YOL ALIRLAR YA DA BU DALGALARI DURDURMAYA
ÇALIŞIP BOĞULUP PARÇALANIRLAR

Siyasal merkezi, güçlü bir orta sınıf oluşturur. Bu anlamda merkez sağ siyaseti, evrensel değerlerle geleneksel değerlerin -biri diğerini dışlamadan- buluştuğu, meşruiyetin kaynağına ilişkin hiçbir tartışmanın kalmadığı, bu nedenle değişimin çevre-merkez çatışmasına oturmadığı ve değişimin önceliğinin nitelik yani özgürlük ve zenginlik üretmek olduğu bir siyasettir. Merkez sağ siyasetinde devlet toplumun çeşitliliğinden güç alır, ne topluma bir model empoze eder ne de bireyin alanını tarif eder. Aksine kendini sınırlar, varlığını sosyal hareketlilik üzerine kurar ve ekonomik akla dayanır.

Bu anlamda, evrensel içeriği ile Türkiye’de henüz ne merkez sağ ne de merkez sol vardır. Bugün Türkiye’de değişim halen nicelikselidir. Değişimin odağında merkez-çevre çatışması vardır. Dolayısıyla yarış değişim yanlıları ile statükoyu korumak isteyenler arasındadır ve değişimi bir zorunluluk değil patolojik bir olgu olarak gören ve sosyo ekonomik yapıyı ve global dünyayı gözardı eden bir yapı, değişim tartışmalarını rejimin niteliğine kilitlemektedir. Bu da merkez sa-

ğın kaba bir sistem eleştirisi yaparak iktidara yürümesi sonucunu doğurmaktadır. Sistem eleştirisi yaparak iktidara gelen çevre partileri ise (DP, ANAP, AKP) sistemin kendisi haline gelince yeni bir merkez sağ parti arayışı başlamaktadır. Oysa merkez sağa aday olan bir siyasi partinin öncelikle içe kapalıktan kurtulması ve bunun kısa vadeli nimetleri ile ilgilenmeyi bırakması gerekiyor. Gelir dağılımını göz ardı ederek, orta sınıfın eriyip gittiğini yok sayarak ve bunun tek ilacı olan eğitime yatırımı görmezden gelerek çevrenin merkeze taşınmasının aracı olan partilerin merkez sağa oturması mümkün değildir.

Bugün merkez sağda olduğunu söyleyen partilerin hepsi çevre partileridir. Evrensel içeriği ile henüz bir merkez sağ parti yoktur. Merkez sağı temsil ettiklerini iddia eden partiler ya kaba bir sistem eleştirisinden ya da konjonktürel krizlerden beslenmektedirler. Türkiye AB ile müzakerelere başladığı noktada siyasetin içeriği de, belirleyicileri de değişecek, değişim niceliğe değil niteliğe ilişkin olacaktır. O noktada global vizyona sahip olmayan, politikalarını sadece kendini çevre-

leyen sorunlara ve dinamiklere hapseden, siyasetin neden özgürlük ve zenginlik üretmediğini ihmal eden ve yerel bir güç olmaya soyunan partilerin merkez sağın temsilcileri olması mümkün değildir.

Siyaset; öncelikle ülkenin neden zenginlik üretmediğini, ürettiği kadarını neden adil paylaşmadığını ve özgürlük yerine neden korku ürettiğini ve merkezi oluşturmak adına yaptığı her seçimin neden merkezi daha da parçaladığını gündeminin ilk maddesine koymak zordur. Rejim tartışmalarından beslenerek ve konjonktürel krizlere göre pozisyon alarak, evrenselliği dışlayıp yerel bir güç olmaya soyunarak ve toplumun çeşitliliğinden güç alacağı yerde bazı kesimlerin ihtiyaç ve arzularına göre hareket eden politik devlet anlayışına son vermeden merkez sağdaki partilerin kamuoyundan itibar görmesi mümkün değildir.

Bu anlamda bazı çevrelerin ve siyasetçilerin kendilerini sıkıntıya düşürmeyecek ve olanın tekrarlanmasını garanti edecek bir siyasal merkez inşa etme arayışları da hız kazanmış, eski alışkanlıklar ile bilinenin tekrarlandığı bir siyaset tekrar sahneye konmuştur. Değişimi bir zorunluluk değil patolojik bir olgu olarak gören ve sosyo ekonomik yapıyı ve global dünyayı gözardı eden bu yaklaşımla geçmişte olduğu gibi bugün de siyaset kurumunun düzenlenebileceğine inanılıyor.

Türkiye’de gerek entelektüel düzeyde, gerekse siyasal alanda yapılan “merkez siyaseti” tartışmalarında son derece kritik çok sayıda nokta fazlasıyla ihmal edilmektedir. “Merkezi inşa ediyorum, merkeze talibim ya da merkez sağın lideriyiz” şeklindeki birtakım arayışlar ya da beyanlar, ne yazık ki “toplum gerçeklikleri, toplumsal dinamikler

ve tarihsel serüvenden ve gelecek perspektifinden” yoksun, dar ve ufuksuz bir düzeyde süregelmektedir.

“Türkiye AB ile müzakerelere başladığı noktada siyasetin içeriği de, belirleyicileri de değişecek, değişim niceliğe değil niteliğe ilişkin olacaktır.

O noktada global vizyona sahip olmayan, politikalarını sadece kendini çevreleyen sorunlara ve dinamiklere hapseden, siyasetin neden özgürlük ve zenginlik üretmediğini ihmal eden ve yerel bir güç olmaya soyunan partilerin merkez sağın temsilcileri olması mümkün değildir”.

Yoksulluğun patladığı, işsizliğin inanılmaz boyutlara ulaştığı, gelir dağılımının daha da bozulduğu bir noktada, iktidarın yapması gereken eriyip giden orta sınıfa güçlendirmek olmalıdır. Aksi takdirde, kendini iktidara taşıyan geçinme zorluğundaki yığınların yaratacağı depremin altında kalacaktır. Bu nedenle devleti siyasi bir aygıtla dönüştürmek yerine, ekonomik aklı yönetimine egegen kılmak zordur. Bu durum kendinin merkez parti olduğunu iddia eden tüm siyasi partiler için geçerlidir. Bugün geleneksel değerlerle evrensel değerlerin giderek örtüştüğü ve geleneksel değerlerin ancak demokrasinin evrenselliğinin kabulü ile ifade edilme imkanı bulduğu ve farklılıkların sinerjisine dayalı bir dünyada, merkez siyaseti evrenselliği dışlayarak, geleneksel değerleri sömürerek ve korkuları gıdıklayarak sadece çatıların birleşmesi şeklinde ele almak da kısır bir siyasettir. Ne zenginlik ne özgürlük üretir.

Türkiye son ekonomik krizin de etkisiyle dünyanın gelir dağılımı en kötü bir kaç ülkeden biri olmuştur. Bugün 20 milyon va-

tandamız açlık sınırında yaşamaktadır. Dünyada ortalama insan ömrü artarken Türkiye’de kısalmıştır. Bebek ölümleri artarak binde 39’a çıkmıştır. 68 milyon insanın sadece 10 milyonu tüketicidir. Üretim kapasitesi son 5 yılda artmamıştır. Eğitim ve sağlık hizmetleri son derece yetersizdir. 8 yıllık zorunlu eğitime rağmen ortalama eğitim süresi kişi başına 4 yıla çıkarılabilmektedir. Eğitim kalitesi dünyanın çok gerisindedir. Okur yazarlık oranı dahi % 100’e çıkmamıştır. Türk işgücünün eğitim düzeyi çok düşüktür. İşgücünün % 51’i ilkokul mezunudur. % 90’ı ise mesleksizdir.

Bu haliyle siyasal merkezi oluşturan orta sınıf Türkiye’de kalmamıştır. Eğitim ihmal edildikçe, teknolojiye ve bilgiye yatırım yapılmadıkça büyüme ve zenginlik eşitsiz dağılmaya devam edecektir. Sadece çocuklarının eğitimine önem veren toplumlar geleceğin toplumları olacaktır. Bizim gibi ülkelerde ise toplumun en üstteki % 20’lik tabakası bilgi ve teknolojiyi anladığı ve buna yatırım yaptığı için daha da zenginleşecek, gelir uçurumu daha da büyüyecektir. Bu nedenle gelir dağılımını göz ardı ederek, orta sınıfın eriyip gittiğini yok sayarak ve bunun tek ilacı olan eğitime yatırımın gerekliliğini görmezden gelerek merkez inşa etmeye çalışmanın sonu hüsrarla biter...

Yoksulluğu ortadan kaldırmadan merkez olmaz. Siyasal merkezi temsil ettiğini iddia

eden her partinin yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaları ortaya koyması gerekir. Bu politikalar, ne yoksul insanların yoksulluğunu sömürerek onların yoksulluğunu oya dönüştürmeyi amaçlayan ve bu nedenle daha fazla yoksul insan yaratma pahasına devlet kaynaklarını vakıf anlayışıyla dağıtma üzerine bina edilir, ne de yoksulluğu değişime anlı şanlı kafa tutmanın zorunlu bir sonucu olarak göstererek aşırı milliyetçiliği tetikleyen politikalar üzerine bina edilir.

“Türkiye son ekonomik krizin de etkisiyle dünyanın gelir dağılımı en kötü bir kaç ülkesinden biri olmuştur. Bugün 20 milyon vatandaşımız açlık sınırında yaşamaktadır. Dünyada ortalama insan ömrü artarken Türkiye’de kısalmıştır. Bebek ölümleri artarak binde 39’a çıkmıştır. 68 milyon insanın sadece 10 milyonu tüketicidir. Üretim kapasitesi son 5 yılda artmamıştır. Eğitim ve sağlık hizmetleri son derece yetersizdir. 8 yıllık zorunlu eğitime rağmen ortalama eğitim süresi kişi başına 4 yıla çıkarılabilmektedir. Eğitim kalitesi dünyanın çok gerisindedir. Okur yazarlık oranı dahi % 100’e çıkmamıştır. Türk işgücünün eğitim düzeyi çok düşüktür. İşgücünün % 51’i ilkokul mezunudur. % 90’ı ise mesleksizdir”.

Bugün yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaların iki önemli önceliği olmak zorunda. İlki, ülkenin tüm kaynaklarının insanların oy gücüne ve oy tercihini etkileme imkanına göre değerlendirildiği ve dağıtıldığı siyasi devlet anlayışına son vermek ve kesintisiz en az 8 yıl % 7 büyümeyi sağlayacak politikaları ekonomik akıldan taviz vermeden hayata geçirmektir. Bunun için de en önemli kaynağının genç nüfusu olduğunu ve tek seçeneğinin insanlarını eğitmekten, devleti yeniden yapılandırmaktan, bilgiyi kendisine çekmekten geçtiğini görmek zorundadır.

Devlet iktidarını toplumun belli kesimlerinin aleti yapmak hem devleti yıpratır hem de devletin hizmet gücünü ortadan kaldırır, devletin tarafsızlığına olan güveni ve inancı yok eder ve adalet duygusunu zedeler. Daha önemlisi, devleti politik bir aygıtla dönüştür-

rerek bireylerin inancı, kimliği, değerleri ve geleneklerini siyasetin alanı haline getirir.

Modern devlet ne topluma bir model empoze eder, ne bireyin alanında olan değerlere ilişkin tavır ve tutum geliştirir. Öncelik siyasetin günöbirlik çıkarlarında değil, toplumun sosyal gelişmesindedir ve dünyadaki değişimin ve gelişmelerin sosyal doku üzerindeki etkilerini dikkate alarak politikalarını sürekli yeniler ve toplumun çeşitliliğinden güç alarak varlığını sosyal hareketlilik üzerine kurar.

Siyasal nüfuzu ödüllendiren bunun yoksulluk ürettiğini görmeyen, kaynak dağılımını piyasa yerine siyasete bırakan, insanları üretmeden iktidara yanaşarak geçinmeye koşullandıran bir siyaset ve yönetim anlayışı yoksulluğa son veremez ve bu nedenle siyasi merkezin adresi olamaz.

Yoksulluğa son verecek ve merkeze oturacak politikaların ikinci önceliği ise çözümleri ve politikaları sadece kendini çevreleyen sorunlar ve dinamiklere hapsetmemektir.

Bugün her ülkenin sorunu diğerini ve tüm dünyayı ilgilendiriyor. Bu nedenle global perspektiften yoksun politikalar ve çözümler artık zenginlik ve özgürlük üretmiyor. Merkeze aday olan bir siyasi partinin öncelikle içe kapalılıktan kurtulması ve bunun kısa vadeli nimetleri ile ilgilenmeyi ve buna oturan politikaları kovalamayı bırakması gerekiyor. Bu politikaların artık daha fazla yoksulluk, hatta açlık, işsizlik ve umutsuzluk ürettiğini görmesi gerekiyor.

Dünyadaki Değişime Sırtını Dönen Bir Siyaset "Merkez"i Temsil Etmez

Tüm dünyada değişim rüzgarları hızla esmeye devam ediyor. Bu rüzgarları arkamı-

za alarak 21. Yüzyılda hızla ilerlemek ve aynı zamanda değişimin taşıdığı olumsuzluklardan korunmak bizlerin elindedir. Ancak, bunu başarabilmek için gelişmelere büyük bir açıdan ve geniş bir çerçeveden bakmak şarttır. Bugün yoksulluk ve adaletsizlik terörün istismar ederek kendine zemin yarattığı iki önemli konudur. Bu nedenle zenginlik üretmek için güvenliği sağlamak güvenliği sağlamak için de global dünyayla işbirliği yapmak şarttır. Bunu görmezden gelerek yerel güç olmakta ısrar eden siyasi partiler ülkelerini dünyadaki zenginliğin ve özgürlüğün paydaşı yapamazlar.

"Yoksulluğa son verecek ve merkeze oturacak politikaların ikinci önceliği ise çözümleri ve politikaları sadece kendini çevreleyen sorunlar ve dinamiklere hapsetmemektir. Bugün her ülkenin sorunu diğerini ve tüm dünyayı ilgilendiriyor. Bu nedenle global perspektiften yoksun politikalar ve çözümler artık zenginlik ve özgürlük üretmiyor. Merkeze aday olan bir siyasi partinin öncelikle içe kapalılıktan kurtulması ve bunun kısa vadeli nimetleri ile ilgilenmeyi ve buna oturan politikaları kovalamayı bırakması gerekiyor. Bu politikaların artık daha fazla yoksulluk, hatta açlık, işsizlik ve umutsuzluk ürettiğini görmesi gerekiyor".

11 Eylül ile 15 ve 19 Kasım facialarının bir boşlukta oluşmadığını, bunların münferit ve tesadüfi olaylar olmadığını kabul etmek zorundayız. Bu olaylar, soğuk savaşın ardından gelen ve global sistem olarak nitelendirilebileceğimiz yepyeni bir uluslararası sistem içinde meydana gelmiştir. Yaşadığımız olumlu ve olumsuz tüm gelişmelere bu yeni dünya sisteminin penceresinden bakmaz, geleceğimizi güvence altına almanın yollarını bu sistemin çerçevesinde aramazsak, İkinci Milenyumun önder ülkeleri arasına girme şansımızı yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalırız.

Yeni Dünya Düzeni ve Dinamik Dengeler

Soğuk savaş sistemiyle kıyaslandığında bu yeni global sistem, piyasaların, ulaşım ve iletişim sistemlerinin bütünleşmesinden doğan, bireylerin bilgiye ve ürüne ulaşımını dramatik boyutlarda kolaylaştıran ve süratlendiren, ülke sınırlarını zorlayan, belirsizlik ve değişkenliğin egemen olduğu bir düzendir.

“Soğuk savaş sistemiyle kıyaslandığında bu yeni global sistem, piyasaların, ulaşım ve iletişim sistemlerinin bütünleşmesinden doğan, bireylerin bilgiye ve ürüne ulaşımını dramatik boyutlarda kolaylaştıran ve süratlendiren, ülke sınırlarını zorlayan, belirsizlik ve değişkenliğin egemen olduğu bir düzendir”. “İki dünya düzeni arasında çok önemli farklılıklar vardır. Bölünme ve izolasyonu temel alan soğuk savaş düzeninin tersine yeni dünya düzeni bütünleşmeyi esas almaktadır. Bir başka önemli farklılık olarak, eski sistem ulus-devletler üzerinde inşa edilmişken ve iki süper gücün ekseninde hareket ederken, yeni sistem üç ayrı denge unsuru üzerine oturmaktadır. Artık dünyanın iki düşman kampa bölünmüş uluslardan oluştuğunu söylemek doğru değildir. Uluslararası ilişkileri eskisinden çok daha dinamik ve değişken yeni dengeler yönlendirmektedir”.

İki dünya düzeni arasında çok önemli farklılıklar vardır. Bölünme ve izolasyonu temel alan soğuk savaş düzeninin tersine yeni dünya düzeni bütünleşmeyi esas almaktadır. Bir başka önemli farklılık olarak, eski

sistem ulus-devletler üzerinde inşa edilmişken ve iki süper gücün ekseninde hareket ederken, yeni sistem üç ayrı denge unsuru üzerine oturmaktadır. Artık dünyanın iki düşman kampa bölünmüş uluslardan oluştuğunu söylemek doğru değildir. Uluslararası ilişkileri eskisinden çok daha dinamik ve değişken yeni dengeler yönlendirmektedir:

1- Birinci denge unsuru ABD'nin tek başına etkisinin büyük ölçüde arttığı bir ulus-devletler arası güç dengesidir. Bu denge bize tüm uluslararası kurumların bütünüyle yeniden şekilleneceğini ve bölgesel çatışmaların ve anlaşmazlıkların artık sürdürülemeyeceğini söylüyor. Irak, Orta Asya ve Afrika başta olmak üzere enerji ve su alanlarının yeni dünya düzeninin sürdürülebilirliği ve güvenliği gerekçeleriyle yeniden yapılandırılması bu güç dengesinin merkezini oluşturacaktır.

2- İkinci denge unsuru global piyasalar ile ulus-devletler arasındaki güç dengesidir ki bu denge içinde global piyasaların ağırlığı giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmeler global piyasaların dünyadaki tüm yatırımcılarına bir araya getirebilmesini sağlamakta, para ve mal akımı giderek ulus-devletlerin kontrolünden çıkmaktadır. Artık bu piyasaları göz önüne almadan ABD de dahil olmak üzere hiçbir ülkenin ekonomisini ve siyasetini yönlendirmesi mümkün olmayacaktır. Ekonomisi kırılgan ve krizlere karşı dayanıksız olan ülkelerin bu süreçte ayakta kalmaları mümkün değildir. Bu nedenle bu durumdan en az etkilenecek şekilde ekonominin içsel dayanıklılığının artırılması, hukuki güvenlik, ekonomik ve mali istikrar, idari istikrar ve iyi yönetim olmazsa olmazdır.

3- Yeni dünya düzeninin temelindeki üçüncü denge unsuru ise günümüzün en dramatik olaylarının arkasındaki denge değişikliğini açıklamaktadır. Bu, bireylerle ulus-devletler arasındaki güç dengesidir. Bireyler enformasyon çağının sağladığı teknolojik imkanlarla o denli güçlü bir konuma gelmişler-

dir ki, bunu olumlu yönde kullanabilecekleri gibi olumsuz amaçlarla da kullanabilme gücüne sahiptir. Web teknolojileri bir yandan yararlı bilgi aktarımını, para transferini ve uluslararası ticareti hızlandırırken, diğer taraftan terörist aktiviteleri de kolaylaştırabilmektedir. En modern ve güçlü silah tasarımlarının ve teknolojilerinin kötü niyetli ellere geçmesi mümkün hale gelmiştir. Uydu üzerinden uçak ve roket kontrol edebilen uzak mesafeli kumanda cihazları düşük maliyetlerle elde edilebilmektedir. Terörist gruplar İnternet üzerinden etkin biçimde iletişim kurabilmekte, gizli kodları kırarak çok önemli devlet bilgilerine erişebilmektedir. Global sistemin karşımıza çıkardığı en büyük tehdit "hi-tech" terörizmdir. Bu yeni sistemde yalnızca güçlü ulus-devletlerle veya güçlü piyasalarla içiçe yaşamayı öğrenmek yeterli değildir. Aynı zamanda, olağanüstü güçlere sahip bireyleri de hesaba katmak zorundayız.

Bireylerin gücünü ve yaratıcılığını ortaya çıkaran ülkeler geleceğin ülkeleri olacaktır. Bu nedenle eğitim tartışmasız en önemli önceliğimiz olmak durumundadır. Eğitim reformunu hükümetin, üniversiteler arası kurulun ve YÖK'ün güç paylaşımı olarak alan ve üniversitelerin araştırma-geliştirme kaynaklarına el koyan bir zihniyetin merkez siyaseti temsil etmesi mümkün değildir.

Yeni dünya düzeninde hak ettiği yeri bulmak isteyen Türkiye'nin, bilgi devriminin bir ürünü olan global sistemin bu denge unsurlarını çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Yeni dünya sisteminin gereklerini yerine getirmekte geri kalan ülkeleri bekleyen gelecek ise karanlıktır. Bu ülkeler derinleşen ekonomik depresyon veya stagnasyon, siyasi istikrarsızlık, kültürel yabancılaşma ve gelişmiş dünyadan izolasyon gibi tehlikeler ile karşılaşacaklardır. Siyasi, etnik, ideolojik ve dini radikalizmin tohumları bu gibi bölge ve ülkelerde yeşerecek, uluslararası terörün yuvaları yine buraları olacaktır.

"Bireylerin gücünü ve yaratıcılığını ortaya çıkaran ülkeler geleceğin ülkeleri olacaktır.

Bu nedenle eğitim tartışmasız en önemli önceliğimiz olmak durumundadır. Eğitim reformunu hükümetin, üniversiteler arası kurulun ve YÖK'ün güç paylaşımı olarak alan ve üniversitelerin araştırma-geliştirme kaynaklarına el koyan bir zihniyetin merkez siyaseti temsil etmesi mümkün değildir". "Yeni dünya düzeninde hak ettiği yeri bulmak isteyen Türkiye'nin, bilgi devriminin bir ürünü olan global sistemin bu denge unsurlarını çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir". "Yeni dünya sisteminin gereklerini yerine getirmekte geri kalan ülkeleri bekleyen gelecek ise karanlıktır. Bu ülkeler derinleşen ekonomik depresyon veya stagnasyon, siyasi istikrarsızlık, kültürel yabancılaşma ve gelişmiş dünyadan izolasyon gibi tehlikeler ile karşılaşacaklardır. Siyasi, etnik, ideolojik ve dini radikalizmin tohumları bu gibi bölge ve ülkelerde yeşerecek, uluslararası terörün yuvaları yine buraları olacaktır".

Yeni dünya düzeninin en belirgin özelliği, teknolojik olanakların farklı etnik kökenli ve farklı dini veya siyasi inançlara sahip bireylerin iletişimlerini dramatik ölçülerde kolaylaştırmasıdır. Bu nedenle, ülkemiz gibi sosyal dokuları zengin ülkeler bu çeşitliliklerini doğru değerlendirirler ve olumlu yönde kullanırlarsa büyük bir avantaj kazanacaklardır. Bu ülkeler arasında, bireysel farklılıkları tolare edebilen, bu farklılıkları barışçı, liberal, demokratik, yapıcı ve yaratıcı hedeflere etkin biçimde kanalize edebilen, insan hak ve

özgürlüklerine sahip çıkan toplumlar içinde bulunduğumuz yüzyılın, lider toplumları olmaya adaydır.

“İnsan en önemli kaynak ve insana yatırım en kârlı yatırımdır. Eski ekonomide zenginlik yaratmak için onlarca yıl çalışmak gerekiyordu. Şimdi ise bilgiyi kullanmak yeterli. Eski ekonomide nadir olan üretim faktörü değerliydi. Şimdi ise çok kişiyle paylaşılan üretim faktörü değerli. Kıt olanın değeri yok. Bu nedenle bilgiye dayalı, değişkenlik ve belirsizliğin hakim olduğu global düzende başarının anahtarı eğitim olacaktır. Değişkenliğe adaptasyon yeteneği ancak eğitimle kazanılabilir. Bu nedenle, gerek orta dereceli eğitimde gerek üniversite eğitiminde mevcut büyük eksiklerimizi hızla gidermemiz en önemli önceliklerimizden biri olmalıdır... Etkili eğitim politikaları ve uygulamaları ile insanlarımızı global sistemin yeni fırsat alanlarında ve teknolojilerinde gerekli beceriler ve yetkinliklerle donatmamız olmazsa olmaz bir önkoşuldur”.

Ulus-devlet merkezli eski dünya düzeni yerini global dünya düzenine terk ederken; Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi eski sistemin uluslararası kurumlarının yeniden yapılanması kaçınılmazdır. Yeni dünyanın eski kuralları ve modellerle yönetilmesi mümkün görülmemektedir. Yeni dünya sisteminin kurumsal yapısının inşaatında ve yönetiminde ülke olarak etkin bir rol oynamamız çok önemlidir. Bu stratejik sorumluluğun bilincinde hazırlanmamız şarttır.

Eğitim

Tüm bu gelişmeler, geleceğimizi kontrol edebilmek ve güvence altına alabilmek için çok daha geniş bir bilgi birikimi ve beyin gücüne ihtiyacımız olduğunu göstermektedir.

1950 yılında Singapur çevresinden soyut-

lanmış küçük, yoksul bir adaydı. 1965'e kadar devlet dahi olamadılar. Hatta Malezya'ya başvurup bu devletin bir parçası olmayı teklif ettiler. Malezya'nın bu teklifi red-

detmesi üzerine Lee Kuan Yew'in başkanlığında 1978 yılında eğitim hamlesi başlatıldı ve bugün dünyanın en zengin ülkelerinden biri oldular. Bugün bir Singapur'un geliri bir Malezyalının gelirinin 4 katından daha fazladır.

Singapur örneği de gösteriyor ki, insan en önemli kaynak ve insana yatırım en kârlı yatırımdır. Eski ekonomide zenginlik yaratmak için onlarca yıl çalışmak gerekiyordu. Şimdi ise bilgiyi kullanmak yeterli. Eski ekonomide nadir olan üretim faktörü değerliydi. Şimdi ise çok kişiyle paylaşılan üretim faktörü değerli. Kıt olanın değeri yok.

Bu nedenle bilgiye dayalı, değişkenlik ve belirsizliğin hakim olduğu global düzende başarının anahtarı eğitim olacaktır. Değişkenliğe adaptasyon yeteneği ancak eğitimle kazanılabilir. Bu nedenle, gerek orta dereceli eğitimde gerek üniversite eğitiminde mevcut büyük eksiklerimizi hızla gidermemiz en önemli önceliklerimizden biri olmalıdır... Etkili eğitim politikaları ve uygulamaları ile insanlarımızı global sistemin yeni fırsat alanlarında ve teknolojilerinde gerekli beceriler ve yetkinliklerle donatmamız olmazsa olmaz bir önkoşuldur.

Eğitimin Türkiye gibi en ileri gelişmişlik düzeyine erişme iddiasını taşıyan ülkeler için özel bir önemi daha vardır. Bu gibi ülkeler iddialarını gerçekleştirebilmek için düşük vasıflı işgücüne dayalı alanları ücret düzeyi düşük ülkelere terk edip, vasıflı işgücü gerektiren yeni teknolojilere geçmek zorunda-

dır. Ancak, beceri düzeyi yeterli olmayan bir işgücü ile bu transformasyonu gerçekleştirmek ve geleceğin teknolojilerinde başarılı olmak mümkün değildir.

Yeni dünya düzeninin tehditlerini kontrol altına almanın ve nimetlerinden yararlanmanın yolu eğitime yatırımdan geçmektedir. Gelecek korkusuyla başa çıkmak, geleceğimizi garanti altına almak istiyorsak daha kaliteli ve daha çok eğitim sağlamak ve eğitim imkanlarını bireylerin arasında eşit olarak dağıtmak daha doğrusu eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak zorundayız.

Bugün işsizliğin kronikleştiği ve insanların hayata atıldıkları meslekleri ile hayatlarını geçiremeyecekleri yeni bir döneme giriyoruz. Daha fazla iş üretecek yeni bir ekonomi anlayışını ve buna oturacak yeni bir eğitim sistemini bugünden tartışmaya açmamız gerekiyor. Bu, girişimciliğin ön plana çıkarılacağı, küçük üretim birimlerin teşvik edileceği ve öğrenmeye açık bir nesil yetiştiren yeni bir eğitim sistemidir.

Yeni dünya bu anlamda yeni bir insan tipi dayatıyor. Bu rekabete hazır, bilgiyi yorumlayarak yeniden üreten, verimlilik ve etkinliği yüksek ve yeniliğe kolay uyum sağlayabilen, evrensel normlara uygun ihtisaslaşmış bir insan tipidir. Bu nedenle eğitim sistemimizin bilgiyi ezberleyen yapıdan bir an önce kurtarılması gerekiyor. Devletin eğitimde görevi sadece araştırma, denetim, standart geliştirme ile sınırlanmalıdır. Aksi halde yaşanan gelişmiş dünya bizim gençlerimizi bizden alacaktır. 0-14 yaş grubu diliminin toplam nüfusumuz içindeki payının % 29 olduğunu düşünürsek geleceğimizin bu kaynağı iyi değerlendirmekten geçtiğini açıkça görürüz. Bu bizim en büyük

zenginlik kaynağımızdır ve öyle de değerlendirilmek durumundadır. 65 yaş nüfusu toplam nüfusunun % 5.5 olması Türkiye'nin en önemli avantajıdır. Ancak bu küçük dilime rağmen sosyal güvenlik sistemimizin çökmüş olması da siyasi devlet anlayışının bedelinin ne kadar ağır olduğunun en açık kanıtıdır.

“Bugün işsizliğin kronikleştiği ve insanların hayata atıldıkları meslekleri ile hayatlarını geçiremeyecekleri yeni bir döneme giriyoruz. Daha fazla iş üretecek yeni bir ekonomi anlayışını ve buna oturacak yeni bir eğitim sistemini bugünden tartışmaya açmamız gerekiyor. Bu, girişimciliğin ön plana çıkarılacağı, küçük üretim birimlerin teşvik edileceği ve öğrenmeye açık bir nesil yetiştiren yeni bir eğitim sistemidir. Yeni dünya bu anlamda yeni bir insan tipi dayatıyor. Bu rekabete hazır, bilgiyi yorumlayarak yeniden üreten, verimlilik ve etkinliği yüksek ve yeniliğe kolay uyum sağlayabilen, evrensel normlara uygun ihtisaslaşmış bir insan tipidir. Bu nedenle eğitim sistemimizin bilgiyi ezberleyen yapıdan bir an önce kurtarılması gerekiyor”.

Yeni Teknolojiler

Giderek yoğunlaşan gelecek endişeleri günümüzün insanlarını bunalıma ve çaresizliğe itebilmektedir. İhtiyaç duyulan güvenceyi nerede bulabiliriz? Bilgisayar, telekomünikasyon, malzeme, robotik, biyoteknoloji ve nanoteknoloji yeni fırsatlar yaratmaktadır. Bu yeni alanlar eski teknolojilerin aksine doğal kaynaklardan çok bilgiye dayanmaktadır. Bugün dünyanın en zengin insanının (Bill Gates) servetinin en önemli kısmının bilgi olduğu unutulmamalıdır.

Çok değil bundan 10-15 yıl önce, kaç kişi bilgi teknolojisinin bu kadar derin etkiler ya-

ratabileceğini tahmin edebilirdi? Bugün ise, Bilgi Teknolojisi Devriminin 18. Yüzyılda başlayan Endüstri Devriminden sonraki en büyük devrim olduğu hemen hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu hızla, bir 10-15 yıl daha ileri gidersek, bilgi ve diğer teknolojilerde yeni "kuantum sıçramalara" tanık olacağımız aşiktır. Bilgi teknolojilerinin yeni uygulamaları bu gelişmelerin sadece görünen üst dalgalarıdır. Bilgi, bio ve malzeme teknolojilerindeki gelişmelerin füzyonu teknoloji yatırımlarını teşvik edecek ve bu durum teknolojik gelişmelerin ivmesini daha da artıracaktır.

Verimlilik

Şu anda ABD'deki bir insanın ürettiği ile Afrika'daki bir insanın ürettiği arasındaki verimlilik farkı 3901'dir.

Eğitimin bir büyük katkısı kişi başına ekonomik üretkenliği yani üretim verimliliğini artırması olacaktır. Bunu mutlaka başarmamız lazımdır.

Dünya nüfusunun yaş ortalaması yani çalışmayan yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı giderek artmaktadır. Ortaya çıkan dengesizliği tersine çevirmek için genç nüfusun verimliliğinin artırılması gerekmektedir. İşgücündeki verimlilik artışı yanında bilgi tek-

nolojideki ilerlemeler de doğal olarak verimliliği artırmakta, ülkeler ve şirketler arasındaki rekabeti daha da kızıştırmaktadır.

Böylelikle, verimlilik ülkeler arası rekabeti belirleyen temel faktör haline gelmektedir. Çok uluslu şirketler başta olmak üzere özel ve kamu kuruluşları maliyetlerini düşürme, üretim hızlarını ve verimliliklerini artırma, performanslarını yükseltme, yarışına girmiş durumdadır. Bu amaçlarla yeni ve etkili kalite sistemleri geliştirilmektedir. Hızla değişen dünyada geleneksel üretim paradigmaları ile başarılı olma şansı kalmamıştır. Eski usullerle rekabet mümkün olmayacaktır.

Verimliliğin artırılmasında, insan kaynağı, teknoloji ve kalite sistemlerinin yanı sıra, daha önce de değindiğimiz "iyi yönetim" de (good governance) büyük önem kazanmaktadır. "İyi yönetim" hem kamuda hem de özel sektörde uyulması ge-

reken, etkinlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi yönetim ilkelerini ve etik standartları kapsamaktadır. "İyi yönetim"i sağlamada başarılı olan ülkelerin, kişi başına milli gelir sıralamasında da üst sıralarda yer aldığı görülmektedir.

"Soğuk savaş sisteminin gereksiz yüklerini üzerimizden atmamız şarttır. Son yılların hemen hemen tüm iktidar partileri tarafından dile getirilen fakat bir türlü sonuçlandırılmayan devletin rolü konusu tam bir çözüme ulaştırılmalıdır. Aslında kabul etmemiz gereken gerçek şudur: Devlet ne bir problem olmalıdır, ne de bir çözüm. Asıl çözüm bizler, yani ilkemizin vatandaşlarıdır. Bu anlayışla devlet kavramı mutlaka değişmelidir. Devlet ve kamu kurumları vatandaşlarının tüm problemlerini çözen kurumlar olamaz ve olmamalıdır. Onların görevi problemlerimizi çözmek için gerekli ortam, altyapı ve araçları sağlamaktır. Bunu yaparken önemli olan vatandaşlara eşit fırsat tanımaktır ama garanti vermek devletin görev tanımına girmemelidir. Bu rolü en etkin ve verimli biçimde üstlenecek devletin daha az kaynakla daha çok üretme felsefesine sıkı sıkıya sarılması esastır".

Devletin Rolü

Soğuk savaş sisteminin gereksiz yüklerini üzerimizden atmamız şarttır. Son yılların hemen hemen tüm iktidar partileri tarafından dile getirilen fakat bir türlü sonuçlandırılmayan devletin rolü konusu tam bir çözüme ulaştırılmalıdır. Aslında kabul etmemiz gereken gerçek şudur. Devlet ne bir problem olmalıdır, ne de bir çözüm. Asıl çözüm bizler, yani ülkemizin vatandaşlarıdır. Bu anlayışla devlet kavramı mutlaka değişmelidir. Devlet ve kamu kurumları vatandaşlarının tüm problemlerini çözen kurumlar olamaz ve olmamalıdır. Onların görevi problemlerinizi çözmek için gerekli ortam, altyapı ve araçları sağlamaktır. Bunu yaparken önemli olan vatandaşlara eşit fırsat tanımaktır ama garanti vermek devletin görev tanımına girmemelidir. Bu rolü en etkin ve verimli biçimde üstlenecek devletin daha az kaynakla daha çok üretme felsefesine sıkı sıkıya sarılması esastır. Kamu kurumlarının büyüklüğünün yani hantallık ve maliyetinin azaltılması, dinamizm ve etkinliğinin yükseltilmesi amaçlanmalıdır.

Dünya genelinde ulus-devletlerin bilgi akışı, teknoloji, finansal piyasalar, silah ticareti, göç ve bulaşıcı hastalıkların yayılması gibi konularda kontrol gücü azalacaktır. Kâr amaçlı olan veya olmayan şirket ve örgütler ise hem ulusal hem de uluslararası sahada giderek daha önemli roller üstlenecektir. Ülkelerin uyguladığı yönetim (*governance*) kalitesi değişen dengelerle baş edebilmenin temel itici güçlerinden birisi olacak ve ülkelerin yeni dünya düzenine uyumlarının derecesini belirleyecektir.

Yeni dünya sisteminin kompleks ve entegre yapısı, geleneksel devlet yapılarını temelden değiştirecektir. Bu trend paralelinde devlet yapımızı ve yönetim uygulamalarımızı entegrasyonu esas alan global sistemin gerçeklerine uygun bir biçimde değiştirmemiz şarttır. Yapıların ve işlemlerin bütünleştiği bu yeni düzende özerk düzenleyici ku-

rum ve kurumların sorumluluk alanları da giderek daha çok çakışacak, dolayısıyla bazı kurumların birleştirilmesi veya koordinasyonlarının artırılması kaçınılmaz olacaktır.

Globalizasyon trendi hükümetlerin karar verme süreçlerini şeffaflaştıracak ve onları hesap verme noktasında tutacaktır. Böylesine bir ortamda etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik değerlere dayalı yönetim ilkelerini uygulayan ülkeler yeni teknolojilerden ve bilgi akışından maksimum kazanç sağlayacaklardır. Diğer taraftan yönetimin başarılı olmadığı ülkelerin globalizasyon nimetlerinden faydalanamayacağı gibi tehditlerine de açık kalacağı anlaşılmaktadır. Yönetim becerileri arasındaki farkların ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını daha da artıracığı tahminleri yapılmaktadır.

Yeni dünya düzeninde ikinci ana denge unsuru olarak sözünü ettiğimiz global piyasalarda en zorlu rekabetin kamu düzenlemeleri bazında yaşanacağı anlaşılmaktadır. Zamanımızda uluslararası yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkeleri regülasyon sistemlerini karşılaştırarak seçmektedir. Aranacak temel faktörler, piyasaların eşitliği, dürüstlüğü ve şeffaflığı ile denetim, gözetim ve yargı sistemlerinin güvenilirliği ve etkinliğidir. Ancak, yatırımcıya güven veren regülasyon rejimlerinin elbetteki bir maliyeti vardır. Regülasyonun fazlası piyasaların yaratıcılığını boğabileceği gibi, gereksiz maliyetler doğurabilir. Uluslararası yatırımcı, değişik ülkelerin regülasyon rejimlerini karşılaştırırken maliyet unsurunu da göz önüne almaktadır. Eğer maliyetiniz çok yüksek ise en sağlam regülasyon rejimini sunuyor olmanızın ülkenize pek bir faydası olmayabilir.

Sonuç olarak, bugün değişimin niteliğini ihmal eden ve dünyanın değiştiğini görmezden gelerek sadece mevcut durumu korumaya odaklanan bir siyaset ne zenginlik ne de özgürlük üretir. Özgürlük ve zenginlik üretmeyen siyaset ise merkez siyaseti olmaz.

ORJİNAL NCR TONER-KARTUŞ-YAZICI ŞERİTLERİ KULLANIN KAZANIN.

NCR'in geniş ürün yelpazesi içinde bulunan ürünleri bilinen tüm yazıcılar için % 100 uyumludur.

NCR'in % 100 uyumlu ürünleri 100 seneyi aşan bir tecrübe ile 10 yıldır 130 ülkede, 5 yıldan beri de Türkiye'de tüm özel sektör, kamu kurumları ve son kullanıcıların hizmetindedir.

NCR'in % 100 uyumlu ürünleri ISO sertifikalı fabrikalarımızda A.B.D., İNGİLTERE, FRANSA, MEKSİKA ve ALMANYA'da üretilmektedir.

NCR ürünleri baskı maliyetlerinizde gözle görülür bir tasarruf sağlar.

NCR ürünleri % 100 değişim garantisi ile satışa sunulmaktadır.

partner

 NCR
Yetkili Satıcısı

Partner Ofis Gereçleri San. Tic. AŞ.
Çayır Çimen Sk. A2 Blok D.17 34330 Levent - İSTANBUL
Tel: (0212) 280 65 59 Pbx Fax: (0.212) 281 66 59

Bankacılık

HİKMET KURNAZ

İktisatçı

Bankalar Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan, 5020 Sayılı Kanun Üzerine Farklı Bir Genel Bakış

I-Türk Bankacılığında Kanun Değişikliklerinin
Genel Olarak Değerlendirilmesi

*Türk bankacılığında tesadüf mü? Değil mi? Bilinmez!. 1 Temmuz 1980 bankacılığın-
dan bugüne kadar olan ve bir çoğu da bu süreçte kurulan bankalardan kapatılan, tasfiye
edilen ya da TMSF (Fona) devredilen ticari banka sayısı, bugün sistemde faaliyet göste-
ren 14 adet yabancı banka dahil bulunan, 37 adet ticari banka sayısı toplamı kadardır.*

*Buna karşılık, Türk bankacılığında sorunları çözebilmek amacıyla Cumhuriyet Türki-
ye'sinde özelliği itibariyle ilk bankalar kanunu sayılan 2243 sayılı Mevduatı Koruma
Kanunu'nun üzerinden geçen 70 yıllık sürede yeni düzenlenen, 5020 Sayılı "Bankalar
Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" ile birlikte 29 kez
Bankalar Kanununda değişiklik yapılmıştır. Kuşkusuz, "kifayetsizliğin, ufuksuzluğun
ve bilgisizliğin" örgütlendiği yapılar tarafından, kamuoyu ile hiç paylaşılmadan hazır-
lanan kanunların, çok geçmeden yeniden değiştirilmesi de kanun değişikliklerinin sayı-
sını artırmaktadır. Ayrıca, Türk bankacılığının sorunları, Kanun Gereçeklerinde her
zaman doğru bir tespitle yer aldığı halde, gerekçelere uygun kanun yapılamaması da
kanun sayılarının artmasında etkindir.*

*Özellikle 1980'lerden itibaren yapılan bütün bu kanun değişikliklerine karşın, banka-
cılık sisteminde bir iyileşme sağlamadığı, her kanun değişikliği sonrasında sistemin biraz
daha ekonominin kontrol paneli olmaktan uzaklaştığı, İmar Bankası örneğinde olduğu
gibi kolayca doğrulanmaktadır.*

*Dolayısıyla, Türk bankacılığının sorunlarını yasal düzenleme eksikliklerinde aramak
ve görmek yerine, yapısal düzenleme eksikliklerinde aramak ve çözümleri buna göre o-
luşturmak gerekmektedir.*

*Zira, Türk bankacılığı gerek Avrupa Birliği ülkelerine gerekse bankacılık sistemi ge-
leşmiş İngiltere, ABD gibi öteki ülkelere göre, karşılaştırıldığında herhangi bir yasal dü-
zenleme eksikliği içinde de değildir.*

II- 5020 Sayılı Kanunun Amacına Göre Değerlendirilmesi

5020 Sayılı "Bankalar Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" önceki kanunlardan özelliği ve gerekçesi bakımından oldukça farklı bir kanun olup, öteki kanunlardan gerekçesiyle de ayrılmaktadır.

Ticaretin doğasında risk olduğunu kabul etmekle birlikte; kimse ticaret yaparak ya da çalışarak kazandığı parayı, ticaret yapmadan bankalarda kaybetmek istemez. Bu nedenle, bankaların kötü niyetli hakim ortaklarından ve yöneticilerinden de koruyacak türden kanunlara da ihtiyacımız olduğu açık.

5020 sayılı Kanun, BDDK'nın periyodik olarak, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı - Gelişim Raporu" adıyla yayınladığı Raporlarda yakındığı hukuksal sorunları aşmak ve kamuoyunca seslendirilen "hortumcu" söylemleri karşısında, Hükümet tarafından siyaseten düzenlenmiş bir kanun olmak özelliği ile de öteki kanunlardan ayrılmaktadır.

Gerçekte, bankanın içlerini hileli şekilde boşaltmak suretiyle bankanın iflasına, tasfiyesine neden olanların eylemlerini kamu hukuku bakımından değerlendirip sonuçlarını mevcut haliyle Bankalar Kanunu'nun 22'inci maddesinin 3'üncü fıkrası ile İcra ve İflas Kanunu'nun hileli iflas hükümleri üzerine kurmak mümkün olduğu halde; pratikte kamuoyunu tatmin eden sonuçları almak mümkün olmamıştır.

Muvazaalı işlemlerde bulunan tarafların hukuki süreci uzatmak ve zamaşımından yararlanmak istemeleri ve varlıklarını muvazaalı şekilde elden çıkarmış oldukları savına karşın TMSF'nin ispatlayacak bilgi ve belgelere ulaşmasındaki engeller gibi nedenler karşısında; Hükümet, Fon alacaklarından Hazine alacağı sayılan alacakların özellikli takibine ve tahsiline olanak yaratmak için Bankalar Kanunu ve bazı kanunlarda değişiklik yapmak suretiyle zaman ve etkinlik

kazandırmayı amaçlamıştır.

Bu açıdan bakıldığında, içinde taşıdığı bazı hukuki risklere ve eksikliklere rağmen, Kanun kamuoyunu rahatlatmak ve Fona intikal eden bankaların Hazine tarafından karşılanan muvazaalı zararlarının özellikle bankaların hakim ortaklarından tahsiline hareket kazandırmak bakımından reform özelliğinde önemli bir yasadır.

Kanunu bu haliyle, mevcut 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'na ek olacak şekilde "Fona İntikal Eden ve Tasfiyeleri Fon Eliyle Yürütülen Banka Alacaklarının Takibatı ve Tahsilatı Kanunu" olarak görmek ve bu özelliği ile pratikte eksiklikleri ve çelişkileri ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

5020 Sayılı Kanunun gerekçesinde "... tasarruf mevduatlarına tanınmış olan sınırsız mevduat garantisi nedeniyle, belli başlı özel sektör gruplarından bazıları tarafından sırf kendi grup şirketlerine para aktarmak ve sınırsız ve teminatsız kredi vermek için, özel bankalar kurulmuş, bu bankaların hakim ortakları ile yöneticileri, yaptıkları gerçeğe uymayan reklamlarla mevduat sahiplerinin ilgi odağı haline gelmiş ve kapı arkalarında yapılan yüksek faizlendirme anlaşmaları ile halkın paralarının, mevduat olarak toplanması sağlanmış, bu paraların tümü banka kaynakları olarak kendilerine, eş ve çocuklarına ve yakın akrabalarına, kendi off-shore bankalarına, çoğunluğu sadece kağıt üzerinde varlığı bulunan tabela şirketi veya posta kutusu adresli grup şirketlerine kredi, her türlü taşınır ve taşınmaz mal edinmeleri için aktarılmış, böylece bankaların kaynaklarının bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde kullanıldığı tespit olunmuş..." denilmektedir.

Fakat Kanunda, gerekçede değinilen bu sorunları önleyici düzenlemelere yer verilmemiştir. Örneğin, bankaların "gerçeğe uygun olmayan reklamları" konusunda, konu sadece Türkiye Bankalar Birliği'ne bırakılmak yerine, Tüketicinin Korunması Hakkın-

Onun içinde gelecek var...

444 0 312

www.ankaraemeklilik.com.tr

 **ankara
emeklilik**

Genel Müdürlük

Gazeteciler Mahallesi Hikaye Sokak
No: 11/A 34394 Esentepe - İstanbul
Tel: (0212) 356 20 00 Faks: (0212) 216 71 96

İstanbul	Bakırköy (0212) 466 55 21 Caddebostan (0216) 411 91 99
İzmir	Bölge (0232) 463 68 67 Karşıyaka (0232) 369 84 84
Ankara	Bölge (0312) 417 02 06

Adana	Bölge (0322) 458 32 80
Bursa	(0224) 223 03 11
Samsun	Bölge (0362) 233 57 65
Antalya	Bölge (0362) 312 95 55

daki Kanununun 16'ncı maddesiyle ilişkilendirilerek, bankaların verecekleri özellikle hizmet ürünlerini tanıtıcı reklamların bankacılık işlemlerine uygunluğu açısından BDDK'nın iznine tabi tutulması da, Kanunda düzenlenebilirdi.

Yine, Kanun Gerekçesinde "belli başlı özel sektör gruplarının kendi menfaatleri için, banka kurmaları" problemlerin kaynağı olarak değerlendirilmiş; fakat, söz konusu bu grupların banka kurmak ihtiyaçlarını yaratan asıl yapı göz ardı edilmiştir. Asıl sorunun ve bu grupların neden banka kurmak istemelerinin nedeni, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından "özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi programı" çerçevesinde değerlendirmeye alınan 25 bankanın kredi portföylerinin % 75'lik bölümünün büyük firmalar ile ortaklara açılan kredilerden oluştuğu ve bu firmaların sayısının da kredileri yeniden yapılandırılan firmalar ile birlikte 440'ı geçmediği gerçeğine karşın; Kanunda, Türk bankacılığında kredilerin belli ve az sayıda firmalar üzerinde yoğunlaşmasının ve öteki grupların banka kurmalarının gerekçesine yol açan gerçek hesaba katılmamış dolayısıyla, yasal düzenleme sorunları önleyici şekilde yapısal düzenleme hükümleriyle tamamlanmamıştır.

Bu açıdan, 5020 Sayılı Kanun, Türk bankacılık sisteminin temel yapılanmasına ve sistemin özüne dönük ne mevduata ne de kredilere ne de bankacılık işlemlerine ilişkin yapısal bir düzenleme içermemektedir.

Türk bankacılığında yaşanan ve halâ tartışılan zafiyetin sadece bankacılık faaliyetleri sırasında Türk Medeni Kanununun "dürüstlük ve iyi niyet" kurallarından sapmak olmadığı, esasen sistemi ülkenin makro ekonomik yapısına uygun şekilde yeniden yapılandırmayı sağlar yasal düzenlemelerin yapılamamış olması gerçeğinin görmezlikten gelinmesi 5020 sayılı Kanunda da sürdürülmüştür.

Ayrıca Yasa, sadece kapatılan ya da tasfiye için Fona intikal eden banka alacaklarının

takibi ve tahsili esaslarıyla sınırlı olmak yerine, Fona intikal etmemiş bankaların hakim ortaklarından ve bunlarla ilişki içinde olanlar dahil, her türlü alacaklarından takibi imkansız hale gelmiş alacaklarında takibini ve tahsilatını kolaylaştıran şekilde düzenlenerek, özel bir yasa olmak özelliğinden çıkarılmış olurdu.

Kanuni takibi üzerinden örneğin üç yıl geçtiği halde tahsil edilememiş banka alacaklarının, tasarruf sahiplerinin haklarının korunması, kredi maliyetlerinin iyileştirilmesi ve vergi kaybının önlenmesi açısından; Kanunda, bu yasa kapsamında banka dilerse bu kabil alacaklarının belli bir oranını ya da yarısını Hazine'ye gelir kaydettirmek suretiyle Hazine alacağı şeklinde yazdırabilmesine imkan veren bir düzenleme yapıla bilinirdi. Böylece Kanun, "Fon Alacakları Dahil Banka Alacaklarının Takibatı ve Tahsilatı Kanunu" özelliğiyle, Türk bankacılığının genel sorununu da çözmek ve Bankalar Kanununun "...tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak..." amacına da uygun olurdu.

Kanunda, Fona intikal etmek bakımından 4389 sayılı Kanununun 14'üncü maddesinin fıkraları arasında herhangi bir ayırım yapmadan, dürüst ve ikeli çalışan bankalarında zarar nedeniyle iflaslarının istenebileceği, zararın rekabetin doğasında olduğu gerçeği göz ardı edilmiş ve bankaların sadece hakim ortakları ve yöneticilerce içinin boşaltılmasıyla iflas edecekleri gibi, Kanun koyucunun amacını aşan bir yanılığın doğması gibi bir tehlike görülmektedir.

Bankalar, sadece hakim ortaklarının ya da yöneticilerinin içini boşaltmalarından dolayı değil, bankacılık risklerinden kaynaklanan şekilde özkaynaklarını aşan zararlara uğramak suretiyle de faaliyetlerini durdurabilirler. Kanunda bu yönde bir şeffaflık olmadığı gibi, Fona intikal eden bankaların hakim ortakların bankanın hangi kaynağını özkaynağını mı? Yabancı kaynağını mı? Kullanılmaktan dolayı bankayı zarara uğrattığı ve mal

edinimlerini hangi kaynaklardan sağlayamayacağı örneğin temettülden edindiği mallar gibi bir ayırmda gözetilmemiştir.

Doğrusu, 5020 Sayılı Kanun ilk bakışta, sistemin zaafını sadece bankaların hakim ortakları ve yöneticilerinin Türk Medeni Kanununun "dürüstlük ve iyi niyet" kurallarından sapmanın sonuçları üzerine kurgulamış ve bu açıdan da iyi niyetle hazırlanmış, fakat düşünce açısından sorumlusu AKP Hükümeti olmamakla birlikte gecikmiş bir kanundur.

Zira, bankaların tek tek ya da gruplar halinde Fona aktarıldığı günlerde, 6.12.2001 tarihli "Bankalar Kanunu'ndan önce, sistemin yeniden düzenlenmesi daha önemli" başlıklı yazımda, Fon bankalarının her türlü alacaklarının Hazine alacağı sayılarak, Hazine'nin takibine bırakılması savunularak, İşletme ve Finans Dergisi ile Dünya Gazetesi'nde yayımlanan bir çok yazımda bunun sistemin yeniden yapılandırılması için bir fırsat olduğu, ancak bu fırsatın banka sayısını azaltmak için kullanılmamasını ve BDDK'nın asli görevi olan "düzenleme ve denetleme" fonksiyonunu gereği gibi yerine getirmesi için bunun şart olduğunu belirtmiştim. Ne var ki, önerim her önerimde olduğu gibi zamanın hükümetleri ve BDDK "otoriteleri" tarafından ya görmezlikten gelinmiş ya da sessizce değiştirilerek uygulanmaya çalışıldığından söz konusu bankaların Fona maliyeti daha da artmıştır.

Ne var ki, 5020 sayılı Kanunla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan ayrılarak görev ve yetkileri bakımından ayrı bir kurul haline dönüştürülen TMSF'nin yönetim ve/veya denetimleri kısmen ya da tamamen kendilerine intikal eden bankalar ile ilgili tasarruflarda BDDK ile çatışmak suretiyle, sistemde ayrı bir maliyet yaratması kaçınılmaz olacaktır.

TMSF'nin ayrı bir karar organı haline getirilmesi ile BDDK'nın sistemi düzenleme ve rehabilitasyon araçları bakımından zayıfla-

dığını söylemek pek yanlış olmayacaktır. Kanuna bir bütün olarak bakınca bunun sonuçları şimdiden görülmektedir.

Ancak Kanun, esasında banka genel müdür, genel müdür yardımcıları ve bankayı imzalarıyla temsil eden personeli, çalışmak bakımından bankanın hakim ortaklarının kötü niyetine karşı koruyan bir özellik göstermesine karşın, piyasa ekonomisinin doğası olan müteşebbis karakterini körelttiği gibi, banka sahibi olmak cesaretini de yok edecek özellik göstermektedir. Belki de, daha önemlisi piyasanın kredi hacmini daraltacak sıkıncalarıyla, başka sorunların da habercisi olacaktır.

III- 5020 Sayılı Kanunun Genel Hukuk Kuralları Açısından Düzenleme Şekli

Toplamda, 5'i geçici olmak üzere 37 maddede düzenlenen 5020 sayılı Kanunu, doğrudan değişiklik yaptığı Kanunlarda dikkate alındığında ve adından da anlaşılacağı üzere salt bankalar kanunu olarak görmek yanlıştır.

Kanunda sadece 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik öngörülmemiş, başka kanunlarda da değişiklikler yapılmıştır. Ancak, öteki kanunlarda yapılan değişiklikler, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu ile 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun birer maddesinin kısmen değiştirilmesi dışında, ilgili maddelere fıkra ya da bent eklenmek suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Kanunla, Bankalar Kanunu dahil 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 4353 sayılı Devlet Davalarının Takibi Usullerine Dair Kanun, 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu, 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 3605 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 3628 sayılı Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu, 4208 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun ile 4734

sayılı Kamu İhale Kanunu olmak üzere, 11 Kanunda değişiklik yapılmasına karşın, 37 maddenin 17'si Bankalar Kanunu dışında, diğer kanunlarda yapılan değişikliklerle ilgilidir. Fakat, diğer kanunlarda yapılan değişiklikler kanun vaz'ı açısından Kanunda Fon ve Hazine alacakları olarak sayılan alacakların takibine ve tahsiline işlerlik kazandırmaya yönelik değişikliklerdir.

Ancak, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na değişiklik ile eklenen fıkrada belirtilen olgu ve olayla uyuşmayan bilirkişi raporları hakkında yapılacak işlemler salt Fon ya da Hazine alacağı sayılan davalarla sınırlı olmayıp, diğer davalar için de geçerli olacak şekilde tutulmuştur.

Bunun dışında öteki kanunlarda yapılan değişiklikler devlet davaları ile Hazine alacağı sayılan alacakları dava, takip, müdafaa ve tahsil etmek esaslarına ilişkin olarak düzenlenmiştir.

Kanunun 27'inci maddesine eklenen 5'inci ek madde ile kamu bankalarının Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önceki kredilerinden takibe düşmüş alacakları da Fon ve Hazine alacağı sayılmakla ve buna ilişkin tedbir, takip ve tahsil hükümleri kamu bankalarınca uygulanır denilmek suretiyle, Fona devredilmemiş özel bankaların takipteki kredi alacaklarının takip usulleri arasında eşitsizlik yaratılmıştır.

Kanunda, Fon alacaklarından Hazine alacağı haline gelmiş alacaklara ilişkin açılmış ve açılacak davalarda bilirkişilerin resmi kurum ve kuruluşlardan seçilmesi hükmü ile özel kuruluşlarda görev yapan bilirkişiler arasında bir güven bunalımı yaratılmak suretiyle; kamu bilirkişilerinin raporları zımnen özel kuruluş bilirkişi raporlarının önüne geçirilmiştir.

Kanuna göre, Fon tarafından yürütülen davalarda ispat yükümlülüğü davalı tarafa bırakıldığı halde, davacının iddiasının geçersizliğinin ispatlanması halinde davacının so-

rumluluğunun ne olacağı gösterilmemiştir.

Kanunla kara para suçlarının soruşturulmasındaki zamanaşımı süresi on yıldan on beş yıla çıkarılırken, Fon ve Hazine alacağı sayılan alacaklara ilişkin zamanaşımı süresi de yirmi yıla çıkarılmış, ancak sürenin başlangıcı kamu hukuku kapsamında düşünülerek geriye doğru Fon tarafından ödeme yapılmasını doğuran fiilin gerçekleşme tarihinden başlatılmıştır.

Genel olarak düşünüldüğünde, Kanun davalıların fiilleriyle işlemleri yapmak sırasında bilgi ve belgeleri yok etmek veya karartmak avantajı içinde oldukları düşüncesinden hareket ederek düzenlenmiş ise de, kişilerin Hazine karşısında ispat kudretini ihmal etmiştir. Ayrıca, bilirkişilerin kamu görevlileri arasından seçilmesi ilkesi de, Hazine'nin de kamu olduğu dikkate alındığında tarafsız yargılama esaslarına müdahale olarak durmaktadır. Kaldı ki, bilirkişi raporunun maddi olgu ve fiili gerçeklerle bağdaşmadığı yönünde kanaat sahibinin kim olacağı da belli olmadığı gibi, Kanunda atıfta bulunularak eklenen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun ilgili maddelerin de "bilirkişilerin rey ve görüşleri hakim için bağlayıcı değildir" denmektedir. Dolayısıyla Kanun, ispat yükü ve bilirkişi tayini konusunda dürüstlük ilkesinde uzman ve ehil olmak kriterleri gibi objektif gerçekler yerine pratik gerçekliği öne almıştır.

Diğer yandan Kanun, Fon alacaklarından saydığı belli özellikteki alacakları Hazine alacağı saymak suretiyle Bankalar Kanunu'na kamu hukuku vasfı kazandırmak suretiyle, Kanunu kamusal haklar bakımından zamanaşımı sürelerini değiştirmek yoluyla geçmişe etkili kılmıştır.

IV- 5020 sayılı Kanun Hükümlerinin Değerlendirilmesi

a) Diğer Kanunlarda Değişen Hükümler

Kanun 3,4 ve 5'inci maddesinde, Fon ala-

caklarından Kanunun 21'inci maddesine göre Hazine alacağı sayılan alacakları dava, takip, müdafaa ve tahsil etmek amacıyla, 4353 sayılı Maliye Vekaleti Baş Hukuk Müşavirliğinin ve Muhakemat Umum Müdürlüğünün Vazifelerince, Devlet Davalarının Takibi Usullerine ve Merkez ve Vilayetler Kadrolarında Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanunun bazı maddelerinde değişiklikler yapılmıştır.

Ancak, 4353 sayılı Kanunun uygulanmasında izin merciinin Maliye Bakanı olduğu gerçeği ile Bankalar Kanunu'nda ilgili Bakan Başbakan veya görevlendireceği Devlet Bakanı yetkili olduğu ayrımı dikkate alındığında, Fon alacaklarından Hazine alacağı sayılan alacak davalarının açılması onayını hangi Bakanın kullanacağı, Kanunda belli değildir.

Kanunları yürütme yetkisinin Bakanlar Kurulunda olduğu ve Fon alacakları için açılacak Hazine alacakları davalarında Bankalar Kanunu paralelinde Başbakanın bir görevlendirme yapması amaca daha uygun olacaktır. Zira, Kanunun 4'üncü maddesiyle eklenen fıkraya konu davalarda "Bakanın onayı" denildiği halde, 5 ve 6'ncı maddelerle eklenen fıkra ve madde değişikliklerinde "ihtisas gerektiren ve ihtiyaç duyulan hallerde; ilgili bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla" ifadesi kullanılmıştır. Kanun, her iki kanundan doğan bakanlıklar arası çatışmayı Bakanlar Kurulu kararıyla çözmüş gibi görünse de, Fon bankalarının bir çok davasının yurt dışındaki davalarda olduğu ve bunun için 4'üncü madde gereği Bakan onayı aranmak zorunluluğu Yasanın amir hükmü yapılmıştır. Dolayısıyla, Milletlerarası mahkemeler ile yurt dışındaki davalarda temsil yetkisi hangi genel müdürün önerisine göre hangi Bakanın onayı ile kullanılacağı yetki çatışmasına açık görülmektedir.

Kanunun 7, 8, 9 ve 11'inci maddeleri Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, Emlak Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunlarına ilişkin istisna ve muafiyet hükümleri ara-

sına "tasfiyeleri TMSF eliyle yürütülen müflis bankaların idarelerine ait taşıt, bina, arazi ve arsalar ile bunların satışlar dahil teslimi ve kiralanması hususlarının yararlanması" için eklenen fıkralarla ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Kanunun 12'inci ve 13'üncü maddeleri 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu uyarınca soruşturma usulü ve suçun ihbarı hükümlerine ilişkin yapılan değişiklikleri içermektedir. Özellikle soruşturma usulü açısından kamu bankaları için geçerli olup, kamu bankaları yöneticileri ile personeli için idari ve adli suç ayrımı yapılmaksızın Bankalar Kanununda yazılı suçlardan yargılanmaları halinde Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinden yararlanamayacakları hükmüne bağlanmıştır. Bankalar Kanunu'nda yazılı suçları işleyen kamu görevlileri ile idari suç işleyen kamu görevlileri arasında yargılama esaslarında aleyhte durumlar yaratılmak suretiyle banka suçları ağırlaştırılmıştır.

Kanunun 10'uncu maddesi, Danıştay Kanunu'nda Danıştay Daireler arası iş dağılımının yeniden yapılarak 10'uncu Dairenin Türk parasının kıymetini koruma mevzuatı, Bankalar Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında doğan dava ve işler ile görevlendirilmesine ilişkin değişikliklerle ilgili olarak düzenlenen bir maddedir.

Kanunla yapılan önemli bir değişiklikte bankaların "bankacılık/müşteri sırrı" olarak adlandırılan bilgileri verecekleri yetkili mercilerin kapsamının genişletilmesi konusunda olmuştur. Kanunun 14'üncü maddesiyle 3628 sayılı Kanunun "Bilgi verme zorunluluğu" başlığı altında düzenlenmiş 20'inci maddesi, "Özel kanunlarında aksine bir hüküm bulunsa bile ilgili gerçek veya tüzel kişiler veya kamu kurum ve kuruluşları; bu kanuna göre takip, soruşturma ve kovuşturmaya yetkili kişi, Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü

veya temsilcisi ve bu Kanundaki diğer mercilerce istenen bilgileri gecikmeksizin makul sürede eksiksiz vermek zorundadır. Aksine davranan kişiler hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir. Bu ceza, para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilemez ve ertelenemez" şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Buna karşılık, Bankalar Kanunu'nun 22'inci maddesinin 8'inci fıkrasında bir değişiklik yapılmamıştır. Bankalar Kanunu'nun ilgili fıkrasında "Bankaların mensupları ve diğer görevlileri, sıfat ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri bankalara veya müşterilerine ait sırları bu konuda kanunen açıkça yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu madde hükümlerine aykırı davrandığı tespit edilen kişiler için bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezasına hükmolünür" denilmektedir.

Ayrıca, Bankalar Kanununda sadece bankaların mensupları ve diğer görevlileri "banka ve müşteri bilgilerini" açıklamak bakımından yasaklanmış değildir. Kanunun 22'inci maddesinin 7'inci fıkrası da "Bu Kanunun uygulanmasında ve uygulanmasının denetiminde görev alanlar görevleri sırasında öğrendikleri bankalar ile bunların iştirakleri, kuruluşları ve müşterilerine ait sırları bu Kanuna ve özel kanunlarına göre yetkili olanlardan başkasına açıklayamazlar ve kendi yararlarına kullanamazlar" hükmünde düzenlenmiştir.

Dolayısıyla, banka sırrı kavramı hem banka mensupları için hem de bankaları denetlemekle görevlendirilenler için sadece bankaya ait bilgiler ile sınırlandırılmamış banka müşterisi ve bankaların iştirakleri ile kuruluşlarına kadar genişletilerek, geniş tutulmuş bir kavramdır.

Bu açıdan bakıldığında ve 3628 sayılı Kanunun değiştirilen 20'inci maddesi ile karşılıklı olarak bir yoruma tabi tutulduğunda,

bankaların banka ve müşterilerle ilgili verecekleri bilgiler banka yeminli murakıplarında olduğu gibi hesapların, kayıtların incelenmesi şeklinde bir izin olmayıp, ilgili mercilerin yetkileri dahilinde isteyecekleri ve sordukları bilgi ve soruların cevaplanmasıyla sınırlı olacaktır. Dolayısıyla, istenmeyen ve sorulmayan bilgiler olması ve bunların daha sonra açığa çıkması halinde, bu bilgilerin verilmemiş olmasından dolayı o kişiler hakkında cezai yaptırımların uygulanamayacağını da kabul etmek gerekir.

Ancak, 3628 sayılı Kanunda bankaların hangi kişilere istenilen bilgileri vereceği Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü veya temsilcisi dışındaki kişiler açıkça belirtilmiş değildir. Zira Kanunun "Bildirimlerin verileceği mercileri" sayan 8'inci maddesinde yetkili merciler arasında kamu kurum ve kuruluşlarının personel müdürlükleri, THK, Kooperatif Birlikleri gibi mercilerin de olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca, Bankalar Kanununun 22'inci maddesinde belirtilen "kanunen açıkça yetkili kılınan mercilerden" kastın, kanunlara dayanılarak çıkarılan kararname, tüzük, yönetmelik ve bu tür uygulama esaslarına dönük tamimleri kapsayıp kapsamadığı sorusu uygulamada tereddütler yaratmayı sürdürecektir. Fakat, kanunu genişletici bir yorum bankalar aleyhine maksadı aşan bir yorum olacağından, "kanunen açıkça yetkili kılınan mercileri" kanunla sınırlı tutmak hukuken daha doğru olacaktır. Ancak, kanunda açıkça yetkili kılınmış olmak ibaresi "bankalardan bilgi istemek" şeklinde bir ibare ile sınırlandırılmamalıdır.

5020 sayılı Kanunun 15'inci maddesiyle getirilen önemli başka bir düzenleme de; 4208 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunda tanımlanan kara para kapsamına, alınan fiillerin bu Kanunla artırılmasıdır.

4389 sayılı Bankalar Kanununun 22/4'ün-

cü fıkrasında yazılı şekliyle “Bu Kanunda gösterilen yetkili mercilerin ve denetim görevlilerinin istedikleri bilgi ve belgeleri vermeyen ya da denetim görevlilerinin görevlerini yapmalarına engel olan gerçek kişilerle tüzel kişilerin görevli ve ilgilileri...” kara paranın tespitini engellemeye yönelik fiiller, Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanununun Hükümlerine tabi suç tanımına dahil olmuştur. Fakat, Sermaye Piyasası Kanunu dahilinde Bankaların aracı kurumları ile iştiraklerinden istenecek bilgilerin verilmemesi fiilleri için kara para tanımı öngörülmemiştir.

Buna karşılık, Sermaye Piyasası Kanununda cezai sorumluluk öngörülen ve Kanunun 47/1’inci fıkranın (A) bendinde sayılan fiiller ile işlenen;

1- Sermaye piyasası araçlarının değerini etkileyebilecek, henüz kamuya açıklanmamış bilgilere ulaşmak imkanına sahip kişilerin kendisine veya üçüncü kişilere menfaat sağlamak amacıyla, sermaye piyasasında işlem yapanlar arasındaki fırsat eşitliğini bozacak şekilde kullanması.

2- Yapay olarak, sermaye piyasası araçlarının arz ve talebini dolayısıyla fiyatını etkileyen spekülatif hareketler için alım satım yapılması.

3- Sermaye piyasası araçlarının değerini etkileyecek yalan, yanlış, yanıltıcı, mesnetsiz bilgi verilmesi; haber yapılması; yorum yapılması ya da açıklanması gereken bilgilerin açıklanmaması.

4- Yetki belgeleri olmadığı ya da geçersiz olduğu halde, ticaret unvanlarında, ilan ve reklamlarda sermaye piyasası işlemlerinde yetkili olduklarına dair intibalar yaratılması.

5- Kendilerine tevdi edilen, emanet edilen sermaye piyasası araçlarının lehlerine kullanılması, bunun için hesap kayıt sistemlerinin gizlenmesi.

6- Karşılıksız olarak sermaye piyasası araçları alım ve satım taahhütleri.

7- Örtülü kazanç yollarına başvurarak sermaye piyasası araçlarının karlarının azaltılması işlemleri de kara para tanımına dahil edilmiştir.

Kuşkusuz, banka içini boşaltmak kadar tasarruf sahiplerine zarar veren bu işlemlerin kara para suçları içine dahil edilmiş olması yerinde ve doğru bir tespitin izlerini yansıtmaktadır.

Ancak, uygulamada dikkat edilmesi ve üzerinde “bankacılık sırrı ve ticari sır” kavramı paralelinde yeniden düşünülmesi ve tartışılması gereken önemli konu; kamuoyunu bilgilendirmek konusunda etik değerlerde yüklenmiş olan yazılı ve görsel basın banka sırrına takılmaması için önündeki engellerin kaldırılmasının da ne kadar önemli olduğu, Sermaye Piyasası Kanunu’nun haber yapmak, yorum yapmak konusundaki titizliği kadar önemli olduğunun ayırtına artık yaşananlarla birlikte varmak gerekirdi.

Kanunla kara para sayılmak suretiyle Kara paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunun 2’inci maddesine 8’inci fıkra olarak eklenen işlemlerden biri de; Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından tasfiyeye tabi tutulan bankalara dair iflas ve konkordato işlemleri sırasında, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 333’üncü maddesinde belirtilen “...iflas bürosu veya idaresi yahut bir alacaklının veya alacaklılar toplanmasındaki mümessilin reyini yahut konkordatoya muvafakatin kazanmak için ona hususi bir menfaat temin veya vaat etmek ya da kendisine menfaat temin veya vaat ettirmek” gibi Kanuna aykırı eylemlerde bulunmaktır.

Kanunda ayrıca 28’inci maddeyle Devlet davalarının takibinde görevlendirilmek üzere 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’na 22’inci ve 36’ıncı maddelerinde olan işlerle ilgili davalarda Hazine avukatları dışında, Türk veya yabancı uyruklu avukatlardan da hizmet alınabileceği şeklinde bir bent eklenmek suretiyle, ihtisas gerektiren ve ihtiyaç duyulan

hallerde Hazine alacağı sayılan davalarda serbest avukatlardan veya avukatlık ortaklıklarından Kamu İhale Kanunu esaslarına göre hizmet satın alınması Kamu İhale Kanununun 22'inci maddesine eklenen bir fıkra ile hükme bağlanmıştır.

Görülüyor ki, 5020 sayılı Kanun ihtisas gerektiren ve ihtiyaç duyulan hallerde serbest avukatlardan yararlanmayı düşündürken, ihtisas gerektiren davalar için bilirkişi seçiminde aynı hassasiyeti göstermekten kaçınmak suretiyle ehil olmak kriterinde çelişki içine düşmüştür.

b) 5020 Sayılı Kanunun, Bankalar Kanununda Yaptığı Değişiklikler

Burada, 5020 sayılı Kanunun, Bankalar Kanununda yaptığı değişiklikler yoluyla Türk bankacılığında nasıl bir gelişme yaratacağına ilişkin sonuçları da değerlendirmek önemlidir. Ancak, bu değerlendirmeyi yapmadan önce, 4389 sayılı Bankalar Kanununun hangi maddelerini ne şekilde ve ne amaçla değiştirdiğine bakmak ve değerlendirmeyi de buna göre yapmak daha doğru bir yöntem olacaktır.

Fakat, Kanunla merkezinin Ankara'dan ayrılması suretiyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun ayrı bir karar organı haline getirilerek Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun bünyesinden çıkarılan Kanunun 20'inci maddesinde öngörülen düzenlemelerin Türk bankacılığına ne gibi bir katkı doğuracağı ve buna ilişkin beklenen amacı gerçekleştirmede Kanunun 20'inci maddesi ile ilgili değerlendirmeler başlı başına başka bir yazı konusu olduğundan, sonraya bırakılmıştır.

Kanunla, Bankalar Kanununun bazı maddelerinde fıkra, bent, paragraf ya da ilgili maddede değişiklikler yapmak suretiyle değiştirilmesinin yanında, Kanuna doğrudan maddeler eklendiği gibi ek maddeler de eklenmiştir.

Kanunun Bankalar Kanununda yaptığı önemli değişikliklerin başında; kuşkusuz Ta-

sarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun ayrı bir karar organı hüviyeti ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan görev ve yetkileriyle ayrılması yanında, yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na geçen ve Fon alacağı sayılan alacaklardan, Bankalar Kanununa 21'inci maddeyle 15/a maddesi olarak eklenen maddede belirtilen alacakların Hazine alacağı olarak kabul edilmesidir.

Esasen bakıldığında 5020 Sayılı Kanun, Fona intikal eden bankaların başta hakim ortaklarından ve yöneticilerine ve bunlarla muvazaalı işlemler yoluyla ilişki içinde oldukları üçüncü gerçek ya da tüzel kişiler ve yakınlarına aktarılan kaynakların Fon alacaklarından ayrıştırılarak bu türden kaynak aktarımından doğan alacakların, "Hazine alacağı" sayılmasını ve bu tür alacakların tespiti önlemeye dönük olarak hesap ve kayıt düzeni ile ilgili bilgi ve belgelerin verilmesi hallerini de 4208 sayılı Kanun kapsamında kara para saymak ve Hazine alacağı sayılan alacakların takibi ve tahsilatına geriye dönük muvazaalı işlemleri de muvazaalı işlem kabul etmek ve ispat yükümlüğünü bu tür işlemlerde bulunanlara bırakmak suretiyle etkinlik ve hız kazandırmak ve bunun içinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu yeniden yapılandırmak kurgusu üzerine düzenlenmiş bir kanundur.

Buna göre; Kanunun 18'inci maddesi ile, Bankalar Kanununun 9'uncu maddesinin 1'inci fıkrasında konu olan mal bildirimini vermekle yükümlü tutulan banka yönetim kurulu üyeleri ile banka mensuplarının Kanuna aykırı mal bildiriminde bulunmalarının aksini ispat etmedikleri takdirde haksız mal edinme hükümlerine tabi olacağıyla ilgili olarak fıkranın (b) bendine bir paragraf eklenmiştir. Nitekim, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet Ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununun, bu Kanunla değiştirilen 20'inci maddesi istenilen bilgilerin eksiksiz olarak verilmesi hükmünde düzenlenmiştir.

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapağın
altındadır

Bankalar Kanununun 9'uncu maddesine dayanarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 16'ncı maddesinde banka yönetim kurulu üyeleri dışında banka mensuplarından kimlerin mal bildiriminde bulunacakları sayılmıştır. 5020 sayılı Kanunla getirilen yenilik gerçeğe uygun olarak bildirilmeyen her türlü taşınır ve taşınmaz mal, hak ve alacak, gelir ve harcamaların haksız mal edinme hükümlerine tabi olduğudur.

Fakat, Kanunda bu hüküm, ilk haliyle 3628 sayılı Kanunun hükümlerine tabi olduğundan geriye etkili bir Kanun hükmü olmak özelliği taşımamaktadır.

5020 sayılı Kanununun 17'inci maddesi Bankalar Kanununda uygulamaya dönük olarak tartışma yaratan 6'ncı maddenin 2/a bendinde "Kurul üyelerinin maaşlarının Bakanlar Kurulunca belirlenir" ifadesinin "Kurul Başkanı ve üyeleri" şeklinde düzeltilmesine matuf bir değişikliktir. Gerçekte, Kurul Başkanı Kurulun bir üyesidir. Dolayısıyla, Kurul Başkanını Kurul üyesi görmemek herhalde Kanununun maksudını aşan bir sonuç doğurur. Değişiklik fazladan olmuş, fakat "entelektüel" bir tartışmayı ortadan kaldırmıştır.

Bankalar Kanununun 14'üncü maddesinin 5/c bendinde yapılan değişiklik ile hukuki işlemlerde öngörülen vergi ve benzeri kamusal hakların borçlu tarafından ödenmesi gerekenlerin borçlu tarafından ödenememesi ya da ödenmemesi halinde Fon alacağından mahsup edilemeyeceği hükme bağlanmış ve böylece ödeme gücü olmayan borçluların dava açmak yoluyla Fon alacaklarının takibini engellemek isteklerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Nitekim, aynı bentte "karşı tarafa yükletilmiş olan harcın ödenmiş olması" hükmüne de işlerlik kazandırılmıştır. Ayrıca bende ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz taleplerine ek olarak tehir-i icra hukuk yolu da eklenerek, özellikle muvazaalı icra yoluyla mal satışları yapılmasını engel-

lenmek istenmiştir. Bu işlemler için Kanun gereği Fondan teminat istenmemesi düşüncesinin gerisinde, işleme konu olan varlıkların Fon alacağına dair oldukları kabulü vardır.

Kanunla, ayrıca aynı bende bir paragraf eklemek suretiyle, Fon alacaklarının tahsiline yönelik olarak yapılan işlemler sırasında düzenlenen sözleşmeler her türlü vergi, resim ve harçlardan müstesna tutulmuşlardır. Yapılan bu düzenleme ile Fon alacaklarının yapılandırılmasında da, 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile paralellik sağlanmıştır, düşünülmüştür.

Ayrıca Bankalar Kanununun 14'üncü maddesinde değişiklik yapan 5020 sayılı Kanunun 19'uncu maddesinde İstanbul ile birden çok ticaret mahkemesi olan diğer yerlerde açılacak hukuk davalarında davaya bakacak yetkili mahkemeler yeniden numaralandırılmıştır. Daha önce (1) numaralı Asliye Ticaret Mahkemesi yerine, İstanbul'da açılacak davalar için, Kanunla (2) numaralı Asliye Ticaret Mahkemesi'ne görev verilmiştir. Diğer yerlerde ise (1) numaralı Asliye Ticaret Mahkemeleri davaya bakmakla yetkili kılınmıştır. Amaç, bankacılık davalarının ihtisas mahkemelerinde görülmesini sağlamak suretiyle dava sürecini kısaltabilmektir.

5020 sayılı Kanununun 21'inci maddesi Bankalar Kanununa yeni bir madde ile birlikte Hazine alacağı adıyla adlandırılan farklı bir alacak kavram taşımıştır. Buna göre; Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu alacağı sayılan alacaklardan; bankaların yönetimi ve denetimini elinde bulunduran hakim ortaklarının banka kaynaklarını kullanmak suretiyle eşleri, çocukları, evlatlıkları ve bunların diğer kan ve kayın hısımları ile iştirakler ve bağlı ortaklıklar dahil olmak üzere kendi lehlerine yaptıkları her türlü tasarrufların neticesinde elde edilen haklar ile kazanılan varlıklar ile yeterli ticari faaliyeti olmaksızın kaynak ak-

tarımı amacıyla kurulmuş şirketlere verilen krediler ile bunlar lehine tesis edilen haklar, yurt içi ve yurt dışı banka ve finans kuruluşlarıyla yapılan karşılıklı krediler ve bunlar ile yapılan inanca ilişkin işlemler yolu ile aktarılan kaynaklar, off shore bankalar üzerinden bankada açılan ve yargı kararıyla da olsa ödenen mevduatlar, bankanın yönetim kurulu ve kredi komitesi başkan ve üyeleri ile genel müdür ve yardımcıları, imzaları bankayı ilzam eden memurları ve müdürlerinin kendileri ya da eşleri ve kan ve kayın yakınları lehlerine banka kaynağından aktardıkları her türlü kaynaklar başka bir işlem gerektirmeksizin Hazine alacağı olduğu kabul edilmiştir.

Maddede ayrıca, Fona intikal etmiş bankaların yönetim kurulu üyeleri ile bankayı imzaları ile ilzam eden yöneticilerin taraf olduğu yeniden yapılandırma anlaşmaları çerçevesindeki Fon alacaklarının da Hazine alacağı olduğu hükme bağlanmıştır. Ancak, borsadan hisse alan küçük pay sahibi ortaklar ile Türk Ticaret Kanunu ve özel kanunları hükümleri gereğince yönetimde görev alanların sahip olmak zorunda oldukları hisse senedi oranına sahip olanlardan iyi niyetli olanlar için Hazine alacağı hükmünün uygulanmayacağı da madde de ayrı paragraf olarak belirtilmiştir.

Kanunun 22'inci maddesiyle Bankalar Kanununun 17'inci maddesinin 1'inci fıkrasında yazılı birinci cümlesinde yer alan "üzerine" sözcüğünü takip etmek üzere "doğrudan" ibaresi eklendikten sonra, 23'üncü maddesiyle de 17'inci maddeden sonra gelmek üzere "İspat külfeti" başlığı altında 17/a madde numarasıyla yeni bir madde ihdas edilmiştir.

Burada cümleye "doğrudan" ibaresinin eklenmesinden maksat, bir bankanın iflasına neden olanların şahsi iflaslarına ancak Mahkemelerin karar verebileceği ve bu karar için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun kararına istinaden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun talep etmesinin yeterli olduğunu, başka deliller aramaya gerek olma-

dığını kuvvetlendirmek içindir. Fakat, eklenen ibareyle Mahkemelerin kararlarını yönlendirici bir hüküm kurduğu gibi yanıltıcı bir sonuç çıkarmakta mümkündür.

Diğer taraftan, Bankalar Kanununa 17/a maddesi ile eklenmek suretiyle yeni bir kavram olarak giren ve kanunlarımızda ispat külfeti ya da beyyine külfeti olarak geçen ispat yükümlülüğü; Türk hukukunda, kanunlarda aksine bir hüküm yoksa lehine hüküm yaratmak isteyen iddia sahibine bırakılmış bir karine olarak kabul edilmektedir. Hukukumuzda ispat için deliller göstermek ve onlardan yararlanmak için iki türlü beyyine sistemi benimsenmiş durumdadır. Ceza Muhakemeleri usulünde serbest beyyine sistemi geçerli kabul edildiği halde, Hukuk Usulü Muhakemelerinde kanuni beyyine sistemi tercih edilmektedir.

Kanunda ispat külfetinin iddia sahibi ki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ait olmak yerine davalı tarafa bırakıldığı haller, Fon tarafından 14, 15, 15/a ve 17'inci maddeler kapsamındaki davalar ile Fonun kanuni halef olduğu bankaların eski yöneticiler ve denetçiler aleyhine açılmış açılacak şahsi sorumluluk davalarında ispat külfeti davalılara bırakılmıştır.

Yeni düzenleme ile ispat külfeti sadece Hazine alacağı sayılan alacaklarla sınırlı tutulmamış, kanuni halef sıfatıyla Fonun devir aldığı ve temellük ettiği Fon alacakları ile ilgili bütün davalara şamil kılınmıştır. Ancak, buradaki, yaşananlar banka kayıtlarının her zaman muteber kayıtlar olarak ileri sürülmeyeceğine karine teşkil etmesine karşın, Fona intikal eden banka kayıtlarının muteber olduğu gibi, kanunlara aykırı şekilde bir ön kabul vardır. Ayrıca, 14'üncü madde kapsamında açılacak davalarda kusur ve sorumluluk arasında zarar yönünden illiyet bağının kurulması gerektiği ve Yargıtay içtihatlarının da bu yönde olduğu bilinmektedir.

Madde 24.- Bankalar Kanununun 20'inci maddesinin 5 numaralı fıkrasını (a) ve (b)

bentlerine ayırdıktan sonra, BDDK ile TMSF Kurulu kararlarına karşı açılacak idari davaların Danıştay'da acele işlerden görülecek davalar özelliği taşıdığını ve karardan önce, tarafların istemi üzerine duruşma yapılmasına karar verilebileceği şeklinde değiştirilerek düzenleyen bir maddedir. Ancak, değişikliklerle ayrılan (b) bendinde idari davalarda duruşma isteminin kabul edilmesi için tarafların her ikisinin mi istemde bulunması ya da taraflardan birinin istemde bulunmasının yeterli olduğuna dair bir açıklık bulunmamaktadır.

Madde 25.- 4389 sayılı Kanununun 22'inci maddesine, Fonun tasarrufuna girmiş olan bir bankanın hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulunduran gerçek kişi ortakların doğrudan veya dolaylı olarak kendi ya da başkalarının menfaatine banka kaynaklarını kullandırmak suretiyle bankayı zarara uğratarak kendilerinin veya başkalarının malvarlığında artışa neden oldukları varlığı zimmet olarak gören ve bu nedenle bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürdükleri kabul edilen fiilleri işleyen kişiler hakkında on yıldan yirmi yıla kadar hapis ve yirmi milyar liradan seksen milyar liraya kadar para cezasına hükmolunacağı ve ayrıca bankaya söz konusu fiillerinden dolayı verdikleri zararın Hazine alacağı olarak müteselsilen ödenmesinden sorumlu olabilecekleri şeklinde yeni bir fıkra eklemiştir.

Burada üzerinde durulması gerek konu "... bir bankanın hukuken veya fiilen yönetimi ve denetimini elinde bulunduran yönetici olsun veya olmasın" bu gerçek kişilerin ve gerçek kişi ortakların kimler olacağıdır. Ayrıca, eklenen fıkrada kişinin bankanın yönetimi ve denetimini elinde bulundurması için bankanın sermayesindeki pay doğrudan mı, dolaylı mı hangisi dikkate alınarak tespit edilmeye çalışılacaktır, belli değildir.

Ancak, fıkrada dolaylı ibaresinin kullanılmamış olması ayrıca Bankalar Kanununun diğer maddeleri de göz önünde bulundurul-

duğunda doğrudan bir bankanın hukuken veya fiilen yönetimi ve denetimini elinde bulundurmak durumundan söz etmek gerekecektir. Dolayısıyla, gerçek kişinin diğer şirketler aracılığıyla oluşturduğu paylar ile bankanın yönetimi ve denetimini dolaylı yoldan elinde bulundurması hali fıkranın uygulanmasında geçerli olmayacaktır.

Bir bankanın hukuken veya fiilen yönetimi ve denetimini kontrolü, bankanın sermayesine doğrudan ya da dolaylı olarak çoğunluğuna sahip olunması veya bu çoğunluğa sahip olmamakla birlikte imtiyazlı, yönetim hisselerinin elde tutulması veya diğer hissedarlarla yapılan anlaşmalara istinaden oy hakkının çoğunluğunun tasarruf edilmesi veya herhangi bir suretle yönetim kurulu üyelerini ya da denetçilerinin çoğunluğunu atayabilme ya da görevden almak gücünü elinde bulundurmak olarak görmek gerekir. Burada gerçek kişinin eş ve çocukları ile birlikte bankanın yönetimi veya denetiminden söz edilmediği için, elinde bulunmak kavramına eş ve çocukların katılması Kanun lafzına da aykırılık oluşturacağı gibi, hangisinin merkez seçileceği ya da birlikte müteselsilen meydana gelen zararı ödemekten sorumlu olmaları yönünde karar kurmak gibi sorunlar doğacaktır. Dolayısıyla, fıkrayı lafzının dışında genişletmek maksada da aykırılık doğuracaktır. Ayrıca, sermayenin çoğunluğuna sahip olmak için sermayenin asgari % 51 ve daha fazlası olması da aranmayacaktır. Yönetim ve denetim için % 10 ve daha fazlası yeterli kriter için temel olmalıdır.

Madde 26.- Madde gerekçesinde de belirtildiği üzere bankacılık suçlarının organize oluşu, kapsamlı, titiz, süratli araştırma ve soruşturmayı gerektirmesi nedeniyle, Bankalar Kanununda "Kovuşturma usulü ve para cezalarının tahsili" başlığı altında düzenlenmiş 24'üncü maddenin 5 ve 7'inci fıkraları aynen korunduktan sonra 1,2,3,4 ve 6'ıncı fıkralarda yapılan değişiklikleri düzenlemeye ayrılmıştır.

Üç Aylık İktisadiyat Dergisi

piyasa piyasada

4389 sayılı Kanununun 6'ncı fıkrasında yapılan değişiklik bir haksızlığı da düzeltmiştir. Mülga 3182 sayılı Bankalar Kanununun ilgili maddeleri ile 4389 sayılı Kanununun 14'üncü maddesi uyarınca yönetimi, denetimi Fona devredilen ya da yönetimi ve denetimi Fon tarafından oluşturulan bankalara atanan yönetim kurulu üyeleri ile denetim kurulu üyeleri aleyhine açılan davaların Fon aleyhine açılması gerektiği hususuna açıklık getirilmiş ve böylece Fon tasarrufunda olan bankalara atanan yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerine karşı açılan davalar ile Kamu bankaları yönetimlerine atanan yöneticiler için belirlenen sorumluluklar aynı paralele getirilerek, birlik sağlanmıştır. Zira, bu madde ile değiştirilmeden önceki haliyle Kanuna göre atanmış olan yönetici ve denetçilere karşı açılan davaların Fona karşı açılmış sayılacağı ibaresi uygulamada tereddütler yaratmaktaydı.

Ancak burada Fonun tasarrufuna giren bankalara atanan yöneticilerin görevlerini kötüye kullandıklarının tespiti halinde Fonun kendilerine rücu etmek hakkı korunmakla birlikte, atamayı yapan Bakan, BDDK ya da Fon atamadan dolayı müteselsilen sorumlu sayılıp sayılmayacağı gerçeği ile birlikte, bu kişilerin kusurlarına karşı rücu hakkını hakkaniyetle kullanıp kullanmayacakları konusunda süren belirsizlik, 5020 sayılı Kanun değişikliğinde de korunmuştur. Madde gerekçesinde değişiklikten amacın tereddütleri gidermek yanında Fonun atadığı yöneticilere güven tesis edilmesi olduğu belirtilmiştir. Ancak, güven tesisi ile Kanunen korunma arasındaki illiyet amaçta çelişki yaratmıştır. Fon atadığı kişileri kanunen korumak yerine, güvenilir kişileri atamak suretiyle güven tesis etmeyi ilke edinmelidir.

Bu durumda, Kanunda açıklık olmayan hallerde genel hükümler uygulanır ilkesi uyarınca, sorumlular hakkında Türk Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun ilgili hükümlerinin uygulanması hakkaniyet gereğidir. Zira, Türk mahkemeleri tarafından T. Ticaret Kanunu ve İcra ve İflas Kanunu uya-

rınca bir şirketin yönetimine ya da denetimine tayin olanlar şirketin faaliyetlerinde kusurlarından doğan zararlara karşı üçüncü kişilere karşı şahsi sorumluluklarıyla görev almaktalar. Türk Ticaret Kanununda Mahkemeler eliyle atanmış yönetim kurulu üyeleri bakımından bir ayırım öngörülmüş değildir.

Diğer yandan 5020 sayılı Kanunla değişiklik yapılan Bankalar Kanununun 24'üncü maddesinin değiştirilen 1'inci fıkrasında, Bankalar Kanununda gösterilen mercilere bilgi verilmemesi ya da görev yapmalarının engellendiği durumlarda Cumhuriyet Savcılığınca BDDK veya TMSF'nin yazılı başvurusu beklenilmeden re'sen soruşturma ve kovuşturma yapılması hususu hükme bağlanmıştır. Bundan başka Kanununun 22'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına giren suçların Cumhuriyet savcılarınca kovuşturulması ve soruşturulmasına ilişkin esaslar da 3'üncü fıkrada bentler halinde yeniden düzenlenmiştir. Ancak önemli bir husus, soruşturma sonuçlanıncaya kadar Kanununun 22'inci maddesinin 4'üncü fıkrası kapsamındaki suçlarla ilgili suç faillerinin ve ilişki içinde görülenlerin her türlü mal, alacak ve sair haklarına Cumhuriyet Savcılığınca el konulabileceğidir.

Fakat, uygulama açısından "el koyma kararının yirmi dört saat içinde yetkili sulh hakimliğinin onayına sunulacağı ve hakim kırk sekiz saat içinde kararını açıklaması gerektiği, aksi halde el koymanın hükümsüz olacağı" hükmü, tartışmalara neden olacak özelliktedir. Banka suçları gibi özellikli ve kapsamlı suçlara ilişkin el koyma kararının yol açacağı zarar ziyan sonuçlarını bilmesi ve kararını kırk sekiz saat içinde vermesi herhalde bir kırk sekiz saat!, daha gerektirecek önemdedir.

Madde 27.- Bankalar Kanununa diğer maddelerinde yapılan değişikliklere uygun uyarlamalar yapmak üzere altı adet ek madde ekleme özelliği ile diğer maddelerden ayrılmaktadır.

Kanuna eklenen ek 1'inci madde ile; tasfiyeleri Fon tarafından yapılmak üzere Fona intikal etmiş bankaların T.C. Merkez Bankası Kanunu ile Bankalar Kanununun 13. maddesine göre yetkili mercilere beyan ettikleri bilanço ve diğer bilgiler ile fiili durum arasında beyan edilen sigortaya tabi tasarruf mevduatı tutarı bakımından bir fark bulunması halinde, uygulanacak esas ve usuller açıklanmıştır.

Buna göre, maddenin birinci paragrafı tasfiyeye tabi olan bir bankanın beyan ettiği tasarruf mevduatı ile fiili durum arasında fark olsun, olmasın doğruluğu hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde kanıtlanan tasarruf mevduatı niteliğine haiz hesapların tasarruf mevduatı sigorta kapsamındaki kısmının Fon tarafından ödenmesini Bakanlar Kurulunun belirleyeceği esas ve usullere bağlayan bir hüküm göstermektedir. Ancak bu hüküm, Bankalar Kanununun 16. maddesinin değiştirilmeden bırakılan 3'üncü fıkrasında belirtilen, "Fon, yönetimi ve denetimi kendisine intikal eden bankadaki sigortalı mevduatı doğrudan veya ilan edeceği başka bir banka aracılığı ile ödeyerek, mevduat sahipleri yerine bankanın doğrudan doğruya iflasını ister" hükmü ile çelişmektedir. Bu hükümde Fonun sigortalı mevduatı ödemesi için "Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek esas ve usullere göre" bir kısıtlayıcı ibare yer almadığı gibi, bankanın mevduat sahipleri adına iflasının istenmesi için de ödemenin yapılmış olmasının gerektiği gibi, bir anlam doğmaktadır. Ayrıca, Fonun alacaklarından sonraya gelmek üzere sigorta ile karşılanmayan tasarruf mevduatlarının birinci sırada iflas masasına intiyazlı alacaklı olarak yazılması için, sigortaya tabi mevduatın ödenmiş olması da aranacaktır.

Birinci paragrafından sonra gelen paragraflarda ise, beyan edilen sigortaya tabi mevduat tutarı ile Fon tarafından tespit edilen kayıtlar arasında fark olması halinde, sonuçlarına ilişkin hukuki süreç ve yaptırımlar düzenlenmiştir. Bu durumda, Fon tarafından

belirlenen fark nispetinde, bankanın yönetim kurulu ve kredi komitesi başkan ve üyeleri ile genel müdür, genel müdür yardımcıları, imzaları bankayı ilzam eden memurları ve şube müdürleri ile yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortaklarının, kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ait her türlü aynı ve nakdi varlıklar ile hak ve alacakları ile tasarrufları ile elde edecekleri hak ve alacaklar Hazine alacağı sayılan alacaklara ilişkin hükümlere tabi olup, Fon veya görevlendirilen Hazine avukatının talebi üzerine bankanın merkezinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimi, yargılama sırasında ise mahkeme belirtilen kişilerin bu haklardan yararlanmasının dondurulmasından tasarruf yetkilerinin kısmen ya da tamamen kaldırılması dahil ihtiyati tedbir ve diğer tedbirlerin konulması ile bir tevdi mahalline yatırılmasına karar verilir. Bu hükümlerin belirtilen kişiler adına ve hesabına hareket etmek suretiyle para, mal ve hak edinen kişiler içinde uygulanacağı kabul edilmiştir.

Burada konu sigortaya tabi mevduat bakımından beyan edilen mevduat ile kayıtlar arasında bir fark olması durumu olduğu halde, kredi komitesi başkan ve üyelerinin dahiline vurgu yapmak yerine, bankacılığın pasif işlemleri arasında sayılan ve Merkez Bankası ve diğer mercilerin istedikleri bilgileri vermek ve düzenlemek ve onaylamakla sorumlu olanlar ile bankacılık organizasyon yapısında güncel adlandırma ile "Hazine ve fon birimi" ile "mevduat ve bankacılık hizmetleri" biriminde imzaları ile bankayı ilzam edenler denilmesi daha isabetli ve açıklayıcı olurdu. Zira, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik uyarınca Kredi Komitesi, "Banka yönetim kurulunun, kredilerle ilgili olarak vereceği görevleri yapmak üzere, genel müdürde aranan şartları süre hariç olmak üzere taşıyan üyeleri arasından seçeceği en az iki üye ile banka genel müdürü veya vekilinden oluşan bir kredi komitesi kurulabilir" demektedir. Banka yönetim ku-

rulu ve genel müdür sayılan kişiler arasında olduğuna göre, kredi komitesi başkan ve üyeleri paragrafta bir tekrar gibi durmaktadır.

Maddede tedbir ya da hak ve alacaklarının dondurulmasına ilişkin taleplerin hakim ya da mahkeme tarafından yirmi dört saat içinde sonuçlandırılması gerektiği yanında sulh ceza hakimince verilen tedbirler, BDDK veya Fonun bankanın mevduat toplama yetkisinin kaldırıldığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde suç duyurusunda bulunmaması halinde sona erer. Hak kazandırıcı zamanaşımı olarak kişilerin lehine bir durum doğmuş sayılır. Fakat, suç duyurusunun banka aleyhine mi, ya da hak ve alacaklarına tedbir konulan kişi aleyhine mi olacağı belli olmadığı gibi, maddede bir yıl geçtikten sonra, Kanunda Fon ya da Hazine alacakları için öngörülen yirmi yıllık zamanaşımı süresi içinde yeniden tedbir istenip istenmeyeceği de belirtilmemiştir. Herhalde zamanaşımı içinde yeniden tedbir istenebilecektir. Aksi halde, dava sonuna kadar tedbir dahil kişilerin hak ve alacakları üzerine başka bir sınırlama konulamayacağına kabulü gerekir. Bu durumda, yirmi yıllık zaman aşımından da söz edilemez. Dolayısıyla, burada belirtilen bir yıl, dava açmak için yeterli bir hazırlık için öngörülmüş bir süre olarak görülmelidir.

Maddede tedbir ve diğer hak kısıtlayıcı hükümlerin boşanmış ve dul eşler içinde uygulanacağı ve bu kişilerin aksini ispatladıkları sürece son iki yıl içinde edindikleri mal, hak ve alacaklara ilişkin olarak mülkiyet ve iyi niyet karinesinden de yararlanmayacakları hükme bağlanmıştır. Burada son iki yıl içinde boşanmış ya da dul kalmış olmaksızın ziyade, son iki yıl içinde edinilmiş mallar Hazine alacağı hükümlerine tabidir.

Kanuna 27'inci madde ile eklenen ek 2'inci maddede de; tasfiyeleri Fon tarafından gerçekleştirilen bankaların, hakim ortakları ve bankayı imzalarıyla temsile yetkili banka mensuplarının eş ve çocukları ile evlatlıkları ve diğer kan ve kayın hısımları dahil olmak

üzere birbirleri arasında veya bunların üçüncü kişilerle kurdukları sözleşmelere dayanarak elde ettikleri menfaatlerin dayanağı olan tüm hukuki muamelelerin geçersiz olduğu ve bu hukuki muameleler ile elde edilmiş tüm maddi menfaatlerin Fona intikal eden alacaklar bakımından yürütülen davalarda, sözleşmelerde herhangi bir muvazaanın olmadığı ve sözleşmeyle ödenen bedelin rayiç bedel olduğunun ispat yükü karşı tarafa ait olmak koşuluyla, edinilmiş bu haklar Mahkemece Hazine'ye aynı veya değer olarak ödenmesine karar verilebileceği yönünde bir hüküm ihtiva etmektedir.

Bu maddede önce söz konusu işlemlerin Fona intikal etmiş alacak olması şartı arandıktan ve davalının ispat külfetini yerine getiremedikten sonra Mahkemece bu yönde karar verebileceği ve bu hükme karşı üçüncü kişilerin Maddede sayılan kişilerle yaptıkları işlemlerin geçerliliği ve rayiç bedellerini ödemek suretiyle haklar edindiklerini ispatlamaları gerektiği gibi aşamalı bir sonuç kurmak gerekmektedir. Madde lafzına dayanarak, bu kabil işlemlerden kazanılmış haklar doğrudan Hazine'ye intikal eder gibi bir hüküm yaratmak, maksadı aşan bir sonuç doğurur. Ancak, 5020 sayılı Kanununun 21'inci maddesinde de konu olduğu üzere rayiç bedel kavramının aranması için, herhalde önce edinimlerin banka kaynakları kullanılmak suretiyle kazanıldığına tespiti gerekmektedir. Sözleşme serbestisi içinde taraflar diledikleri bedel üzerinden banka kaynaklarını kullanmamak koşuluyla haklar ve borçlar edinebilirler.

Kaldı ki, hukukumuz bağış, hibe gibi hak yaratıcı işlemleri de geçerli saymıştır. Dolayısıyla, kıstas için banka kaynakları kullanılmak koşuluyla olması şartı maddede yer almalıydı. Banka kaynaklarını kullanmak koşulu (ki, bankanın özkaynak yabancı kaynak ayrımı yapılmış değildir) Hazine alacağı sayılan alacaklar için öngörülmüş olduğuna göre, bu maddedeki düzenlemenin de buna uygun olması beklenirdi.

Ek 3'üncü madde, Fon alacakları ile Kanuna göre Hazine alacağı sayılan alacaklara ilişkin dava ve takiplerde zamanaşımını süre bakımından yirmi yıl olarak belirlemiştir. Fakat, zamanaşımı süresinin başlangıcı için, Fon tarafından ödeme yapılmasına veya yapılacak olmasına sebep olan fiilin gerçekleştiği tarih esas alınmış, bu şekilde Kanun geriye doğru yürütülmüş olmaktadır. Fon alacakları ile Kanuna göre Hazine alacağı sayılan alacakların takibi ve tahsilatı sürecine hız kazandırmak amacıyla güden Kanunun, zamanaşımı süresi için yirmi yıl gibi bir süre öngörmesi, amaç ile uygun olmamıştır.

Kanuna eklenen ek 6'ncı madde ile, Hazine alacağı sayılan işlemlere taraf olan üçüncü kişilerin edinmiş oldukları hak ve alacakları usulüne uygun edinmeleri ve edimler arasında oransızlık olmadığını kendileri tarafından her türlü muvazaadan arı olarak kazanılmış hak ve alacak olduğunu ispatlanması halinde, Bankalar Kanununun 15, 15/a, 22, Ek-1 ve Ek-2'inci maddelerinin uygulamayacağı Kanunun bağlayıcı hükmü haline getirilmiştir.

5020 sayılı Kanununun 29'uncu maddesi, Kanununun 20, 21 ve 23'üncü maddeleriyle Kanununun 27'inci maddesi ile Bankalar Kanununa eklenen 1, 2, 5'inci ek maddeler ile geçici 1 ve 3'üncü maddelerinde yapılan düzenlemelerle ilgili olarak 31.7.2003 tarihli 4969 sayılı "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un geçici 2'inci maddesinin 4'üncü fıkrasında öngörülen Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce gerçekleştirilen fiiller nedeniyle Kanundaki düzenlemenin uygulanması amacına matuftur.

Kanununun 30'uncu maddesi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Kanununun 20'inci maddesi ile ayrı bir karar organına dönüşmesi ile birlikte, 4389 sayılı Bankalar Kanununda "Kurul"dan kastedilen BDDK olmasının yol açacağı tereddütleri gidermek için kimi ibarelerden değişiklik sonrasında hangisinin kastedileceğini göstermeyi amaçlayan

bir madde olarak Kanunda yer almıştır.

Kanunda yer alan geçici 1'inci madde, uygulama açısından, iyi niyetli kişilerin hak zayiine uğramamaları için üç aylık geçiş süresi öngörmüştür.

Geçici 3 ve 4'üncü maddeleri Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulunun yapılandırılmasına kadar geçen sürecin aşamalarına ilişkin takvimin belirlenmesi amaçlanmıştır.

V- Kanununun Türk Bankacılığına Etkileri Bakımından Değerlendirilmesi

Kuşkusuz, dünyada bankacılığın ilke ve kuralları kanunlardan ziyade etik değerlerden oluşmuştur.

Salt bu nedenle de olsa, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele için etik yasaasının çıkarılması önemsenmelidir. Kamuoyu özellikle sivil toplum kuruluşları etik yasaasını bankalar yönünden de düşünmek suretiyle hazırlayacakları yasa taslağı ile konuyu hep gündemde tutacak bilgi ve beceriyi göstermelidirler.

5020 sayılı Kanun temelde değişiklik yaptığı Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu ile Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Kanun ile birlikte ele alındığında, Kanun gerekçesinde de belirtildiği şekilde AB ülkeleri ile İsviçre bankalar mevzuatı paralelinde her iki Kanunun bankacılık faaliyetleri yoluyla tespit edilen yolsuzluklar ile edinilen her türlü mal, para, hak ve alacakların denetimi ve sonuçları bakımından da uygulanmasıdır.

Bu çerçevede bakıldığında, 5020 sayılı Kanun, ülkede yaşanan bütün kötülüklerin "anasının" bankalar olduğu ve yolsuzluklar ile rüşvetin özellikle Fona intikal eden bankaların statülerine bakınca özel bankalardan kaynaklandığı gibi, kamuoyu üzerinde sonuç kurması tehlikesi taşımaktadır. Eğer Kanun, bankacılık faaliyetleri ve kaynaklarından yararlanmak yoluyla yapılan yolsuzlukların önlenmesi üzerine tasavvur edilmiş ise, kendi içinde eksiklik taşımaktadır.

Banka kaynaklarından yararlananlar, sadece bankanın hakim ortakları ile banka yönetim kurulu üyeleri, genel müdür ve yardımcıları, kredi komitesi başkan ve üyeleri, bankayı imzalarıyla ilzam eden şube müdürü ve personeli değildir, bankadan şu veya bu şekilde kredi kullandığı halde, kredilerini geri ödemeyenler de gerçekte, banka kaynaklarını kullanmışlardır. Kanun, bu açıdan uygulamada daha şimdiden sorun ve tereddüt yaratmaya adaydır.

Doğrusu, bankacılık pratiğini hesaplama- dan, iyice yaratacağı artı/eksi dışsal ekonomileri tartışmadan çıkarılan yasalar, çoğu zaman beklenenin dışında istenmeyen sonuçlar gösterebilir. Dolayısıyla, Kanundan beklenen fayda, yeter ki bankaların kredi hacmini ve iştiraklerini daraltması olarak ortaya yeni işsizlik şeklinde çıkmasın. Bunun

için de, Türk bankacılık sisteminin boşalttığı alanlara yeni bankaların girmesini sağlayan şekilde, farklı bankacılık yapılarına ve statülerine izin veren yeni bir bankalar yasası gecikmeden kamuoyunda tartışmaya açılarak çıkarılmalıdır. Ki, 5020 sayılı Kanundan beklenen amaç gerçekleşmiş olsun. Böylece, niyetleri sadece bankacılık yapmak olanlar ile olmayanlar da ayrılmış olurlar. Bankacılıkta sıkça reformdan söz edilmesine karşın, bankalar sisteminde yapısal değişime karşı olan direnç, geçmişte Özel Finans Kurumları'nın kurulmasında da yaşandığı ve son yıllara kadar bu kurumların Bakanlar Kurulu Kararıyla faaliyet sürdürdükleri hatırlardadır.

Bankacılığı bilançoların büyüklüğü ve sayıların azlığında düzenlemek reform değildir.

Sevgili Okurlar,

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eski Rektörü ve Eski Maliye Bakanı Sayın **KEMAL KURDAŞ**'ın "Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü" başlıklı yeni kitabı Nisan 2003 tarihinde ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. tarafından çıkarılmıştır. Bu kitapta Türkiye'nin 1920 - 1980 arasındaki 60 yıllık dönemde izlediği ekonomik politikalar, toplu bir bakış çerçevesinde anlatıldıktan sonra, 1980 - 2002 dönemi üzerinde özellikle ve ayrıntıları ile durulmuştur.

Fiyatı : 16.000.000.-TL.

KEMAL KURDAŞ

BİTMİYEN GAFLET VE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ

İsteme Adresi: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No. 6/2 Sultanahmet - İSTANBUL

Tel: (0212) 516 11 45 - 518 17 32, Faks: (0212) 518 66 43

[http:// www.ekonomikorumlar.com](http://www.ekonomikorumlar.com)

e-mail: ekonomikorumlar@ekonomikorumlar.com

Görüşler

YRD. DOÇ. DR. İRFAN KALAYCI

İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Parasal Reform Seçenekleri: Yeni Türk Lirası'na ve Euro'ya Geçiş: Gerekçeler ve Sonuçlar

1- GİRİŞ

Parasal reform cephesinde makro ekonomik istikrar için bir dizi politika üretilmektedir. Türkiye'de uzun bir süredir güncelliğini yitirmeyen Yeni Lira'ya geçiş ile, Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinden dolayı ekonomi çevrelerinin ilgi odağı haline gelen Euro (€)ya geçiş, birbirinden oldukça farklı parasal değişim politikalarını ifade etmektedir. Bu politikaların niçin gündeme getirildiği, uygulanması halinde hangisinin daha etkili ya da yararlı olacağı, bu çalışmanın tartışma konusudur.

Bir devlet, parasını niçin değiştirir? Parasında bol sıfırlar olduğu ve onlardan kurtulmak için mi, yoksa parası asıl işlevlerini tam olarak yerine getiremediği ve dolayısıyla daha sağlam bir paraya kavuşmak için mi? Her iki amaç da, ayrı ayrı ya da bir bütün olarak o devletin tercihini ya da gereksinimini yansıtabilir.

Bir standart paranın geleneksel ve çağdaş anlamda dört temel işlevi vardır. Bunlar; değişim aracı, hesap birimi, tasarruf aracı ve iktisat politikası aracı olmaktadır. TL, bol sıfırlı bir para birimi olduğu için söz konusu işlevleri bütünüyle yerine getiremezken, ulusal ve uluslararası saygınlığı yönünden de zarar görmektedir.

Bu çalışmada temel referans noktası şudur: Yapılacak parasal reformlarla mı makro istikrar sağlanacaktır, yoksa makro istikrar sağlandıktan sonra mı bir parasal reform girişiminde bulunulmalıdır? Çözüm, soruna nereden bakıldığına bağlı olarak; paranın makro yönetiminden sorumlu ekonomi bürokrasisi ile, mikro bazda parayla temasındaki reel ve mali kesim açısından çeşitlidir. Parasal reform tartışmalarında "paradan

sıfır atma" yaklaşımı baskın çıkmıştır. Fakat AB'nin ortak para birimi Euro'nun yerli para olarak kullanılmasını eksen alan bir öneri de ortaya atılmıştır. Bu, tekrar edilebilirliği olası sıfır atma operasyonlarına karşı radikal bir seçenek olarak kabul edilebilir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), toplumun ve piyasaların nabzını tutarak, "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para

Birimi Hakkında Kanun Tasarısı" taslağını hazırladı ve ilgili kamu kurumlarının görüşüne sundu. Hükümetin inceleyip onayladığı bu tasarı TBMM'de 28 Ocak 2004'te yasallaştı.

Bu yasaya göre; (i) 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren 6 sıfırı silinmiş para kullanılmaya başlanacak. (ii) Sıfırları atılmış paranın adı Yeni Türk Lirası (YTL), alt birimi ise Yeni Kuruş (YK) olacak. (iii) 1 milyon TL 1 YTL'ye eşitlenecek, YTL cinsinden yapılan işlemlerde yarım YK'nin üzerindeki değerler 1 YK'ye tamamlanacak. (iv) 1 yıl boyunca eski ve yeni banknot ile madeni paralar dolaşımında kalacak. (v) Ürün fiyatları TL ve YTL cinsinden çift etiketle aynı anda gösterilecek. (vi) Yasa'nın uygulanması sırasında karşılaşılan sorunları gidermekte ve gerekli düzenlemeleri yapmakta Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı, görev alanlarına giren konularda düzenleme yapmakta ise Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, BDDK ve SPK yetkili olacak. (vii) Ayrıca, YTL'yi ileride tekrar TL olarak adlandırmada Hükümet yetkili kılınacaktır.

1- 1. Sıfır Atma Tartışması: Bir Tarihçe

TL'den sıfır atma, 20 yıldan beri değişik hükümet dönemlerinde ve farklı içeriklerde gündeme getirilmesine karşın, bir türlü gerçekleştirilememiş bir operasyondur (*Milliyet G.*, 2003).

TL'den sıfır atılması ilk kez 1983'te, I. Özal Hükümetinde Maliye Bakanı A. Kafaoğlu tarafından gündeme getirildi. Paradan 3 sıfırın atılması yönünde hazırlıklara başlandı, ancak askeri kanadın kaygıları yüzünden ertelendi. Yine paradan 3 sıfır silinmesi 1990'da II. Özal Hükümeti döneminde de gündeme geldi. Bir yasa taslağı hazırlandı, ancak diğer önceliklerden dolayı yürürlüğe konulmadı. 1994'te Çiller Hükümeti döneminde Merkez Bankası Başkanı Y. Törüner, üç sıfırı atılmış para kalıplarının bile hazırlandığını belirtti. Onu izleyen Erbakan Hükümeti, herkesin YTL'yi yastık altına koyacağını ve 1 ABD Do-

ları (\$) 'nın 1 YTL'ye eşitleneceğini duyurdu. Sıfır atmaya hazırlık olarak 1996'da çıkarılan 5 milyonluk banknot silik basıldı.

Türkiye ekonomisine yedi sıfırlı banknotu Ecevit Hükümeti armağan etti. Dönemin TCMB Başkanı G. Erçel, paradan sıfırların atılacağını 2000 İstikrar Programı ile birlikte 9 Aralık 1999 tarihinde duyurdu. 25 Nisan 2000'de aynı Başkan, 2001 yılı başında paradan sıfır atacaklarını ve 5 yıl sonra 1 TL'nin 1 dolara eşitleneceğini, Ağustos 2000'de TL'nin Euro'ya bağlanacağını, sıfır atma operasyonunun ise 2002'ye kaldığını belirtti.

AKP Hükümeti 7 Aralık 2002'de TL'den sıfır atmanın hiçbir anlam ifade etmediğini, bunun için öngördükleri sürenin 2 yıl olduğunu söyledi. Şimdiki TCMB Başkanı S. Serdengeçti, enflasyonun % 12'lere inince sıfırları atılmış yeni lira için düğmeye basacaklarını ve bunun için en az 15 aylık bir süreye gereksinim duyulduğunu belirtirken, en son teknik raporlara dayanarak Maliye Bakanı K. Unakıtan ise 9 Eylül 2003'te, 2004'ün sonunda paradan 6 sıfır atılacağını açıkladı.

1- 2. Dünyadaki Deneyimler

Türkiye, parasından sıfır atmaya planlar-ken, dünyanın bir çok ülkesi bunu başarmıştır. Bu alanda Latin Amerika ülkelerinin, deneme-yanılmalarla dolu geçmişlerine bakılacak olursa, onların "ustalık" düzeyine çıktıkları ileri sürülebilir. Zorunluluktan dolayı bazı gelişmiş Avrupa ülkelerinin de paralarından bir çok sıfır attıklarına tanık olunmuştur. (*Milliyet G.*, 2003; *Ekonomist*, 2001: 27; *Parasız*, 1996: 163- vd).

1- 2.1. Latin Amerika

Arjantin: Hiperenflasyon altında çok ezilmiş olan Arjantin, sıfır atma operasyonuna 1970'te 2 sıfırla başladı; 1990'ların başına geldiğinde ise attığı sıfır sayısı 13'e çıkmıştı. 1991'de 1 Peso'yu 1 dolara eşitleyerek para kurulu sistemini yürürlüğe koydu⁽¹⁾.

Bolivya: 1963'te 3 sıfır, 1990'da dört sıfır sildi. Hiperenflasyon tarihi rekorlarla dolu

olan Bolivya'da, örneğin 1985 ortalarında yıllık enflasyon oranı % 60 bine ulaşmıştır. Hiperenflasyondan kurtulmanın bir nedeni, Bolivya Pezosu'nun yerine geçen doların, paranın geleneksel işlevlerini yerine getirmesiydi. Bolivya, parasının adını bir çok kez değiştirdi.

Brezilya: 1962'den itibaren 30 yılın sonunda parasından 6 sıfır attı. 1986'da parasal reforma dayalı, devalüasyon içermeyen bir istikrar programı uygulandı ve buna Cruzado Planı adı verildi (1 Cruzado = 1000 Cruzeiro). En son 1993'te parasından 3 sıfır silerken para biriminin adını Cruzado'dan Cruzeiro'ya çevirdi.

Meksika: 1991'de parasından 3 sıfır attı. Parasının adını Austral'dan Peso'ya çevirdi.

Uruguay: 3 sıfır atarak para birimini yeni Peso olarak değiştirdi.

1- 2.2. Asya

Afganistan: 2002'de Afgani'den 3 sıfır atıldı.

İsrail: 1985'te para birimi Shekel'den 3 sıfır attı ve parasını (1dolar = 1500 Şekel olarak) dolara sabitledi.

Rusya Federasyonu: 1 doların değerinin 6.000 Ruble'ye yaklaşması üzerine, Sovyetler Birliği'nin henüz yıkılmadığı 1988 yılı başında 3 sıfır silinmiş Yeni Ruble'yi tedavüle soktu.

Ukrayna: Yüksek enflasyonu düşürüp aylık oranın % 1'in altına inmesini sağladıktan sonra, Eylül 1996'da para birimi Hryvnia'dan 5 sıfır sildi.

1- 2.3. Avrupa

Almanya: 1948'de Reichmark'tan 18 sıfır atıldı ve Deutschmark'a geçildi.

Bulgaristan: 1doların değeri 1.800 Leva'yı aşınca Temmuz 1999'da Leva'dan 3 sıfır attı. Bir transformasyon ekonomisi olan bu ülkede uygulama, enflasyonun % 600'lerden tek haneli rakamlara indirilmesi sonucunda olanaklı oldu.

Finlandiya: Fin Markkası'ndan 2 sıfır atıldı.

Fransa: 1960'ta para birimi Frank'tan 2 sıfır attı.

Srbistan: 1995-97 tarihleri arasında Dinar'dan sıfır atma operasyonu başlattı.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, dünyanın bir çok ülkesi parasında(n) çeşitli kereler sıfır silmiş ya da isim değişikliği yapmıştır. Dolayısıyla uygar dünya bu tür parasal reformlar yapmaktan kaçınmadığına göre, dünyadaki en büyük kupürlü banknota sahip Türkiye ise, eğer bu türden bir reform yapıyorsa, dünyada ne ilk ve ne de sonuncu sayılacaktır.

1- 3. Türkiye İçin Parasal Değişim Seçenekleri

Tablo 1'de de özetlendiği gibi, Türkiye kısa dönemde ve bir an önce parasından sıfırları silip YTL'ye geçmek ve uzun dönemde de Euro bölgesine girerek AB'nin tek para birimini kabul etmek biçiminde seçenekleri vardır. Bunlara karşılık, TL'nin mevcut sıfırlarıyla korunması da söz konusu olabilir.

Seçenek I : TL'nin mevcut durumunun korunması: Buna seçeneksiz seçenek de denilebilir. Buna göre, sıfır atma operasyonu ile herhangi bir maliyet yüklenmeye gerek yoktur. Paradaki sıfırların mevcut hâliyle kalmasını (ve hatta başka bir para bölgesine girilmesini) savunan statükoculara göre, bol sıfırlı paralarla güçlü ekonomi arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Bu teze uygun olarak, *Temizel (2003)* İtalya ve Japonya ekonomilerini örnek verir: Gerçekten de G-7'nin iki önemli üyesi olan İtalya'nın Liret'i ile Japonya'nın Yen'i diğer gelişmiş ülkelerinkinin tersine bol sıfırlı paralardır. Ancak bu iki ülke, tek haneli enflasyonla yaşadıkları halde, "Yeni Liret" ve "Yeni Yen" biçiminde herhangi bir parasal reforma gitmemişlerdir. Nedeni de; yeni paraya geçmenin kağıt, mürekkep ve diğer harcamaları arttırmaktan başka bir işlevinin olmayacağıydı.

Tablo 1
Parasal Değişimde Seçenek ya da Seçeksizlik

Seçenek	Dönem	Durum - Değişimin İçeriği	Yaklaşım
I	-	Şimdiki TL'de hiç bir değişikliğin yapıl-maması ya da TL'den sıfırların atılmaması	Muhafazakar ya da statükocu
II	Kısa	TL'den sadece 3 sıfırın silinmesi	İlimli reformcu -kuruşsuz sistem yanlısı
		TL'den sadece 6 sıfırın silinmesi	Radikal reformcu -kuruşlu sistem yanlısı
III	Uzun	TL'nin terk edilip Euro'ya geçilmesi	AB çizgisi -küreselleşmeci

Seçenek II : TL'den sıfırların atılması: TL'den sıfır atılmasını savunanlar için iki alt seçenek bulunmaktadır:

a) *TL'den sadece 3 sıfır atılmalıdır:* Banknottan 3 sıfır silinince -mevcut duruma göre- en büyük para 20.000, en küçük para ise 25 lira olacaktır. Böylece para sisteminde kuruşun kullanılmasına gerek kalmayacaktır. Ayrıca konjonktürün kötüye gitmesi olasılığından dolayı, ileride tekrar kuruluşları terk etme gereği ortaya çıkmamış olacaktır.

b) *TL'den bir anda 6 sıfır atılmalıdır:* Bu gerçekleştiğinde 1 milyon TL, 1 YTL'ye indirgenmiş olacaktır (1.000.000 TL=1 YTL). Böylece 6 sıfırsız banknotun en büyüğü 20 lira olurken, para sistemine otomatik olarak -yeniden- kuruş (krş.) girecektir. Bu yeni parasal sistemde, pek çok uygar ülkede olduğu gibi, ekonominin kendi kendini döndürebilmesi için en büyük banknot başlangıçta 100, daha sonra ve aşamalı olarak 200 ya da 500 YTL olarak basılabilecektir.

Bu iki sıfırlı çözümün ortak amacı, ulusal paraya hem içeride ve hem de dış dünyada saygınlık kazandırmaktır.

Seçenek III : Euro Bölgesi'ne girmek: Türkiye'nin en son hedefi AB'nin tam üyesi olmak olduğuna göre, onun tek parası olan Euro'yu kullanması⁽²⁾ mantıksal bir girişim sayılabilir. Tam üye olmadan da Euro'ya geçmenin ekonomik rasyonelitesi vardır, ancak bunun çözülmesi gereken hukuksal boyutu gözardı edilemez.

Uzun dönemde, örneğin 10 yıl sonra, Cumhuriyet'in 90. kuruluş yıldönümünde Euro'ya geçiş sağlanabilir. Bunun, Türkiye'nin Anayasa'sı ve AB hukukuna göre çeşitli yasal sorunları doğacaktır. Euro bölgesine geçişle ulusal iktisat politikalarının yönetiminin ortak kurumlara devredilmesi sonucunda, bir takım üstünlükler elde edilebileceği gibi, çeşitli sorumluluk ve sakıncalarla da karşılaşılacaktır.

2- YENİ TL'YE GEÇİŞ GEREKÇELERİ

Türkiye'de, artık somut pek çok gerekçe-ye bağlı olarak yeni bir paraya gereksinim doğmuştur. Bu gerekçeler önemliliğine ya da önceliğine göre bir sıralı-düzene tabi tutulabilir.

2- 1. Paradaki Bol Sıfırlar

YTL'ye geçmekte en önemli gerekçe, TL banknotlarındaki bol sıfırlar ve bunlardan kurtulmak istenmesidir. Sıfır, matematikte çok önemli bir rakamdır, ancak ekonomide her zaman değerli değildir.

Dünyanın 7 sıfırlı tek parası TL'dir. Doğal olarak, TL banknotlarına sıfırlar bir anda eklenmemiştir. 1927-1981 tarihleri arasında 54 yıl boyunca dolaşımdaki en büyük banknot 1.000 TL iken, 1981'den itibaren 2001'e dek yaklaşık 20 yılda Türkiye ekonomisi 11 adet yeni-üst banknotla tanışmıştır. Günümüzde 250 binden küçük banknotlar tek tek dolaşımdan kaldırılmıştır.

Tablo 2'de gösterildiği gibi, 1.000 TL'lik

banknotun çıkarıldığı 1927'de piyasa fiyatları ve dolar endeks bazında 100 kabul edilmiştir. Fiyatların ve doların değişim endeksi arttıkça, 1981'den itibaren ve ortalama 2 yılda bir yeni banknotlar çıkarılmaya başlanmıştır. 1927'den, en büyük banknot olan 20.000.000 TL'nin çıkarıldığı 2001 yılına kadar ortalama fiyatlar yaklaşık 3.5 milyon, dolar kuru ise 747 bin kat artmıştır. "TL/\$" paritesinin oldukça düşük olduğu 1927'de, 1 dolar sadece 1 Lira 96 krş. ile değiştirilir (1 dolar=1.96 TL) iken, 2001'in sonunda kur 1.5 milyon TL'ye dayanmıştır.

Mevcut en üst banknot, dolaşımdaki toplam banknot toplamının % 70'inden fazlasını oluşturduğunda, TCMB, 1211 sayılı yasal yetkisine dayanarak yeni bir üst banknota geçer. Nitekim, 20 milyonluk banknotun piyasaya çıkarılmasının teknik kuralı, "10 milyonluk banknotun toplam emisyon hacmi içindeki payının % 72 ve 5 milyonluk banknotla birlikte de % 95 oranına çıkmış olmasıdır" (İSO, 2001: 12).

2- 2. Paranın Değerinin Düşüklüğü

YTL reformu ile amaçlanan, bol sıfırlardan dolayı reel değeri düşük saygın olmak-

tan çıkan parayı, eski değeri ve saygınlığına kavuşturmak. TL'nin değerini düşüren, dolayısıyla saygınlığını yok eden nedenlerin başında enflasyon gelmektedir, onu devalüasyon ve dolarlaşma (dolarizasyon) izlemektedir.

2- 2.1. Enflasyon

1980 ve sonrası, Türkiye ekonomisinin, parasının değerini oldukça aşındıran süregelen yüksek enflasyon ortamında geçirdiği yıllardır. 1984-1993 tarihleri arasındaki 10 yıllık süreçte en düşük enflasyona, TEFE bazında % 27.9 ve TÜFE bazında ise % 34.6 ile 1986'da ulaşılmıştır. Ancak bu oranlar 5 Nisan İstikrar Kararları'nın alındığı 1994'te 149.6 ve 125.5'e yükselmiştir. 1995-2000 yılları boyunca yine fiyat istikrarsızlığına sahne olunmuş ve enflasyon ortalaması % 65 civarında gerçekleşmiştir. 2001 yılındaki büyük ekonomik kriz enflasyon oranını -örneğin- TEFE'de % 90'lara kadar çıkarmıştır. Enflasyonda hissedilir ölçüde düşme eğilimini görmek için 2002 yılı sonunu beklemek gerekmiştir. TEFE % 30.8 ve TÜFE % 29.7'den, 2003 sonu itibarıyla % 13.9 ve % 18.4 olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 3).

Tablo 2
Fiyatlar, Dolar ve TL Banknotlarındaki Değişim: 1927-2001

	1927 = 100		1 \$ = ... TL	En Büyük Banknot TL
	Fiyatlar	ABD Doları		
5 Aralık 1927	100,0	100,0	1,96	1.000
2 Kasım 1981	26.611,0	5.198,5	101,89	5.000
25 Ekim 1982	34.147,7	9.005,1	176,50	10.000
9 Mayıs 1988	300.200,7	65.867,3	1.291,00	20.000
15 Mayıs 1989	526.828,6	105.612,2	2.070,00	50.000
11 Kasım 1991	1.321.883,3	252.193,9	4.943,00	100.000
2 Ekim 1992	2.161.727,3	385.306,1	7.552,00	250.000
18 Mart 1993	3.619.543,4	477.959,2	9.368,00	500.000
16 Ocak 1995	14.037.241,2	2.048.826,5	40.157,00	1.000.000
6 Ocak 1997	45.280.741,6	5.715.510,2	112.024,00	5.000.000
5 Kasım 1999	123.649.665,2	25.229.642,9	494.501,00	10.000.000
5 Kasım 2001	300.474.835,9	74.749.898,0	1.465.000,00	20.000.000

Kaynak: İSO, 2001: 13.

Tablo 3
Enflasyon Verileri 1984-2003 (%)

	1984	1986	1988	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2001	2003
TEFE	49.5	27.9	64.6	48.6	61.4	149.6	84.9	54.3	32.7	88.6	13.9
TÜFE	48.0	34.6	73.7	60.4	66.0	125.5	79.8	69.7	39.0	68.5	18.4

Kaynak: Turkish Bank, 2004.

DİE'nin hesapladığı bu rakamlar 1975'ten beri gerçekleşen en iyi yıllık oranlar biçiminde Türkiye'nin enflasyon tarihine geçti. Bu trendin 2004 yılı boyunca sürmesi ve hedeflendiği gibi % 12 biçiminde gerçekleşmesi halinde, sıfır atma operasyonuna daha rahat başlanabilecektir.

Enflasyonist koşullar, üretim kaynaklarının akılcı kullanımını zorlaştırmış, "fiyat-ücret-fiyat" kısır döngüsünü ve kamu harcamalarını arttırarak bütçe dengesini ve parasal-mali disiplini bozmuştur. Örneğin⁽³⁾, enflasyon yükseldikçe emisyon hacmi de (30 Haziran 2003 itibariyle ve 1980 yılı sonuna göre) yaklaşık 32.900 kat artış göstermiştir. Artan emisyon hacminin karşılanabilmesi için ortalama 2 yılda bir üst değerde 11 yeni kupür dolaşıma çıkarılmıştır.

Yapılan bir öngörüye göre, enflasyon her yıl % 70 düzeyinde gerçekleşmeye devam etseydi, 2009 yılının ortalarında "1 milyarlık banknot" dolaşıma çıkacak (*Economist*, 2001: 24) ve paradaki toplam sıfır sayısı da 9'a yükselecekti. O halde, bol sıfırlı paraların basımını engellemenin, dolayısıyla paranın saygınlığını arttırmanın asıl yolu, enflasyon hızını düşürerek tek haneli bir düzeyde istikrarlı yapmaktan geçmektedir. Bu amaçla toplumun ve piyasaların yüksek enflasyonda kalmaktaki direncinin kırılması ön koşuldur.

Bazı iktisatçılara göre, ekonomide enflasyonun varlığı, paradan sıfırların atılmasına engel oluşturmamalıdır⁽⁴⁾. Paradan sıfırların atılması, aniden enflasyonun ateşini düşürmeyecek, ancak ekonominin nefesini açacaktır. Bu görüş, sıfır operasyonu ile enflasyonu

önleme arasında birebir ilişkinin kurulmasına aykırıdır. Çünkü her biri farklı bir işlem ve politikayı gerektirmektedir.

2- 2.2. Devalüasyon

Dünyadaki ulusal paralar arasında en deşersiz TL'dir. Gelişmiş ülkeler dışında, Türkiye'den daha az gelişmiş bir çok ülkenin para biriminin de TL'ye göre daha değerli olduğu görülmektedir (*bkz Tablo 4*). Efektif⁽⁵⁾ değerler üzerinde şu saptamalar yapılabilir: (i) Azerbaycan dahil komşu ülkeler paramızı ucuz satın almaktadır. (ii) Para birimini "Lira" olarak seçmiş olan başta G.Kıbrıs olmak üzere, Lübnan ve Suriye'nin paraları bile Türkiye'ninkinden daha değerlidir. (iii) Açlıkla mücadele eden Bangladeş, Etiyopya ve Sudan gibi ülkelerin parası da TL'den değerlidir. (iv) Petrol ülkelerinin paralarının TL'den oldukça değerli olması bir rastlantı değildir. Örneğin 1 Irak Dinarı, neredeyse 1 doların 4 katı karşılığı (=5.280.977) TL ile işlem görmektedir.

Devalüasyon ya da serbest piyasa ortamında oluşan kurlar, uluslararası ticaret açısından stratejik bir önem taşır: Kurların yükseltilmesinde ithalatın ucuz yapılması ya da ihracat gelirlerinin arttırılması amacı ağır basar. Dolayısıyla salt bu parametreye bakarak, tablo 4'de adı geçen ve üstelik parası -genellikle- konvertibl olmayan bu ülkelerin, Türkiye'den daha gelişmiş olduğu sonucunun çıkarılması yanlıştır. Ekonomik anlamda bu ülkelerle Türkiye arasında ürün ve sektör bazında görece gelişme farklılığı bulunabilir. Ancak bir ülkenin gelişmiş olup olmadığını, para biriminin değerinden çok, o ülkenin ü-

retim gücü, elde ettiği reel gelir miktarı ve bunun hakça bölüşümü, işsiz sayısı, hayat pahalılığı, kişi başına yapılan eğitim ve sağlık harcamaları, siyasal hakların kullanımı gibi, daha bir çok ekonomik ve ekonomi dışı etmenler belirler. Üzerindeki sıfır sayısının artması, liranın saygınlığını "iki paralık" etmiştir. Bugün dünyada, 1 doların değerinin milyonla ifade edildiği başka bir para birimi yoktur. Bu durum dünya medyası ve ekonomi çevrelerinde sık sık alay konusudur. Yurtdışında, kısa yoldan milyoner olmak isteyenlere Türkiye'ye gitmeleri önerilmektedir (*Ekonomist*, 24). Dolar'ın dünya para birimleri karşısındaki değerine bakılarak oluşturulan "sıfır ligi" (Tablo 5) incelenirse, TL'yi en yakından Romen Leyi'nin izlediği görülecektir. "3. Dünya'nın en yoksul ülkelerinin paraları bile dolar karşısında Türkiye'ninki kadar "ezik" durumda değildir.

2- 2.3. Dolarlaşma

Ülkenin ulusal parasının değer yitirip terk edilmesine ve sağlam yabancı paralara yöne-

lişin başlamasına dolarlaşma adı verilir. Türkiye ekonomisi, mali serbestleşmenin yaygınlaştığı 1987'den bu yana bu olgunun yoğun etkisindedir. Bu noktada, toplam yatırım araçları içinde, yurtiçi döviz mevduatı ile devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) cinsinden tutulan TL miktarı dikkate alınması gereken bir göstergedir.

Tablo 6'da, TL ve döviz bazında yatırım araçları (portföy) karşılaştırması yapılmıştır. Aralık 2002 döneminde TL araçlarında (yurtiçi mevduat + TL DİBS + yatırım fonları +repo) tutulan para 97.6 katrilyon TL ve toplam portföydeki payı % 56 civarında iken, döviz portföyü (yurtiçi döviz mevduatı + döviz DİBS) ise TL karşılığı olarak 76 katrilyon TL ve toplamın % 43.8'ini bulmuştur. Kurlardaki dalgalanmalarla TL'ye güvensizliğin oluşmasında etkili olduğu bu rakamlar, tek başına bile, yerli tasarrufların, TL'ye göre daha yüksek bir getiriye garanti eden yabancı paralara ne kadar fazla eğilimli olduğunu ve dolarlaşmanın nasıl büyük bir boyuta ulaştığı hakkında önemli bir veri sunmaktadır.

Tablo 4
Az Gelişmiş Ülkelerin Para Birimleri İle TL'nin Karşılaştırması

Para Birimi	TL	Para Birimi	TL
1 Afganistan Afganısi	346	1 Ekvator Sukuresi	66
1 Arjantin Pezosu	480.932	1 El Salvador Kolunu	187.765
1 Arnavutluk Lekı	12.257	1 Etiyopya Birri	197.878
1 Azerbaycan Manatı	336	1 Fas Dirhemi	160.750
1 BAE Dirhemi	447.151	1 Hırvatistan Kunası	229.495
1 Bahama Doları	1.642.384	1 Irak dinarı	5.280.977
1 Bahreyn Dinarı	4.356.456	1 İran Riyali	206
1 Bangladeş Takası	28.366	1 (G.) Kıbrıs Lirası	2.985.067
1 Barbados Doları	825.319	1 Kazakistan Tengesi	10.545
1 Balerus Rublesi	850	1 Lübnan Lirası	1.094
1 Bolivya Bolivyanası	218.985	1 Macar Forinti	7.250
1 Bostwana Pulası	296.449	1 Pakistan Rupisi	28.166
1 Brezilya Reali	462.253	1 Romen Leyi	49
1 Bulgar Levası	875.051	1 Sudan Dinarı	6.349
1 Burundi Fransı	1.535	1 Suriye Lirası	31.845
1 Cezayir Dinarı	20.611	1 Şili Pezosu	2.303
1 Çek Korunası	54.455	1 Umman Riyali	4.264.825
		1 Zambia Kvaçası	361

Kaynak: Milliyet G., 1.2.2003. Efektif kurlardır⁽⁶⁾.

Tablo 5
Dünya Sıfır Ligi: Seçilmiş Para Birimleri ile Dolar Karşılaştırması

Ülke	Para Birimi	1 \$ = ...	Ülke	Para Birimi	1 \$ = ...
Türkiye	Lira	1.565.000,00	Laos	Kip	7.600,00
Romanya	Ley	31.070,00	Gana	Cedi	7.200,00
Mozambik	Metical	22.896,00	Madagaskar	Frank	6.195,00
Vietnam	Dong	15.062,00	Afganistan	Afgani	4.750,00

Kaynak: The Wall Street Journal Europe (6.11.2001)'den aktaran; Ekonomist, 2001: 25.

Ancak 2003 yılı konjonktürü TL'den yana olmuştur. Enflasyon ve faizlerdeki düzenli inişlerle birlikte kurlardaki sert düşüşler TL'nin değerlenmesini arttırmış ve bunun sonucunda "ters para ikamesi" başlamıştır. Nitekim Kasım 2003 dönemi portföyüne bakılacak olursa, TL yatırımları yaklaşık 47.2 katrilyon artarak toplamdaki payını % 66.7'ye yükseltirken, döviz yatırımları ise 10.5 puan gerilemiştir.

2- 3. Uygulamadaki Sorunlar

YTL'ye geçiş gerekçeleri arasında, paranın kullanımıyla ilgili yaşanmakta ve yaşanacak olan sorunları da saymak gerekir.

2- 3.1. Mevcut Sorunlar

En başta, TL'nin, parasal işlevlerini tam olarak yerine getiremediğine ilişkin halkta ve piyasalarda bir kanaat oluşmuştur. Bol sıfırlı rakamlarla parasal hesaplar yapmak uygulamada bazı sorunlar yaratmıştır. Halkın kendi arasında parasal değerleri en az üç sıfırsız bir şekilde telaffuz etmesi, muhasebe ve istatistik kayıtlarının kısaltılarak yapılması, bilgi işlemde bol sıfırlar yüzünden program hatalarının ortaya çıkması, taksimetre ve benzin pompalarının sürekli değiştirilmesi, vb. Ayrıca, devlet bütçesini katrilyonlarla ifade eden tek ülke Türkiye'dir.

2- 3.2. Potansiyel Sorunlar

YTL'geçişte önemli bir gerekçe de, ilerdeki olası yüksek enflasyonla bağlantılı olarak 8 sıfırlı banknotun piyasaya sürüleceği bekleşiyle yakından ilgilidir. Gerçekten de, enflasyon hızı % 70-80'lerde seyretmeye devam etseydi, emisyon hacmi daha da artar-

ken reel satın alma gücü daha da azalacak ve sonuçta banknottaki rakamlar bir basamak yükselecekti. Dolayısıyla, enflasyonda % 20'ler, henüz gerçekleştirilmesi uzak bir hedef iken, TCMB'nin kısa bir süre içinde, önce 50 ve daha sonra 100 milyonluk banknotları dolaşıma sokacağı beklenmekteydi.

Enflasyonun her yıl en az % 70 olacağı varsayımıyla, 2005 yılından itibaren, ulusal gelir nicelikleri ve ileride hazırlanacak devlet bütçeleri için katrilyon rakamları⁽⁷⁾ yeterli glemeyecekti. Bu durumda, salt astroloji ve NASA'nın kullandığı kentilyon gibi ultra rakamlara⁽⁸⁾ başvurulması söz konusu olacaktı. Buna göre dolar kuru da 10 milyon TL'nin üstünde alınıp satılmaya başlanacaktı.

2- 4. Kayıt Dışı Ekonomi

Bir önemli gerekçe de kayıt dışı ekonominin alanını daraltmaktır. Bol sıfırlı paraların az sıfırlı yeni paralarla değiştirilmesi sırasında dolaşımdaki para kayıt altına alınmış olacaktır. Bu durumda yeni para, aynı zamanda gelecekteki ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan parasal hareketlerin denetlenmesi için bir araç olmaktadır (Temizel, 2003: 9).

2- 5. Ekonomik ve Siyasal Ortam

YTL'ye geçiş için somut elverişli koşullar ortaya çıkmıştır. Bu, bir hükümetin yakalayabileceği en iyi konjonktürdür. Çünkü bir yandan tek partili hükümetin getirdiği bir siyasal kararlılık var, öte yandan özellikle IMF'nin de yakın izlemeye aldığı makro ekonomik göstergelerin bir çoğu (enflasyon, büyüme, faiz dışı fazla, vb) -kağıt üzerinde de olsa- olumlu gözükmektedir.

Tablo 6
Portföy Yatırımlarındaki Değişmeler: 2002-2003

Portföy (Trilyon TL)	Kasım 2003	Pay (%)	Aralık 2002	Pay (%)
TL yatırım araçları	144.957	66.7	97.628	56.2
-Yurtiçi TL mevduatı	73.969	34.0	56.294	32.3
-TL DİBS*	49.211	22.6	29.260	16.8
-Yatırım fonları	18.227	8.4	9.311	5.4
-Repo	3.550	1.6	2.763	1.6
Döviz yatırım araçları	72.469	33.3	76.031	43.8
-Yurtiçi döviz mevduatı	69.889	32.1	72.255	41.6
-Yurtiçi DİBS	49.211	22.6	29.260	16.8
Toplam	217.426	100.0	173.659	100.0

* DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri.

Kaynak: Milliyet G., 2004.

3- YTL'YE GEÇİŞ KOŞULLARI

Aşağıda sıralandığı gibi, paradan sıfır silmenin bazı ekonomik ve siyasal içerikli ya da iç ve dış boyutlu koşulları vardır. Bunlar, bir bakıma bir para reformunun başarısı için anahtar ölçütlerdir⁽⁹⁾.

3- 1. Nitelikli Bir İstikrar Programı

YTL, geniş içerikli bir parasal ve mali reformun bir parçası olmalıdır⁽¹⁰⁾. Çünkü para miktarında olduğu gibi, özellikle para birimindeki herhangi bir değişiklik, bir bütün olarak mikro ve makro ekonomik yapıları derinden etkileyecektir.

3- 2. Fiyat İstikrarı

Yurtiçi enflasyonun tek rakamlı bir orana çekilmesi ve orada belirli bir süre (örneğin en az 2 yıl) istikrar kazanması gerekmektedir. 2003 yılı sonunda TEFE'nin % 14, TÜFE'nin ise % 18 civarında gerçekleşmesi ve böylece 2004 yılı hedefi olan % 12'lere yaklaşılması, tek rakamlı enflasyon beklentisini kuvvetlendirmiştir.

Atılan sıfırların paraya tekrar eklenmeyeceğinin garantisi yoktur. İç ve dış şoklardan dolayı her an değişebilecek ekonomik konjunktür eski parayı bile aratabilir. YTL için fiyat istikrarına döviz kuru istikrarı da eşlik etmelidir. Zira kurların da tıpkı fiyatlar gibi belli bir süre boyunca kararlı bir düzeyde

trend çizmesi, YTL'nin başarısında rol oynayacaktır.

3- 3. Bütçe ve Ödemeler Bilançosunda Denge

Türkiye'nin 2003 yılı revize edilmiş konsolide bütçe açığı 45.1 katrilyon TL olup Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)'nin gayri safi milli hasıla (GSMH)'ye oranı % 8.7'dir. 2004 yılında, GSMH'nin 238'den 262 milyar dolara yükseleceği öngörüsüyle "KKBG/GSMH" oranının % 8.1'e çekilmesi hedeflenmektedir. Büyük bütçe açığının daha da artmasını engelleyen olumlu gelişmeler ortaya çıkmıştır. En önemlisi, TL'nin değer kazanması ve sıcak para girişi gibi nedenler yüzünden faiz oranlarının ve dolayısıyla faiz harcamalarının düşmesi sayılmaktadır. Aynı yıl için kesinleşmemiş rakamlara göre, dış ticaret açığı 21.2, cari işlemler bilançosu (CİB) açığı ise 7.7 milyar dolardır. 2004 yılında dış ticaret hacminin ve açığının artması, ancak turizm gelirleri sayesinde CİB açığının azalması beklenmektedir (Akgüç, 2003a ve 2003b).

3- 4. Emisyon Mantığının Kurgulanması

YTL'nin emisyon politikası ve teknolojisi, doğal olarak eski TL'ninkinden farklı olmalıdır. Bu nedenle YTL'nin emisyon mantığının iyi bir şekilde kurgulanması gerekir. Hazırlıkları son aşamaya gelen YTL'nin emisyon mantığı şu üç temel ilkeye oturtulmuş-

tur (Çelik, 2004):

a) *Paranın değeri*: Kupür değeri düştüğü için YTL daha değerli para olacaktır. YTL, düşük enflasyon koşullarının parası olacağı için banknot matbaası daha az çalışacaktır.

b) *Kalite*: YTL banknotlarının basımında kullanılacak kağıt ve mürekkep daha kaliteli olacaktır. Enflasyonist dönemlerde banknotlar kağıt değerlerine daha yakın olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla kullanılan kağıt ve mürekkep de aynı ölçüde daha az değerli olmaktadır.

c) *Güvenlik*: YTL banknotlarındaki güvenlik unsurları, basım maliyetini yükseltmek pahasına, mevcutlarının birkaç katına çıkarılacaktır. Çünkü dünyada kupür değeri azaldıkça, kalpazanları caydırmak için banknotlar üzerindeki güvenlik unsurları artırılmaktadır.

3- 5. Toplumun Hazırlanması

Bir parasal reform eğer toplum yararı için yapılacaksa, topluma karşın yapılamaz, aksi halde başarılı olamaz. Bu nedenle, öncelikle sıfır atma operasyonu hakkında her aşamasında kamuoyu bilinçlendirilmelidir. Yeni paraları kullanacak olan bu toplum olacağına göre, tedavülden önce, gerekli ön bilgilerle donatılması gereken de yine bu toplum olacaktır.

3- 6. Ekonomi Bürokrasisinin Eşgüdümü

Her çağdaş ekonomide olduğu gibi, Türkiye’de de yeni parayla ilgili temel hazırlıklar Merkez Bankası tarafından yapılır. Ancak bütün parasal işlemlerde Hazine ve Maliye gibi diğer önemli bürokratik kurumların da büyük sorumluluğu vardır. Yeni paranın topluma benimsetilmesinde ve devletin resmi parası olmasında bu organların uyum içerisinde çalışmalarını gerekir.

3- 7. Dış Ekonomik Aktörler

Yeni TL’ye geçerken IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası ekonomik örgütlerin tepkisinin dikkate alın-

ması büyük bir önem taşımaktadır. Bir IMF üyesi olarak Türkiye’nin IMF’den habersiz ya da IMF’yi ikna etmeden böyle bir parasal reform girişiminde bulunması, zaten IMF Ana Sözleşmesine aykırıdır. Ayrıca TCMB, YTL için bir uluslararası tanıtım kampanyası çerçevesinde dünyadaki bütün merkez bankalarını bilgilendirecektir.

4- YTL’İN SONUÇLARI

Sıfırları atılmış ve adı YTL olarak değiştirilmiş yeni para, uygulamada teknik, ekonomik, psikolojik ve uluslararası itibar açısından bazı sonuçlar doğuracaktır.

4- 1. Teknik Sonuçlar

YTL ile başta alt para birimi olan “kuruş” gelecektir⁽¹⁾. Dolayısıyla her türlü hesap, istatistik ve muhasebe kayıtları kuruşlandırılacaktır.

4- 1.1. Kuruş Sistemi

TCMB’nin 6 sıfırı atılmış para projesi yaşama geçirildiğinde, otomatik olarak en küçük para birimi 1 kuruş (krş) olacaktır. Ayrıca 5, 10, 25 ve 50 kuruşluklar ile 1 liralık madeni para (bozukluk)lar da dolaşıma sokulacaktır⁽²⁾. Ücret, faiz ve kâr gelirleri ile kurların kuruşla ifade edilebilecek değerleri söz konusu olabilecektir. Örneğin; bugünün fiyatlarıyla 200 bin TL olan bir adet ekmek 20 krş; 1 milyon 450 bin TL olan 1 dolar, 1 Lira 45 krş; 12 milyon TL/kg olan et 12 TL/kg’ye düşecektir. TL’den 6 sıfır atılınca 250 ve 500 binlik banknotlar, kuruş sistemi gereğince dolaşımdan kaldırılarak madeni paraya dönüştürülecektir.

4- 1.2. İstatistik ve Muhasebe Kayıtlarının Yenilenmesi

Sıfır operasyonun en büyük handikapı istatistikler, muhasebe hesapları ve bilgisayar okumalarıyla ilgili olacaktır. DİE ve DPT gibi teknik kamusal kurumların yeni istatistik serilerini üretmesi ve 1 Ocak 2005’te YTL’ye geçilmesi durumunda özel şirketlerin ise 31 Aralık 2004 bilançolarını çift kayıtlı olarak tutmaları zorunluluğu doğacaktır. Ayrıca her

türlü bilgisayar programı (ATM denilen otomatik para çekme/ödeme makineleri, taksimetre, benzin pompası, market barkotu, vb.) kuruşa göre yeniden ayarlanacaktır.

4- 2. Ekonomik Sonuçlar

YTL'den ekonomik sonuçların olumlu olması beklense de, gerekli yan önlemlerin alınmamasından dolayı bunların çeşitli olumsuzluklara dönüşebileceği göz ardı edilmemelidir.

4- 2.1. Mini Fiyat Artışları Olasılığı

Kuruşlu sistem yaşama geçirilince mal ve hizmetlerin fiyatının kuruşlu kısmı yuvarlatılabilir. Bu durumda ürün bazında bir fiyat artışı doğacaktır. Örneğin, bir ürünün fiyatı 95 krş'den 1 YTL'ye yükseltilebilir. Bu, bütün mal ve hizmetler için ve sürekli yapılırsa, tüketicileri ve şirketleri enflasyonist algılamaya sürükleyecektir⁽¹³⁾. Enflasyon % 70'lerde iken bu minimal artış pek bir değer ifade etmeye bilirdi, ancak YTL'ye geçildiğinde aylık enflasyonun en fazla % 0.1-0.9 arasında seyir edeceğinin beklendiği bir ekonomide bu yuvarlama diğer ürünlere de uyarlandığında ciddi enflasyonist etkiler doğuracaktır. Eğer, TCMB'nin yasa tasarisında belirtildiği gibi, tüketiciyi korumak kaygısıyla, Euro modeli esas alınarak eski ve yeni paralara dayalı çift etiketleme uygulaması şeffaf ve disiplinli bir şekilde gerçekleştirilirse, olası mini enflasyonların önüne geçilebilir. Aksi halde, enflasyon düşürüldükten sonra bile, geçilen yeni para sistemi "gizli enflasyon"a zemin hazırlamış olabilecektir.

4- 2.2. Sıfır Atmanın Tekrarlanması

Enflasyon, çeşitli nedenlerle tekrar % 70 düzeylerine gelirse, 6 sıfırın geri dönmesi yaklaşık 25 yılı alacaktır (*Karaca, 2001: 28*). Bu durumda bazı iktisatçıların da ileri sürdüğü gibi, sıfır atma operasyonu tekrarlanabilir.

4- 2.3. Fiili Gresham Yasası

YTL projesine göre, eski ve yeni paralar aynı anda dolaşıma sokulacaktır. Bu durumda, *Oğuz'un (1998)* da belirttiği gibi, (güven

versin ya da uğur getirsin diye "1 Yeni Lira =1 Euro" karşılığında piyasaya sürülecek yeni Lira ile eski Lira'nın değeri her gün değişebilecektir. Böylece elinde yeni Lira bulunanlarla eski Lira taşıyanlar her gün döviz kurunu izler gibi, elindeki paranın değerini izlemek zorunda kalacaklardır. Ayrıca bunun bir de, "kötü para iyi parayı kovar" anlamındaki *Gresham Yasası*⁽¹⁴⁾ boyutu vardır: "Piyasaya gerçek (olması gereken) değerleri birbirinden farklı iki para sürüldüğü zaman, eğer bu paraların piyasa tarafından belirlenen değerleri yasal değerlerinden farklı ise, gerçek değeri daha yüksek olan para dolaşımdan çekilir ve piyasada gerçek değeri düşük olan para kalır".

4- 2.4. Parasal Statü

Toplumdaki ve iş dünyasındaki trilyoner ve katrilyoner ünvanları, 1980'ler ve öncesinde olduğu gibi yeniden milyoner ve milyarder biçimine dönecektir. Elde edilecek her çeşit üretim faktörü geliri (ücret, faiz, rant, kâr) miktarı ile düzenli gelir düzeyine bakıldığında, bir "nominal yoksullaşma" ortaya çıkacak, fakat bu reel anlamda bir değişikliği ifade etmeyecektir.

4- 2.5. Senyoraj Geliri

TCMB, Hükümete sunduğu yasa taslağıyla, madeni para basım yetkisinin de Hazine'den alınarak kendisine verilerek, bütün paraların basımının merkezileştirilmesini talep etmiştir. Eğer bu talebe uygun bir yasa işletilirse, Hazine'nin de dahil, para emisyonundan sağlanan bütün senyoraj⁽¹⁵⁾ gelirin TCMB sahip olacaktır.

4- 2.6. Ek Masraflar

Yeni banknotlar ile madeni paraların basımı için Banknot Basımevi/Darphane Genel Müdürlüğü'nün kapasite artırımına yönelik yatırım yapması gerekecektir. Satın alınacak yeni baskı makinelerinin yanı sıra, kağıt, maden, mürekkep, vd. cari masraflar da artacaktır. Eski banknotlar ile bozuklukların dolaşımdan kaldırılmasının da getireceği bir

ek maliyet olacaktır. Uzun vadede sıfır atma operasyonu ile toplumun para birimi (cebindeki ve kasasındaki parası) ile barışık olması sağlanabilirse, başlangıçta israf olarak düşünlünen masraflar -garanti etmemekle birlikte- bazı psikolojik kazanımlara yol açabilir.

4- 3. Psikolojik Sonuçlar

YTL'nin, kuruşlu para olmasından dolayı kafa karışıklığı ve parasal aldanıma yol açacağı olasılıkları bir yana, ruhsal rahatlama sağlayacağı ve yaşamı kolaylaştıracağı beklentisi çok güçlüdür.

4- 3.1. Psikolojik Rahatlama

Paradan sıfırların atılması sonucunda insanlar, daha değerli bir paraya kavuştuklarını, hesap işlerinin kolaylaştığını ve fiyatlar da kağıt üzerinde (nominal olarak) düştüğü için fiyatların gerçekten düştüğünü sanarak ruhsal bir rahatlama ortamına girebileceklerdir⁽¹⁶⁾.

4- 3.2. Parasal Aldanım

Sıfırları atılmış para, özellikle tüketici grupları üzerinde somut olarak "parasal aldanım" yaratacak ve bu, birbirine zıt iki şekilde yansıyacaktır: (i) Tüketiciler, sıfırlarla birlikte fiyatların düştüğünü ve reel olarak gelirlerinin arttığını düşünerek, olduğundan daha fazla tüketim harcaması yapacaklar ve diğer önlemlerin uygulanmaması durumunda da eski enflasyonlara davetiye çıkartılmış olunacaktır. (ii) Aksine, bir bölüm tüketici de, sıfırları atılmış paranın, gelişmiş ülkelerin paraları gibi değerli hale geldiğine inanacak ve tüketim alışkanlıkları değiştirilmediğinde de yeni parayı bolca harcamaktan vazgeçecektir. Bunun dramatik sonuçlarından bir tanesi, ekonomik faaliyetlerin durağanlaşması biçiminde olabilir.

4- 3.3. Yaşamın Kolaylaşması

Yeni para sistemi sayesinde, günlük yaşamda her türlü fiyat daha kolay söylenip yazılabilecek, makineler hesapları daha hızlı yapabilecektir. Sıfırları atılmış yeni para bu matematiksel kolaylıkları sağlarken, halkın

refah düzeyini arttıracaklarını garanti etmektedir.

4- 4. Uluslararası Saygınlığın Sağlanması

TL'den sıfırlar silinince, kurlar da kendiliğinden değişecek ve yeni kur tarifelerine göre, örneğin 1 dolar, 1 milyon 450 bin Lira yerine 1 Lira 45 krş (1\$=1.45 YTL) olurken; hatta komşumuzun parası 1 Manat da 1 krş'nin altına düşecektir. Böylece para birimiz dış dünyada alay konusu olmaktan kurtulacaktır. Fakat bu türden nominal değişiklikler kurların uluslararası ticaret gerçeklerine uygun olarak yeniden belirlenmesini gündeme getirebilir.

Türkiye'nin YTL dışında, ancak parasal reformda kulvar değiştirmeyi gerektiren başka bir seçeneği daha vardır. Türkiye, ekonomik denge ve istikrarı için TL'nin eskiyle gerçekleştiremediği ve yenisiyle de gerçekleştirememesi olasılığına karşı bir para bölgesine girebilir. Bu parasal bölge, AB'nin tek para birimi Euro'dur. AB'ye tam üyelik süreci bu seçeneği meşru kılmaktadır.

5- TÜRKİYE'NİN EURO'YA GEÇİŞ SEÇENEĞİ

Türkiye'nin Euro'ya geçiş seçeneğine sahip olması, dolaylı olarak, TL'den sıfır atma operasyonunu gereksiz ya da anlamsız kılmaktadır. Dolayısıyla şu soru ortaya atılabilir: Eğer Euro'ya geçilecekse neden YTL zahmetine girilmekte ya da YTL denenmeden niçin Euro seçeneği düşünülmektedir?

Euro'ya geçiş iki şekilde olabilir:

a) *Doğal yolla*: AB'nin tam üyesi olunması. Aralık 2004'te yapılacak AB zirvesinde, bir müzakere takvimi çıkarsa, Türkiye en geç 2015 yılına kadar tam üyelik sürecini tamamlayabilir⁽¹⁷⁾.

b) *Yapay yolla*: AB'nin tam üyesi olmadan Euro bölgesine girerek. Bu konuda, örneğin, Monako Prensiği (Principaute de Monaco)'dir. Sadece 1,95 km²'lik yüzölçümü ile 31 bin nüfusa sahip olan bu küçük "kent

devleti"nin kişi başına düşen reel geliri 27 bin dolardır. Ekonomisi finans, turizm, pul, ilaç ve gıda sanayine dayanmaktadır.

Monaco, Fransa ile birlikte yaşayan; Andora, St. Marino ve Lichtenstein gibi Schengen Anlaşması kapsamındaki bir Prenslik'tir. Bir özelliği de, İsviçre'ye benzer bir "vergi cenneti" olarak kabul edilmesidir. AB'ye çağrılmadığı halde Euro'ya geçen bu ülke, banknot olarak Fransız Frangı ve demir para olarak da Monaco Frangı'nı kullanmıştır (*Globus, 2001: 90*).

5- 1. Euro'ya Geçişte Monaco Modeli: Marjinal Seçenek

AB yönetimi, tam üyesi olmadığı halde, özel koşullar altında, üyeliğe adım adım yaklaşan ülkelere, para birliği olan Euro bölgesine girmesini sağlayacak kapıyı açabilir. Bu durumda Türkiye, TL yerine, AB'nin ortak para birimini ulusal parasıymış gibi kabul edebilir.

Ulus devletten küresel devlete dönüşmek isteyen bir ülke için, bu, bir marjinal seçenektir. Türkiye'nin devlet sınırları, bayrağı, dili ve Anayasa'sının temel maddeleri değişmeyecektir. Sadece ulus-devletin niteliklerinden bir tanesi olan parası değişebilecektir. Aynı değişim, AB'nin 15 ulus-devletinden 12 tanesi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Euro'ya geçişin temel gerekçesi, TL'nin tarihsel ve süregelen istikrarsızlığından kurtulmak istenmesidir. Aslında Türkiye, Euro'ya geçerse, herhangi bir para bölgesine girmiş sayılmayacaktır. Zira Türkiye pek çok alanda, özellikle cari işlemler açısından⁽¹⁸⁾ AB ile Euro'ya bağımlılık içindedir.

5- 2. Euro'ya Geçiş Gerekçeleri

Euro'ya geçişin teknik gerekçesi, kur ile ilgili sorunlardan kurtulmakta düğümlenmektedir. Bu yönde açıklama yapan TCMB eski Başkanı G. Erçel'e göre, bugüne kadar dünyada uygulanan 4 tip kur sisteminden 3'ü Türkiye'de denenmiş⁽¹⁹⁾ olup, bir tek denenmeyen, bir bölgenin para rejimine gir-

mektir. Euro ve ona dayalı para bölgesinin teorik boyutu ve AB açısından taşıdığı anlam, bu çalışmada ortaya konulan parasal reform perspektifi için önemlidir.

5- 2.1. Optimal Para Bölgesi

AB'nin tek para birimi Euro'ya geçmesi, ulusal sınırları yerine, optimum para bölgesi arayışıdır. Bu bölge, iç ve dış makro ekonomik dengeyi sağlayabilecek bir bölge olarak düşünülür. Buradaki iç denge, düşük enflasyon ve düşük işsizlik; dış denge ise sürdürülebilir uluslararası ödeme dengesi demektir (*İyibozkurt, 1999: 144*).

Tek para kullanmanın üye ülkelere sağlayacağı yararlar ile yol açacağı olumsuz etkileri karşılaştıran teoriye "optimal para bölgesi teorisi" adı verilir. İlk defa 1960'lı yıllarda R. Mundell⁽²⁰⁾ tarafından ileri sürülen bu teoriye göre, tek parayı kullanan ülke sayısı artar ve tek para bölgesi genişlerse, tek paranın sağlayacağı yararlar azalır ve buna karşın olumsuz etkiler artar. Olumlu etkilerin olumsuz etkilerden olan farkını en yüksek kılacak bölge büyüklüğüne "optimal para bölgesi" denir (*Savaş, 1999: 96*).

Türkiye'nin optimal para bölgesinde şansını nedir? Gerçekte Euro'ya geçiş gerekçelerinin tabanını, mikro ve makro ekonomik anlamda büyük yararlar elde etme beklentileri oluşturmaktadır. Ayrıca YTL'nin bir olasılıkla başarılı olamaması halinde, Euro'ya geçiş gerekçeleri daha da olgunlaşabilir.

5- 2.2. Mikro Ekonomik Yarar Beklentileri

Türkiye ekonomisi açısından Euro'ya geçişin en çekici yönü, kuşkusuz döviz işlemlerine bağlı maliyetlerin ortadan kalkmasıdır. Çünkü bir ortak para sisteminde üye ülkeler arasında döviz kuru ve dolayısıyla kur riski olmayacağından, yatırımcılar risk primi başta olmak üzere dövizle bağlı diğer maliyetleri yüklenmezler. Bu da, büyüme ekonomisini doğrudan etkileyen reel faizleri aşağıya çekecektir.

Euro'ya geçişle ulusal mal, emek ve mali piyasaların canlanacağına ilişkin beklentiler önemsenmelidir. Piyasalar açısından tek paranın yarattığı etkiler, şu şekilde sıralandığı gibi, oldukça geniştir (*Savaş, 117-vd*): (i) Mal piyasalarında tek para, piyasaların şeffaflığını arttıracığı yani tüketicilerin fiyat karşılaştırmalarını yapmalarını kolaylaştıracağı için rekabeti arttıracaktır. (ii) Emek piyasasında da tek para sayesinde maaş ve ücret farklılıkları ortaya çıkacaktır. Bu durumda emek sahipleri ücretlerinin ve buna bağlı olarak sosyal ödemelerinin yüksek olan ülkeye göre yükseltilmesini talep edeceklerdir. (iii) Mali piyasalarda ise; borçlanma maliyetinin azalması ve kur riskinin ortadan kalkması, bu piyasaların derinliğini, likiditesini ve sonuçta etkinliğini arttıracaktır. Ayrıca, portföy seçimi de bu gelişmeden etkileneyecektir: Enflasyon oranı, Euro'dan önceki enflasyon oranına göre daha düşük düzeyde kalacağından, tahvil piyasasında işlem hacmi artabilir. Çünkü gelecekte de enflasyon oranının düşük kalabileceği beklentisi tahvil talebini arttıracaktır. Ayrıca tek para, üye ülkelerin portföy yatırımcılarının, kur riski nedeniyle yabancı aktiflere yönelme isteğini azaltacak, bu da bölge içi tahvil talebinin artmasına katkıda bulunacaktır.

Ayrıca her türlü döviz işleminin kalkması ile, gümrük vergisinin % 1.25 oranında azaltılmasına benzer bir etki doğarak, üyeler arası iç ticaret hacmi de genişleyecektir (*Savaş, 119*). Döviz işlemlerine bağlı maliyetlerin sıfırlanmasıyla –Türkiye'nin dahil olacağı– bölge içi yatırımlar da hızlanacak ve işsizlik stoku daha da eriyecektir. Kısacası, Türkiye ekonomisi, yapacağı Euro'ya geçiş sayesinde, döviz kurundaki dalgalanmalardan etkilenmeyeceğini ve faktör piyasalarındaki tek tip fiyatlandırmalara sahne olacağını bekleyebilir.

5- 2.3. Makro Ekonomik Yarar Beklentileri

Başından beri Euro AB'de uygulanan iktisadi politikalara güveni pekiştirmiştir. Tek

para uygulamasının arkasında Bundesbank'ı model alan, özerk ve etkili bir Avrupa Merkez Bankası (The European Central Bank, ECB)'nin olacağı varsayıldığında, Euro ülkeleri gibi enflasyonu en büyük sorun kabul eden Türkiye de, ulusal ekonomisini enflasyondan korumayı başarabilecektir.

AB'deki tüm Merkez Bankaları gibi, Euro bölgesine girmekle TCMB de yetkilerini ECB'ye devretmiş olacak ve böylece döviz rezerv fazlasıyla karşılaşılacaktır. Bu sayede ülkelerin iç borç ve kamu açıklarının azalarak faiz oranları düşecektir. Bundan sonra yatırım maliyetlerinin ucuzlayıp emek talebinin artması beklenebilir. Bütün bu gelişmeler, söz konusu ülke Türkiye olunca, özel bir önem taşımaktadır.

Tek para kullanımı sayesinde döviz kuruna bağlı işlem maliyetleri (komisyon, vergi, prim, kur riski vb)⁽²¹⁾ ve belirsizlikler gibi sorunların ortadan kalkmasının, mikro ekonomik boyutunun dışında, bir de uluslararası ödeme sisteminin gelişmesi üzerinde etkisi vardır. Döviz değişimi sırasında ortaya çıkan işlem maliyetleri azalınca, Euro, tek para sıfatıyla "araç para" niteliğine kavuşacaktır. Düşük işlem maliyetlerinin temel kaynağı ise, ortak para birimi üzerinden gerçekleştirilecek büyük işlem hacmidir.

Euro ve Euro bölgesi şekillenirken yapılan bazı spekülasyonlar düşündürücüdür: Örneğin; "Euro bölgesine katılan ülkelerin Merkez Bankasındaki döviz rezervlerinin yerli aktiflere dönüşecek olmasının, bu ülkelerin uluslararası döviz rezervlerini azaltacağı; buna göre, AB'nin döviz rezervlerinin 1/3 oranında daralacağı" (*Oktar, 1998: 35*) ileri sürülmüştür.

AB'de tek para sistemine geçilince, işi para ticareti olan bankacılık kesimi derinden etkilenmiştir. Bankaların Euro yüzünden kayıt ve otomatik ödeme olmak üzere kurumsal yapıları değişmiştir. Ulusal parandan kalkması ile banka-müşteri ilişkilerinde teknolojik ve mali yenilikleri yapma zorunlu-

luğu ve bankalar arası rekabet artmıştır. Gelişmelere uyum gösteremeyen bankalar, Yunanistan ve İspanya'da olduğu gibi, ya sektörü terk etmiş ya da güçlü bankalarla birleşmişlerdir. Piyasada kalabilen bankalar ise ölçek ekonomisi çerçevesinde üretim ve pazarlama gibi faaliyetlerinde birim maliyetini azaltma olanağına kavuşmuşlardır.

Tek para-bankacılık ilişkisi, Türkiye için özel anlamlar ifade eder. Çünkü özellikle 1998-2002 yıllarında banka kredi riski (hortumlama) olaylarına bağlı büyük mali krizler yaşanmıştır. Bundan sonra büyük ulusal kayıplar doğuracak derin mali krizler yaşamamak için Euro bölgesine etkin bir mekanizma olarak güvenilebilir.

6- EURO'YA GEÇİŞ KOŞULLARI

İlk adı ECU (European Currency Unit) olan AB'nin para birimi, 1995 Madrid Zirvesi'nde Euro⁽²²⁾ olarak teyit edildi. Aralık 1996 tarihli Dublin Zirvesi'nde ise bütçe disiplini için "İstikrar ve Büyüme Paketi" (The Stability and Growth Pact, SGP)'nin ana ilkeleri ile yeni "Döviz Kuru Mekanizması" (The Exchange Rate Mechanism, ERM) belirlenirken, aynı zamanda sıkı maliye politikalarına dayalı Euro için yasal ve teknik çerçeve çizildi (*emuware.forfas.ie, 2003*). Ekonomik ve parasal birlik (Economic and Monetary Union, EMU) para ve maliye politikaları arasında dengeli ve uyumlu bir bileşim sayılan SGP ile tamamlanmaktadır.

Larosiere'nin (1989:12) de belirttiği gibi, "parasal birlik, tek pazarın işlemesi için vazgeçilmez bir koşul olmamakla birlikte, yine de mantıksal olarak onun bir uzantısıdır. Dolayısıyla Tek Pazar, tek fiyat sistemini öngörür. Eğer Topluluk içinde sürekli parasal belirsizlikler yaşanırsa, Avrupa iş dünyası ABD'nin aksine geniş bir pazardan mahrum olur"⁽²³⁾.

6- 1. Euro'nun Para Birliği İle İlişkisi

Eğer bir grup ülkede faiz ve enflasyon oranları aynı ise, bu ülkelerin kendi aralarında

bir parasal birlik oluşturdukları söylenebilir. Bu iki sonucun ortaya çıkması için gerekli koşullar; (i) Üye ülkeler arasında sermaye hareketlerini sınırlayan hiçbir yasal ve yönetsel engelin olmaması (ii) Üye ülkelerin mali piyasalarının birbiriyle sıkı biçimde bütünleşmiş olmasıdır (*Savaş, 92*).

Burada vurgulanan, parasal birlik için mutlaka tek paraya geçiş zorunlu tutulmamış olsa da, AB için en tartışmalı konu olarak, para birliğinin tek para ile tamamlanması gerektiğidir. EMU kurulduğuna ve Euro adında tek para kabul edilmiş olduğuna göre, 12 Euro'lu ülke açısından başka bir seçenek yoktur. Onlara göre, tek para parasal birliği olmazsa olmaz ilkesi ya da koşuludur.

AB için para birliği; döviz kuru birliği, paralel para birliği, ulusal paraların rekabeti biçimindeki diğer birlik türleri arasında tercih edilmiş olanıdır. Para birliğinin temel özellikleri şunlardır (*Savaş, 93*): (i) Para birliğini kuran ülkelerde, ulusal paralar dolaşımdan çekilir ve yerini ortak (tek) para alır. (ii) Para birliği, ortak para yanında tam sermaye hareketliliği ve mali (=para+sermaye) piyasalarının bütünleşmesini gerekli görür. (iii) Ortak paranın basımı, para politikasının yönlendirilmesi ve ortak para ile yabancı paralar arasındaki döviz kurunun belirlenmesi için bir merkezi otoritenin kurulması gerekir. (iv) Üye ülkeler para politikasını kendi istekleri doğrultusunda düzenleme yetkisini kaybederler.

Kendisine en yakın birlik türü olan döviz kuru birliğinde belirlenen kurlara uyum temel ilke olmasına karşın her zaman bir döviz kuru belirsizliği ve riski söz konusu iken; para birliği üyelerinin ise, tek para kullandıkları için, kendi aralarında döviz kuru belirsizliği gibi bir sorunları yoktur (*Savaş, 94*).

Bir ülkenin Euro bölgesine girişini yakından ilgilendiren optimal para bölgesinin koşulları şöyle sıralanabilir (*Savaş, 98-101*):

1. Koşul: Emek ve Sermaye Hareketliliği: Üretim faktörleri tam hareketli olan ülkeler

parasal birlik için en uygun ülkelerdir. Çünkü faktör hareketliliği, esnek döviz kurundan beklenen dış denge etkilerine benzer etkiler yaratır.

2. Koşul: Simetrik Üretim Yapısı ve Konjonktür: Parasal birlik kurmak isteyen ülkelerin, tek para politikasının başarısı için, simetrik (benzer) üretim yapısına ve simetrik konjonktürel dalgalanmalara sahip olmaları gerekir. Aksi halde, örneğin, üyelerden biri konjonktürün yükselme aşamasında iken bir başka üye durgunluk sürecinde ise, izlenecek para politikasının genişlemeci mi, yoksa daraltıcı bir politika mı olacağını belirlemek mümkün olmaz.

3. Koşul: Ulusal Ekonominin Dışa Açık ve Büyük Olması: Dışa açık ve büyük ekonomiler, küçük ve kapalı (otarşik) ekonomilerin aksine; esnek fiyat ve faiz yapıları ve sermaye hareketliliğiyle iç ve dış dengelerini kolayca kurabildikleri için sabit döviz kurunu tercih ederler.

4. Koşul: Fiyat ve Ücret Esnekliğinin Aynı Olması: Uygulanacak para ve döviz kurunun politikalarının başarısı için üye ülkeler arasında fiyat ve ücret esnekliği yönünde bir farklılık olmamalıdır. Aksi halde bu politikalar bir üye ülkede işsizlik, diğerinde enflasyon yaratabilir.

EMU, bazı yönlerden optimal para bölgesi gerçekleşmeden kurulmuş ve bu koşulların Euro bölgesi içinde ve sonradan gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır (Savaş, 105). Maastricht ve diğer zirvelerde belirlenen yaklaşma ölçütleri sayesinde gerekli koşullar sağlanmaya çalışılmaktadır.

6-2. Maastricht Ölçütleri

Maastricht Anlaşması'nın 105/1. maddesine göre, ECB'nin birincil amacı fiyat istikrarını korumaktır. Euro bölgesi için kabul edilen enflasyon oranı % 2'nin altındaki enflasyon hızıdır. EMU'dan önce ECB, fiyat istikrarının "Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları İndeksi" (Harmonised Index of Consumer Prices, HICP) ile izleneceğini açıklamıştır

(Wyime, 2000).

AB'nin, mevcut üyelerinin mali disiplini sağlamak açısından ve içinde bulunduğu genişleme sürecinde büyük bir önem taşıyan Maastricht Ölçütleri 5 maddeden oluşmaktadır: (i) *Enflasyon oranı*, Avrupa Para Sistemi'nde yer alan ve en düşük enflasyon oranına sahip üç üyenin ortalama enflasyonundan ancak % 1.5 fazla olabilir. (ii) *Bütçe açığı*, GSYİH'nin % 3'ünden fazla olamaz. (iii) *Devlet borç miktarı*, GSYİH'nin % 60'ından fazla olmamalıdır. (iv) *Uzun dönemde faiz oranları*, en düşük orana sahip üç üyenin ortalamasından sadece % 2 oranında daha yüksek olabilir. (v) *Döviz kuru*, ERM'nin dar dalgalanma marjı içinde (% +/-2.25) en az 2 yıl bir ayarlama yapmadan tutulmuş olmalıdır.

Bu sıralanan ekonomik ölçütler, AB'ye tam üye olmak isteyen Türkiye için Kopenhag -demokratikleşme- ölçütleriyle birlikte dikkate alınmalıdır. Maastricht, özellikle AB üyeliği müzakereleri aşamasına gelindiğinde yükseğe konulmuş ve aşılması gereken bir çıta gibi duracaktır (Kalaycı, 2002a).

7- EURO'YA GEÇİŞİN SONUÇLARI

Euro'ya geçmekle, Türkiye ekonomisi bir dizi yarar ve zararı bir arada yaşayabilir.

7-1. Ekonomik Yararlar

Türkiye de herhangi bir Euro ülkesi olursa, tek para biriminin kullanımından kaynaklanan, bir çok önemli ekonomik kazanç elde edebilecektir. 1 Temmuz 2002'den itibaren Euro'ya geçen ülkelerin ulusal bazda ödemeler bilançosu hesapları, yerini, Euro bölgesi için geçerli tek bilanço'ya bırakmıştır. Dolayısıyla üye ülkeler arasında karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin gerektirdiği ürün ya da sektör bazında uzmanlaşma da söz konusu değildir. Her ne kadar AB henüz federal bir devlet modeline geçmediyse de, geleneksel anlamdaki ulusal ödemeler bilançosu fazlası ya da açığı üye ekonomileri rahatsız etmemektedir. Türkiye de Euro'ya geçerse, ihracatının ithalatı karşılama oranını yükseltmek

için devalüasyonlar yapmak zorunda kalınacaktır. Genel olarak Euro bölgesi bir ödemeler bilançosu dengesizliği ile karşılaşır, AB'nin yapısal fonları devreye girecek ya da zor bir olasılıkla geleneksel IMF yardımları talep edilecektir. AB'nin ileride çok yönlü bir Avrupa Para Fonu'nu yaşama geçirebileceği olanağı bulunmaktadır.

Euro, arkasında güçlü ekonomiler varolduğundan sağlam ve uluslararası rezerv para niteliklerine sahiptir. Bu para sayesinde bölge içerisinde fiyat dalgalanmaları sistematik olarak denetim altına alınabilecektir. Euro bölgesi ortalama % 3 civarında ideal bir ılımlı enflasyonda bulunmaktadır. Dolayısıyla Euro'yu ulusal parasının yerine kullanacak – Türkiye gibi – bir ülke, *ceteris paribus*, düşük ve istikrarlı bir enflasyonla yaşamaya başlayacaktır.

AB ekonomisi için bir de kur mekanizması (ERM) vardır ve bunun düzenli çalıştırılması, yani döviz piyasasına gerektiği anda müdahale edebilmek amacıyla büyük ölçüde altın ve döviz rezervi bulundurma zorunluluğu bulunmaktaydı. Tek para sistemine geçince bu rezervlerde önemli bir azaltma yapmak olanaklı hale gelmiştir. Çünkü Euro ülkeleri arasında döviz kuru olmadığı için kurların sabit tutulması gereği de olmayacaktır (*Savaş, 125.*). Dış ticaret kesiminin çok önemseydiği, döviz bozdurulması sırasında ortaya çıkan işlem maliyetleri ortadan kalkarken, iç pazarın derinliği artacaktır. EMU, yakınlaşma ölçütlerini ödün vermeden koruyabilirse, enflasyon oranının ve buna koşut olarak da nominal ve reel faizlerin düşmesini sağlayacaktır.

Ayrıca, para birliğine üye ülkeler arasında kur riski kavramı ortadan kalkacak, hedging (kur riskinden korunma) vadeli ve geleceğe yönelik döviz işlemleri azalacaktır (*Aslan, 1998: 59*) ve iç mali piyasalarının hareketliliğine neden olacaktır. Mali piyasaları birbirine bağlayan TARGET adlı ödeme sistemi sayesinde piyasaların çeşitliliği sağlanacaktır.

7- 2. Ekonomik Kayıplar, Handikaplar

AB üyesi oldukları halde para birliğine gir(e)meyen üç ülke vardır: Danimarka, İsviçre ve İngiltere. İngiltere'nin, çeşitli ekonomik kayıplara uğrayacağını hesaplayarak Euro'ya karşı koyduğu bazı çekinceler söz konusudur. Bundan dolayı, AB'nin tam entegrasyon projesinin bir ikili yapılanmaya benzetilmesi olanaklıdır. Euro'nun birliğe üye ülkelere sağladığı büyük yararlar karşılık, bazı önemli zararları da bulunmaktadır. Bu noktada, AB üyesi olduğu halde, parasal bağımsızlığına karşı bir tehdit sayarak Euro'yu kullanmayı reddeden İngiltere'nin para birliği için koyduğu rezervler, Türkiye için de ışık tutucu niteliktedir.

7- 2.1. İngiltere'nin Para Birliği'ne Karşı Çekincesi

Euro'ya geçişle ne tür ekonomik kayıplar yarattığını, bir yönüyle anlamak için, AB'nin güçlü ekonomilerinden biri olan İngiltere'nin için Euro bölgesine girmediğini araştırmak gerekir. (i) Eğer İngiltere Euro'yu kabul etseydi, potansiyel olarak istikrarsız bir partneri olan Almanya'ya bağlanacaktı (teslim olacaktı). Oysa İngiltere, dünyanın en düşük işsizlik ve enflasyon oranlarına⁽²⁴⁾ sahip 4. büyük ekonomisi olmasının yanı sıra en büyük uluslararası kulübün (Commonwealth) de lideridir. (ii) Bağımsız iç parasal politikadan uzaklaşmak, İngiltere ekonomisi için bir handikaptır. Ortak para, tüm üye ülkeler için tek faiz oranı demektir. Dolayısıyla İngiltere, diğer ülkelerde geçerli olan olası bir resesyon konjonktüründen çıkamayabilir. (iii) Piyasa esnekliği ise diğer bir kısıttır. İngiltere eğer Euro'da kalsaydı, büyük işsizlik sorununu da çözemezdi (*Brothwood, 2002*).

Gerçekten de İstikrar ve Büyüme Paketi, EMU içinde kalan ülkelere bütçe açıkları ve devlet borçları konusunda önemli kısıtlar ve yaptırımlar⁽²⁵⁾ getirmektedir. Bunun, Keynes'gil iktisat politikası bağlamındaki anlamı, işsizlikle mücadeleye karşı hiçbir üye devletin iradesi dahilinde bütçe açığı prog-

ramlarını yürürlüğe koyamamasıdır.

7- 2.2. Türkiye Ekonomisi İçin Olası Zararlar

İngiltere'nin en büyük çekincesi olan para basmak, bir ulus-devletin egemenliğinin en önemli niteliklerinden biridir. Euro'ya geçen 12 ülke bu parasal egemenlik yetkisini ECB'ye devretmiştir. Tek para ile bağımlı bir para politikasının yanı sıra bağımlı bir döviz kuru politikası izlenmiş olacaktır. Üye ülkeler dış denge için döviz gelirlerini arttırma/eritme stratejisi olan devalüasyon/revalüasyonu istedikleri zaman gerçekleştiremeyeceklerdir.

Tek parayla birlikte mal piyasasında şeffaflıktan dolayı fiyatlar düşerken, emek piyasasında ise ücretler yüksek olan ülkedekine göre yükseltilecek, sonuçta üretim maliyeti artabilecek, öte yandan ücret düzeyinin düşük olduğu ülkedeki işletmelerin ücret maliyeti artacak ve mal piyasasındaki rekabet artışının eklenmesiyle pazar paylarını kaybetme tehlikesiyle karşılaşacaklardır (*Savaş, 131*). Bu durum, kendi içinde, üreticileri yeni ve verimli teknikleri kullanmaya itmesi sonucunu doğurursa dolaylı bir yarara dönüşebilir.

Euro'ya geçişle birlikte TCMB de Euro bölgesinin rezerv hareketlerine tabi olacaktır. Para birliği üyesi bazı ülkelerin, yakınlaşma ölçütlerinden uzaklaşması halinde, borçları artacak olursa, hem nominal ve hem de reel faiz oranları artabilecektir. Bunu, aracılık maliyetleri ile üye ülkelerdeki mali varlıkların getirisinin düşmesi izleyecektir. Sosyal ve transfer harcamalarındaki kısıtlamalar yüzünden, işsiz sayısı ve potansiyel emeklisi gittikçe artan Türkiye'de de işsizlik sigortası ve emeklilikte çeşitli belirsizliklerin yaşana-bileceği ise, tek paranın bir başka sakıncası olabilecektir.

Ayrıca, Euro'ya geçmesi halinde, Türkiye senyoraj gelirini yitmiş olacaktır. Senyoraj, vergi gelirleri ya da borçlanmalar ile finanse edilebilecek harcamaların bir bölümünü karşılar (*Gökçe, 2003*). Euro'yu ortak para olarak

kullanan ülkede, sağlam paradan dolayı düşük enflasyon beklenebilir. Buna karşılık Türkiye, konjonktürel dalgalanmalar nedeniyle Euro bölgesinde oluşabilecek enflasyonu ithal etme riskini de taşıyacaktır.

Bütün bunların dışında, neo-liberal M. Friedman gibi bazı uluslararası iktisatçıların da vurguladığı gibi; Euro rejimi başarılı olmayabilir. Çünkü, Euro, AB ülkeleri arasında ekonomik ve siyasal birlik sağlamaktan çok, farklılıkları vurgulamaktadır. Nitekim AB'de (12 ülkede) para birimi tek, ama üye ülkelerdeki koşullar farklı olunca bir düzensizlik vardır. Örneğin, aynı fiyat istikrarı amacı için İrlanda sıkı para politikasını uygulamak zorunda kalırken, İtalya'nın ise bu politikayı gevşetmesi gerekebilir. Benzer anlamda, mal piyasasını canlandırmak amacıyla Almanya para politikasını gevşetirse, buna karşılık diğerlerinin tepkisi sert olabilecektir.

Aslında kendi içerisinde parasal bağlamda bile bir dezenteğrasyon izlenimi veren AB'nin para birliği olan Euro bölgesine girip girmeme, Türkiye açısından ciddi bir ikileme işaret etmektedir.

8- GENEL SONUÇ

Bu çalışmada TL cinsinden iki paradan söz edildi; biri "emektar", diğeri de "müştakbel" para. Eğer sıfır atma operasyonu gerçekleştirilirse, bu paralardan biri geçmişimizi, öteki de geleceğimizi temsil edecektir. Euro ise, geleceğimizde AB çizgisinde bir kırılmayı ifade edecektir.

8- 1. Yeni TL: Ulusal-Parasal Geleceğimiz

Türkiye, ilk kez parasından sıfır atmaya hazırlanıyor ve dolayısıyla bu alandaki deneyimi "sıfır"dır. Bu nedenle paradan sıfır atmak, gerekçelerinin sağlam ve sonuçlarının da çok iyi öngörülmesi gerekir.

TL'den sıfır atma operasyonu ekonomideki bütün sorunları çözmez. Makro ekonomik sorunların çözümü, birdenbire değil, etkin bir iktisat politikaları paketi, daha da önemlisi devlet-toplum dayanışmasıyla ve do-

ğal olarak bir süreç içerisinde çözülebilir. Dolayısıyla bu tür operasyonlardan, kendisiyle en ilişkili sorun olan enflasyonu düşürmesi bile beklenemez⁽²⁶⁾. Ancak ulusal paradan fazla sıfırların atılmasıyla yurttaşların parasına duyduğu güven canlandırılabilir.

Bol sıfırlı paranın, etkileri itibariyle hava kirliliğine benzer bir kirlenme -para kirliliği-yarattığı ve aynı zamanda reel ekonomiyi de hantallaştırdığı, doğru bir tanıdır. Kirlenmiş para, parasal işlevlerini tam yerine getirebilir mi? Kötü etkisi özellikle kriz dönemlerinde daha da ağırlaşan kirlenmiş bir ulusal para yabancı paralara olan -olumsuz anlamındaki- bağımlılığı da derinleştirir.

Acaba Türkiye sıfır atma operasyondaki sonuçları hemen alabilecek midir? Bir kere, eğer sonuç başarısız olursa, bu operasyonun tekrarlanması olasılığı yüksektir. Pek çok dünya ülkesi buna örnek verilebilir. Ulusal paranın değerinin arttırılması isteniyorsa, uygulamada sıfırları atmaktan çok, onun arkasındaki makro ekonominin denge ve istikrara kavuşturulması gerekir.

YTL'nin salt iç ekonominin dinamiklerinden kaynaklanan bir proje değil, aynı zamanda ve belki de esas itibariyle Euro Bölgesi'ne girmek için bir tür ön hazırlık belgesi olduğu da iddia edilebilir. Çünkü YTL, sağlam para arayışının adıdır. Sağlam paraya kavuşulduğu inancı, makro ekonomide diğer dengelerin kurulmasına katkıda bulunabilir. Bu da Türkiye'yi Maastricht ölçütlerine yaklaştırabilir. Zaten ondan sonraki aşama da, bir devlet politikası haline gelen AB'ye ve Euro bölgesine giriş vizesini almak değil midir?

8- 2. Euro Bölgesi: Küresel-Parasal Geleceğimiz

Euro bölgesine girince, Türkiye için Euro geleneksel anlamda "döviz" olma niteliğinden çıkacak, "para"ya dönüşecektir. Euro, TL'ymiş gibi kullanıldığında, bir paradan beklenen tüm işlevleri yerine getirdiği görülebilecektir.

Euro, dolar ile karşılaştırılınca sağlam para mı? En az dolar kadar sağlam paradır, çünkü arkasında gelişmiş AB ekonomileri vardır. Bu noktada şu soru sorulabilir: Bir para, kendisini temsil eden ekonomi(ler) güçlü olduğu için mi güçlü; yoksa para sağlam olduğu için mi, onu kullanan ekonomiler güçlü olmaktadır?⁽²⁷⁾ Para teorisine göre, güçlü para için güçlü ekonomiye sahip olunmalıdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin, ileriki yıllarda gündeme gelebilecek Euro'ya geçiş politikasını, güçlü bir AB ülkesi olmakta bir araç olarak kullanma eğiliminde olduğu varsayılabilir.

Şu anda henüz tartışılması çok erken görülen "Euro'ya geçiş" fikri, bu ve benzeri nedenler yüzünden önem taşımaktadır. Fazla sıfırları atılmış YTL bile, parasal işlevlerini tam olarak yerine getirmeyen, ileride tekrar sıfırların atılmasına halkın sabrı yetmez, devletin kaynaklarının bir kez daha israf edilmesine onay çıkmazsa, o zaman ne yapılmalıdır? Ya her şeye karşın TL deneme tahtası gibi kullanılmaya devam edilir ya da kesinlikle Türkiye'nin çıkarlarını sağlamlaştırmak koşuluyla, küreselleşmeyle de örtüşen Euro'ya geçiş yolu zorlanabilir. Zaten Euro, kısıtlı işlevleriyle de olsa ülkemizde kullanılmıyor mu? Euro'ya geçmekle söz konusu kısıtlar da ortadan kaldırılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (2003a), "2003 Yılıın Ekonomik Sonuçları", *Cumhuriyet G.*, 26 Aralık.
- Akgüç, Ö. (2003b), "2004 Yılı Ekonomik Hedefleri", *Cumhuriyet G.*, 28 Aralık.
- Aslan, N. (1998), "Avrupa Parasal Birliği'nin Ekonomik Etkileri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl: 35, S.8, Nisan (ss.58-64).
- Barlas, Y. (2003), "Türkiye'yi Ancak Euro Kurtarır" (G. Erçel'le Röportaj), *Sabah G.*, 9 Kasım.
- Bozkurt, E. (1999), *Küreselleşme ve Türkiye*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Brothwood, P. (2002), "Britain and the Euro", *Contemporary Review*, Vol.281, issue 1638 (web13. epnet.com/external/frame.asp?... erişim:23.12.2003).
- Çelik, A. E. (2004), "Yeni Banknotta Renkler Aynı,

Bozukluklar Euro'ya Benzeyecek", *Milliyet G.*, 2 Ocak.

- Ekonomist- Haftalık Ekonomi ve Siyasi Haber Dergisi (2001), Yıl:11, S. 2001/45, 11-17 Kasım.

- Fox, P. (2002), "It's Triumph in Euroland", *Computerworld*, Vol. 36, Issue 3, 14 January (web13.epnet.com/ itation.asp?tb=1... erişim: 23.12.2003).

- Globus- Aylık Ekonomi Dergisi (2001), Mart.

- Gökçe, D. (2003), "TL-Euro Kapanması" (Röportaj), *Türkiye G.*, 2 Aralık.

- İstanbul Sanayi Odası (İSO) Dergisi (2001), "Dünyanın En Çok Sıfırlı Parası", S.429, Aralık.

- Kalaycı, İ. (1999), "İstikrar Politikaları Çerçevesinde Yeni TL Arayışı: Niçin, Nasıl ve Nereye Kadar?", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl:36, S.2, Şubat (ss.43-53).

- Kalaycı, İ. (2000), "TL'den Sıfır Atma Operasyonu", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 37, S.7, Temmuz (ss.3-17).

- Kalaycı, İ. (2002a), "Maastricht'e Ulaşmak İçin", *Radikal G.*, 13 Eylül.

- Kalaycı, İ. (2002b), "Euro ve Euro Bölgesinin Ekonomik Politikaları", *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 39, S.9, Eylül (ss.65-82).

- Karaca, O. (2001), "TL'den Sıfır Atmanın Zamanı Gelmedi mi?", *Ekonomist Dergisi*, Yıl:11, S. 2001/45, 11-17 Kasım.

- Kumbaracıbaşı, O. (2003), "TL'nin Sıfırları", *Vatan G.*, 8 Kasım.

- Kumcu, E. (2003), "Euro-Dolar Paritesi Nerede İstikrara Kavuşur?", *Hürriyet G.*, 8 Aralık.

- Milliyet G. (2003), 10 Eylül.

- Milliyet G. (2004), 1 Ocak.

- Milliyet G. (2004b), 7 Şubat.

- Oğuz, Ş. (1998), "Euro Lira", *Yeni Yüzyıl G.*, 27 Haziran.

- Oktar, S. (1998), "Avrupa Birliği'nin Ortak Parası Euro", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl: 35, S.4, Nisan (ss.33-39).

- Parasız, İ. (1996), Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları, 2.b., Bursa: *Ezgi Kitabevi*.

- Savaş, V. F. (1999), *Çağımızın Deneyi: Euro*, İstanbul: *Siyasal Kitabevi*.

- Tamer, M. (2004), "Kuruştan Sonra kaç Hane Olacak, Ne Ad Konacak?", *Milliyet G.*, 15 Şubat.

- Temizel, Z. (2003), "Paradan Sıfır Atmak Sonuç mu, Araç mı?", *Cumhuriyet G.*, 19 Eylül.

- The Dublin Summit Conclusions, *emware.forfas.ie/what/summit.html* (Erişim: 14.08.2003).

- Toker, Ç. (2003), "Bozukluk Yeni Lira Euro Gibi Görünecek", *Hürriyet G.*, 16 Kasım.

- Turkish Bank-Ekonomik Araştırmalar Birimi (2004), *Ekonomik Rapor*, Nisan.

- Wynne, M. A. (2000), "EMU at 1", *Economic and Financial Review*, (web16.epnet.com/ DeliveryPrintSave.asp?tb=... erişim: 23.12.2003).

Dipnotlar

1- Arjantin para kurulu sayesinde enflasyonu yendi, ancak bu kez en az onun kadar tehlikeli deflasyonla tanıştı. Bu durum, dünyanın gelişen pazarlarından birinin 2001-2 tarihine depresyon olarak geçecektir.

2- Sadece, AB'nin ortak para birimi olan Euro'nun, aynı zamanda bir Türkiye açısının olduğu yapılan vurgu için bkz. (Kalaycı, 2002b).

3- "T.C. Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı"nın TCMB Başkanı S. Serdengeçti i m zalı eki (*Sabah G. ve Cumhuriyet G.*, 2.11.2003)..

4- Örneğin, O. Kumbaracıbaşı'ya (2003) göre, "ekonomik sorunlar paradan sıfır atmakla çözümlenmez. Fiyat istikrarı sağlanmışsa, bu operasyon daha da kalıcı olur. Ama apandisitli patlamış hastayı ülseri var, gözü görmüyor, bacağı aksıyor diye doktorun ameliyat etmemesi düşünülebilir mi? Enflasyon önlenemezse, sıfırlar sonsuza uzatılabilir mi? Gerekirse operasyon tekarlanır."

5- Efektif: Kayıtsal yabancı para.

6- TCMB'nin, Borsa'da rayıcı olmayan yabancı paraların V.U.K. gereğince 2002 yılı için yapılacak değerlendirmelere esas olmak üzere belirlediği kur lar.

7- Türkiye'nin devlet bütçeleri (TL cinsinden) 1970'lerde milyon, 1980'lerde milyar ve 1990'larda ise trilyonlarla ifade edilmiştir.

8- Kentilyona 3'er sıfır eklendiğinde, sırasıyla; sekilyon (heksilyon), septilyon, oktilyon, nobilyon, desilyon çıkar.

9- Paradan sıfır atmanın başarı koşullarını ve olası etkilerini halk, işletmeler ve devlet açısından ortaya koyan inceleme için bkz. (Kalaycı, 2000).

10- YTL ile istikrar programı ilişkisi için bkz. (Kalaycı, 1999).

11- Kuruş'un altında bir para biriminin belirlenmek zorunda olduğuna ilişkin görüşler de vardır. Şöyleki: 10 bin TL, yeni para sistemine göre 1 krş.'ye eşit olurken, İMKB'de 10 bin TL'nin altında işlem gören onlarca adet hissenin fiyatı kesirli (örneğin, 0.1325) krş şeklinde hesaplanacaktır. (Aktaran;Tamer, 2004.)

12- YTL yasa tasarısının bozukluklarla ilgili ta slak çalışmasına göre, 1 Lira ve 50 krş. değeri ndeki madeni paralar çift renkli ve çift metalli (bimetal olarak bilinen bakır ve çinko bileşiminden) üretilirken; 1, 5, 10 ve 25 kurşluk madeni paralarda bakır ve nikel kullanılaca ktır. Bütün madeni paraların hazırlanmasında Euro ma deni paralardaki estetik ve sağlık kurallarının bir arada dikkate alınacağı beli rtılmektedir (Toker, 2003).

13- Benzeri bir eğilim AB'de Euro'ya geçişte de ya şandı ve Almanya ve Yunanistan gibi bazı ülkelerde hissedilir düzeyde fiyat artışlarına rastlandı. AB'de Euro'ya geçişle yaşanan bu duruma "gizli enflasyon" denildi.

14- Gresham Yasası'na adını veren Sir Thomas Gresham (1519-1579) bir İngiliz kapitalisti ve Kral'ın danışmanıydı. Yasanın özğün yapısı; iki madeni para dan, içerdiği kıymetli maden miktarına göre, d eğer i düşük olanın harcanması ve buna karşılık yüksek d eğer li olanın ise tasarruf edilmesine daya nmaktadır.

15- Senyoraj: Paranın üretim maliyeti ile üzerinde yazılı değ er arasındaki fark.

16- Paradan sıfır atmanın hiçbir psikolojik y arar sağlamadığını düşünenlerden, psikiyatrist A. Çelik - kol'a göre; "Boyunuz 160 cm. ise, siz buna 1600 mm. de diyebilirsiniz, ama bu gerçeği de ğiştirmez, 1600 mm. ilen eltiniz diye uzamaz. (...) Eğer kişi kendini aldatma eğilimindeyse, (sıfırsız para) elbette böyle bir kişiye faydası olabilir." (sohbetchat.com/Ayrınti.asp?HaberNO=347... erişim: 20.11.2003.)

17- AB yönetiminin mevcut 15 üyelik yapısı içinde, bundan sonra üye olacak ülkelere, alacağı marjinal kararlar ile Euro'yu kullanma engelini getirebileceği ileri sürülmektedir.

18- Türkiye, dış ticaretinin 1/3'ünden fazlasını AB ülkeleriyle gerçekleştirmektedir.

19- G. Erçel'e göre, Türkiye'nin, belirli sürelerle denediği ve bazı sonuçlar aldığı 3 döviz kuru politikası şunlardır: Yönlendirilmiş dalgalı kur politikası, 2000 yılında sabit bir kur (çıpası) rejimi, tam dalgalı kur p olitikası.(Barlas, 2003).

20- Robert Mundell, Nobel ekonomi ödülü sahibi olup, aynı zamanda Euro'nun da fikir babasıdır. Mundell, Euro'nun ortaya çıkmasından bu yana, €/ \$ paritesinin istikrar kazanamaması ve dünya ekonomisinde konjonktürel dalgalanmalar yaratmasına karşı; Avrupa, ABD ve Asya'nın uluslararası bir para biriminin oluşturulmasını önermiştir (Milliyet G., 2004b).

21- Yapılan bir hesaplama göre, bugün AB'de ya şayan bir kişi elindeki parayı, bir diğ er üyenin p arası ile, daha sonra bir diğ erinin parası ile de ğişt irmeye

kalkışsa ve bunu 15 üye ülke parası için tekrarlarsa, hiç bir mal ya da hizmet satın almadığı halde, işlem masrafları başlangıçta elinde bulunan parayı yarı yarıya azaltacaktır (Savaş, 1999: 97).

22- Euro'yu, AB projesinin mimarı Fransızlar "your roe", Almanlar "oi-roh" ve İtalyanlar da "eh-or-roh" diye telaffuz ediyorlar (Fox, 2002).

23- Jacques de Larosiore, Fransa Merkez Bankası eski Governörü. 8 Kasım 1989'da Frankfurt'ta düzenlenen II. Uluslararası Bankacılık Semineri'nde yaptığı konuşmadan.

24- İngiltere'nin 2002 yılı için işsizlik oranı % 5, enflasyon oranı ise % 1.5 civarındadır. Euro bölgesi ortalaması, sırasıyla, yaklaşık % 8.8 ve % 2.5'tir.

25- Bu yaptırımların AB'nin güçlü ekonomilerine uygulanmadığının saptanması, AB üst düzey siy aleti üzerinde büyük tartışmalar yaratmıştır. 25 Kasım 2003'te yapılan AB Ekonomi ve Maliye Bakanlık (Ecofin) toplantısında, 2003 bütçeleri ndeki açığı % 4.2'den, bir Maastricht kriteri olan % 3'e çekemeyeceklerini ve buna benzer durumun 2005'e kadar süreceğini ilan eden Almanya ve Fransa'ya karşı bir karar çıkmadı. Bu iki ülkenin, daralan ekonomilerini rahatlatmak için harcama disiplininin uzaklaşmasının diğ er üyeler için kötü örnek oluşturabileceği, Euro Paketi için il eride bir tehdit olarak algılanıyor. Euro bölgesi'nde 2003 yılı "Bütçe Açığı/GSMH" oranı % 2.5'tir. (27 Aralık 2003 tarihli ulusal gazeteler).

26- O. Kumbarcıbaşı da, 1995'te DYP-SHP Koalisyon hükümetinde Hazine'den sorumlu Devlet Bakanı sıfatıyla, sıfırların atılmasını önerdiğini, bunun, enfla syonu düşürmeyeceği ileri sürülerek kabul edilmed iğini; zaten sıfırların atılmasına karşı enflasyonun yine olacağını, temel sorunların yine çözüm bekleyeceğini, ancak abuk banknotların çıkmayacağını; yurttaşların da, sıfırları, ekonomiye verilmiş notlar gibi algılamayacağına, geleceğe daha moralli bakacağını, gururunun daha az incineceğini açıklıyor. Ve ekliyor: "Çünkü a slında Lira'nın sıfırları, çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşamamanın, azalmayan işsizliğin, hafiflemeyen ge çim sıkıntısının, enflasyonun, bitmeyen borçların, aks atılan sanayileşmenin, sakat globalleşmenin, yatırımsızlığın, verimsizliğin, üretimsizliğin simgesidir. Cumhuriyet'in 80. yılında ikmale kalmış kuşakların, 80 so nrası yönetimlerin ekonomi karnesidir." (2003: 8.)

27- Euro'nun arkasında sağlam bir devletin olmadığı, dolayısıyla, dolar karşısında güçlü bir para olamayacağını savunan iktisatçılar da vardır. Örneğin, E. Kumcu'ya (2003) göre, Euro'nun kullanıldığı Avrupa ülkeleri arasında birleşik ve birbirleriyle uyumlu mali politikalar yoktur. Euro'nun nasıl bir para olması gerektiği her ülkenin kendi koşullarına göre de ğiştirmektedir.

Bankacılık

SELÇUK DURANLAR

Trakya Üniversitesi, Havsa Meslek Yüksekokulu Bankacılık Programı Öğretim Görevlisi

Türkiye’de Kredi Kartları Üzerine Bir İnceleme

Mali sistem içinde büyük hacme sahip olan bankacılık sektöründe klasik bankacılık anlayışının rekabeti sınırlandırması bireysel ürünlere yönelişi hızlandırmıştır. Bankacılık eskisi gibi bankaya gitmek yerine alternatif bankacılık kanalları yoluyla yapılmaktadır. Kârların azaldığı bu dönemlerde, maliyetler de azalmaktadır. Plastik kartlar, kağıt paranın yerine kullanılan, belli bir standartta üretilmeleri zorunlu olan çağdaş ödeme aracıdır. Türkiye plastik kartlar konusunda 1990’lı yılların başından günümüze gelinceye değin önemli yol kat etmiştir.

1- Türkiye Ekonomisi

Türkiye’nin nüfusu 70.700 bin, Gayri safi Milli Hasıla cari fiyatlarla 356.7 katrilyon TL’ye ulaşmıştır. Milli Gelir 2.598 dolardan 2003 yılında 3.383 dolara yükselmiştir. 1987 yılı sabit fiyatlarıyla 1.741 bin TL olmuştur. Son üç yılda nüfus % 6’dan fazla artarken gelirimiz % 3 artmış, aslında gelirimizin kişi başına düşen rakamı azalmıştır. 2003 yılında yurtiçi tasarrufların GSMH’ya oranı % 19.3 civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi Eylül 2003 tarihi itibarıyla dolar bazında bir önceki yıla göre % 25 artışla 162.6 milyar dolara yükselmiştir. Toplam Aktif / GSMH oranı % 67’ye gerilemiştir. Toplam mevduat 105.721 milyar do-

lar olmuştur. 2003 Yılı Aralık ayı sonu itibarıyla de Toplam Krediler (yurtiçi TL,YP) 48.019 trilyon TL olmuştur.

2- Kart ve Çeşitleri

Banka kartı (Debi Card); Doğrudan kart hamilinin mevduat hesabına bağlı hesabı şifre ile aktif hale geçiren ATM, POS’tan mal ve hizmet alımı, para çekme ve diğer hizmetlere ulaşılması amacıyla bankanın müşterisine verdiği karttır. Banka Kartlarının yurtiçi işlemlerinde alışverişlerde kullanımında şifre girilmesi zorunludur.

Kredi kartı ise; Bankaların ve çıkartmaya yetkili kuruluşların müşterilerine limitler ile açtıkları kredinin nakit kullanmaksızın mal

ve hizmet alımı, nakit para çekme şeklinde kullandıkları ödeme aracıdır. Kredi kartları "şimdi al sonra öde" Amerikan yaşam felsefesinin bir ürünüdür. Kredi kartı işlemleri genel olarak şube nakit avans, alışveriş, kredi kartı numarası işyerine verilerek yapılan işlemler olmak üzere ayrılmışlardır.

Banka kartının yapısı, kredi kartından farklıdır. Kredi kartının sahibi belirli bir miktara kadar ödeme yapmaksızın harcamalarda bulunabilir. Banka kartı kredili işlem yapma hakkını vermez. Kuzey Avrupa ve Almanya'da banka kartı kullanımı tercih edilmekte, seyahat ve otel masraflarında kullanılmaktadırlar. Ülkemizde ise kredi kartları kullanımı daha yaygındır, nedeni ise krizlerde, tüketicilerin banka kartları ile vadesiz mevduatlarında bulunan paraları kullanmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Uluslararası alanda altı tane temel ödeme sistemi bulunmaktadır: Bunlar; Visa - Mastercard (banka kredi kartı sistemi), Eurocheque - Postcheck (uluslararası garantili çek sistemi), American Express-Diners Club (eğlence kartı sistemi).

Türkiye'de ise Eurocard/Mastercard, Visa, American Express ve Diners dolaşımındadır.

Kredi kartı ile 2004 yılının ilk çeyreğinde yapılan alışverişler ve nakit avans tutarı, 12 katrilyon 633 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Geçen yıla göre artış oranı % 64'tür. İşlem adedi % 39 oranında artarak 244 milyona yükselmiştir. Aynı çeyrekte kredi kartı sayısı 21.275.308, banka kartı sayısı da 40.846.078 adete yükselmiştir.

Kredilendirilmeyen Kredi Kartları (Charge Cardlar); bankalardan temin edilme prosedürü diğer kredi kartları gibidir. Dönem içinde (örneğin 1 ay) yapılan alışverişlerin veya nakit çekilişlerin ekstrede gözüken toplam tutarın yeniden kredilendirme özelliğinin olmayışı ve tamamının ilgili bankaya öngörülen gün içinde ödenmesidir.

Kredi kartlarında ortak kart uygulaması

(co - branded card); bir bankanın finansal niteliği olmayan başka bir kuruluş ile birlikte çıkardıkları kartlardır. Kredi kartı sektöründe rekabetin artması, müşterilerin kullanımına sunulan ürünlerin gittikçe çeşitlenmesi ve çoğalmasına karşın müşteri sadakatinin tam anlamıyla temin edilememesi ve bankaların bu zorlukları aşmak ve müşterilerin lehine çeşitli faydaları olan yeni ürünler aramaları sonucunda keşfedilen kartlardır. Dünyada General Motors MasterCard ile başlayan bu uygulama yaygın hale gelmiştir. Kartın üzerinde genellikle hem bankanın hem de ticari kuruluşun logoları yer almaktadır. Bazen de sadece şirket ismi ya da logosu bulunabilmektedir. Banka açısından en önemli yararı ticari kuruluşun müşteri portföyüne ulaşarak kart verilmesi nedeniyle yeni müşteri potansiyeli oluşturulması ve bu yolla kârını artırmasıdır. Ülkemizde ise bazı örnekleri şöyledir; Akbank Swisshotel MasterCard, Denizbank Veezy MasterCard. En çok yarar sağladığı kart sahipleridir ve ilave olanaklar ile tanışmaktadır.

Kredi kartları belli üye kuruluşlardan taklitli veya indirimli alışveriş puan kazandırma ödül avantajı sağlamaktadır. 4822 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da değişiklik yapılmasına dair kanunun 16. madde 4. fıkrasında ise "Mal ve hizmetin kredi kartıyla satın alındığı durumlarda satıcı veya sağlayıcı, tüketiciden komisyon veya benzeri biri isim altında ilave ödemede bulunmasını isteyemez" denmektedir.

Bilgi toplumu, üretim, istihdam ve dış ticarete bilişimin yüksek olduğu, bunların da ekonomide etkili kullanıldığı toplumdur.

1994 yılında Europay, MasterCard İnternatino, Visaİnternational manyetik bantlı akıllı kartlar yerine akıllı kart (cip) kullanılabilmesi için EMV adında bir organizasyon oluşturmuştur. İşlem güvenliğini arttırmak ve sahtekarlığı azaltmak amacıyla 2005 yılına kadar akıllı kart ve terminalinin kullanımına geçmeyi hedeflemektedir. Kartlarda cipli sis-

temde şifre girilecektir, manyetik şeritli kartlarda saklanan bilgiden çok daha fazlası olabilecektir. İngiltere’de beş karttan birinde EMV standartlarında çip bulunmaktadır. Avrupa Birliğinde bu kartlardan (35 milyonun üzerinde) kullanılmaktadır. Ülkemizde de bu uygulama devam etmektedir.

Telekomünikasyondaki gelişmeler sayesinde kredi kartlarının internette kullananların geliştirdikleri bir cihazla kredi kartı ve ilgili bankanın bilgilerine ulaşılabileceği anlaşılmıştır. “Identity Fraud” -özel sektör tarafından geliştirilmiş sistem- Kişinin kendi bilgileri burada toplanmakta, sistemde ön uyarı mekanizması sayesinde ad kullanarak hesap hareketlerinin olup olmadığı görülebilmektedir.

2- 1. Rakamlarla Kartlar

Tablo 1
2003 yılında Ülkelerde Kredi Kartı Kullanımı (Milyon adet / Milyon)

Ülke	Kredi Kartı	Nüfus
İngiltere	63.9	60.1
Yunanistan	4.3	10.6
Hollanda	1.9	16.1
Türkiye	20.0	70

Kaynak: Milliyet gazetesi 7.4.2004

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde kredi kartları kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Kriz sırasında yapılan indirimli satışlarda da giyim sektöründe kartlı alışverişin payı % 40’lardan % 70’lere yükselmiştir. Kayıt dışı ile mücadele eden ülkelerde satışların kredi kartı gerçekleşmesi, kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Ancak 2004 şubat ayında vadesi dolan 30 trilyon TL kredi kartı borçlarının ödenmediği dikkate alındığında da 2001 krizlerinden bu yana ödenmeyen kredi kartlarının oranı % 10 civarında artmıştır.

2003 yılı sonu itibariyle toplam 19.863.167 adet olan kredi kartı sayısı, 2002 yılına göre % 26 oranında artmıştır.

2003 yılında kredi kartları ile milli geliri

3.383 dolar olan Türkiye’nin yaptığı harcama tutarı 25 milyar € (euro) iken, 14 AB üyesi ülkenin 25-30 bin dolarlık milli geliri ile yaptığı harcama tutarı toplam 68 milyar euro’dur. Aynı yıl işlem hacmi en yüksek ilk beş sektör sırasıyla % 21 ile benzin istasyonlarıdır. Daha sonra % 20 ile süpermarketler, % 10.39 ile giyim ve aksesuar gelmektedir. Posta ve telefonla satış ise % 5.71’dir.

Tablo 2
Kredi Kart İşlem Adedi ve İşlem Tutarı (Yurtiçi Kullanım Adedi / Milyon)

VİSA / MASTERCARD	1999	2000	2001	2002	2003
Alışveriş	308	405	464	596	788
Nakit Avans	52	60	48	42	45
TOPLAM	360	465	512	638	833

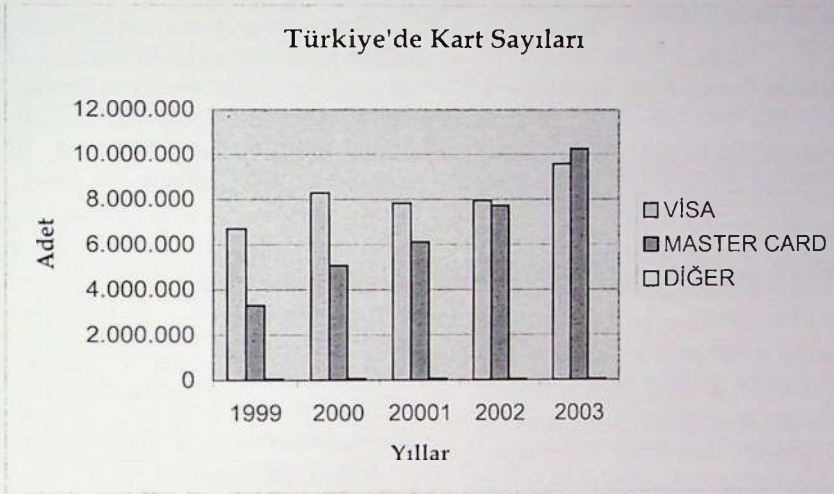
Kaynak: www.bkm.com.tr

Üye işyerinin, iş hacminin genişlemesini sağlar. Kredi kartı taşıyanların peşin parayla alışveriş yapanlara oranla daha fazla harcama yaptıkları düşünüldüğünde mal ve hizmetlere olan talep artışında neden olur.

Yılbaşında, Ramazan ve Kurban Bayramında kredi kartı ile yapılan alışverişlerde artış gözlenmiştir. 31 Aralık 2003 itibariyle kredi kartları ile 223 Trilyon TL harcama yapılırken en çok işlem süper marketlerde gerçekleşmiştir. Toplam harcamalar içindeki pay % 55 ile giyim ve Tekstil sektörü ilk sıradadır. İkinci ve üçüncü olarak ta % 25 gıda, % 15 eğlence olmak üzere gerçekleşmiştir.

Bir kredi kartı sisteminde, kredi kartını çıkaran kurum, üye işyeri ve kart hamili olmak üzere üç taraf ve bunlar arasında değişik sözleşme ilişkileri vardır. Tarafları ise; Lisans veren kredi kartı kuruluşu (Visa, MasterCard gibi), Lisans alan ve kart pazarlamasını yapan banka, İşyeri ile üye işyeri sözleşmesi imzalamış bulunan banka (bu yukarıdaki banka veya başka bir banka olabilir), Yetkili bir bankadan kredi kartını alan kart hamili, Üye işyeri sözleşmesini bir banka ile imzalayan ve kart hamilinin kartını kendi işyerinde kabul eden üye işyeri.

Şekil 1. Kredi Kartı Sayıları

Kaynak: www.bkm.com.tr

Yapılan araştırmalar kredi kartı ile yapılan alışverişlerin internet kullanımını ile paralel olarak arttığını ortaya koymuştur. Ülkemizde genç nüfusun çok olması nedeniyle 18 yaş altındakilere yönelik olarak kredi kartlarını piyasaya sunan bankalar bu potansiyeli en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmaktadırlar.

Satış Noktasındaki Cihazların (POS-Point Of Sale) mal ve hizmet alımında kullanılan üye işyerlerine kurulan kart kabul cihazlarıdır. Yapılan araştırmada satışlarda kredi kartı kabulünün işyerine getirdiği katkılarla ilgili alınan cevaplarda işyerlerinin % 61'i müşteri sayısının arttığını ifade etmişlerdir.

ATM (Automated Teller Machines) Otomatik Vezne Makineleri, küçük tasarruf sahiplerini bankadan uzaklaştırarak yüksek mevduat tutan ve bankalar tarafından yüksek hacimli olarak kabul edilen müşterilere daha iyi hizmet vermek için geliştirilmiştir. Maliyet açısından pahalı olması küçük ve orta ölçekli bankaların kendi sistemlerini kurmak yerine sistemi kurmuş olan bankalara belli oranlarda masraf ödeyerek hizmete da-

hil olması ekonomik olmaktadır.

1990'lı yılların başında "Altın Nokta" ilk paylaşım grubudur. 3500 adet ATM kurulmuştur. 1998 yılında orta ve küçük ölçekli 16 banka bir araya gelerek "Ortak Nokta" adında ikinci paylaşım noktası hizmete açılmıştır. Ortak Noktanın da 1500 adet ATM'si vardır. Bir ATM'nin bankaya yıllık maliyeti 40 bin dolardır.

Tablo 3
Türkiye'deki POS ve ATM sayıları (Adet)

Yıllar	Satış Noktası Terminali (POS)	Otomatik Vezne Makine (ATM)
1999	188.957	9.939
2000	299.636	11.991
2001	364.636	12.127
2002	495.718	12.069
2003	662.429	12.857

Kaynak: www.bkm.com.tr

Kredi kartı uygulamasında kartı çıkaran kurum ile kart hamili arasındaki hukuksal ilişkiler, kredi kartı sözleşmesinde düzenlenmektedir. Bu sözleşme, genellikle, kredi kartının sağladığı olanaklardan yararlanmak için

teyen kişinin, basılı başvuru formunu doldurarak kuruma yaptığı kart isteminin kabul edilmesi üzerine yapılmaktadır.

Tablo 4

**Yurtiçi Kullanım Ciroosu Visa, MasterCard
(Trilyon TL)**

	1999	2000	2001	2002	2003
Alışveriş	3.797	7.749	12.679	22.567	36.064
Nakit Avans	1.518	2.749	2.449	3.046	4.270
TOPLAM	5.315	10.498	15.128	25.613	40.334

Kaynak: www.bkm.com.tr

Kredi kartları, nakit para taşımak ve kullanılmaktan çok daha güvenli ve elverişlidir, aynı zamanda sorumluluktur. Kart hamili açısından kısa vadeli bir kredi kaynağıdır. Kartı çıkaran kuruluşun sunduğu bazı özel nitelikteki hizmetlerden de yararlanabilmektedir.

Kredi kartı sisteminden yabancı ülke yurttaşlarının da yararlanması nedeniyle, yapılan alışverişten hem üye işyeri hem kredi kartı kurumu hem de ülke ekonomisi fayda sağlamaktadır.

Kredi kartı kurumunun amacı kazanç elde etmektir, para çekmede de kartı kullanılmaktadır. Bu durumda kredi kartı kurumu taşıyandan faiz de alacaktır. Kart sahiplerinin kredi tutarını ödemesindeki gecikmelerinden alacakları temerrüt faizi de kurum geliri kaydedilecektir.

Kredi kartının olumsuz yönleri ise, kişinin harcama eğilimini arttırmaktadır. Kredi kartının yitirilmesi, çalınması ve taklit edilmesi olasılığına karşın dikkatli olmak zorundadır. İşyeri yönünden ise komisyon ödeme zorunluluğudur. Komisyon, sabit bir oran olmasına karşın harcama tutarı üzerinden alındığı için önemlidir. Kredi kartı kurumu yönünden, büyük ölçekli başlangıç yatırımına girişmek durumundadır.

2- 2. Sorunlu Kredi Kartları

Tüketicilere kullanılan 17.8 katrilyon TL tutarındaki kredilerin 10.5 katrilyon TL'si

tüketici kredileri, 7,3 katrilyon TL'si de kredi kartı olarak belirlenmiştir.

Geri dönmeyen kredi kartları miktarı Mart 2004 itibariyle 345 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Borcunu ödemeyen kredi kartı sahiplerinin sayısı 1998 yılında 43.391 iken 2001 yılında 149.527'ye yükselmiştir. 2003 yılında bu rakam 74.249 adettir.

Bankalar 2000 yılından günümüze gelinceye değin bireysel kredilerini % 15'lerden % 30'lara yükseltmiştir. 12 Mart 2004 itibariyle sorunlu krediler içinde kredi kartları 348.7 trilyon TL, tüketici kredileri 103.7 trilyon TL, TMSF'ye devrolan sorunlu tüketici kredileri 115.7 trilyon TL, toplam tutarda 568.1 trilyon TL'si olmuştur.

2- 3. Kredi Kartı Faizi

Alışveriş faizi olarak adlandırılan sözleşmeden doğan faiz olup, bir ödeme dönemi içerisinde ödenmesi gereken asgari miktardır, ayrıca ödenmeyerek sonraki döneme bırakılması nedeniyle kredilendirilmiş olan meblağa uygulanan ve sözleşme yapılırken genel şartlar içerisinde kabul edilen faizdir. Hesap özetinde bildirilen ve son ödeme tarihine kadar ödenmeyen meblağa, gecikme ücreti ile birlikte hesap kesiminden ödeme gününe kadar günlük olarak yürütülen temerrüt faizidir.

Kriz ortamında bankaların yükselttikleri faizler nedeniyle tüketiciler icra ve mahkeme kapılarına düşmektedir.

Sözleşme yapılırken çoğu zaman faiz oranını bile bilmeyen kart sahibi tüketici, borcunu zamanında ödeyemeyince bankanın harc ve masraflarından ayrıca çok yüksek faiz talebi ile muhatap olmaktadır.

2- 4. Kredi Kartının Çalınması ya da Kaybedilmesi

Hamil kartını saklamak ve bunu çaldırıldığı ya da kaybettiği takdirde kredi kartını çıkaran kuruma haber vermekle yükümlüdür. Kredi kartının kaybedilmesi halinde ortaya çıkacak zararlardan kimlerin sorumlu olacağı

sözleşmelerde yer almaktadır.

2- 5. Kredi Kartı Dolandırıcılığı

AB'de yaklaşık 445,6 milyon dolarlık kredi kartı sahtekarlığı olurken, Türkiye'de ise 9 milyon dolar civarındadır. Kredi kartıyla yapılan her 10 bin işlemde yedisi dolandırıcılık bazlıdır ve bu da bankaları olduğu kadar kart sahiplerini de olumsuz etkilemektedir. MasterCard bu işe yılda 20 milyon dolarlık bütçe ayırmaktadır.

Geçmişten bu güne kadar yapılan yolsuzluk türleri ise şöyledir; (i) Kart sahibince yapılanlar; sahte müracaat, farklı bankalardan farklı kartlar, farklı isim ve adreslerin verilmesi. (ii) Diğer şahıslar tarafından yapılabilecek olanlar; kayıp ve çalıntı kartlar, ele geçmeyen kartlar, boş plastik, değiştirilmiş kart, sahte kartlar, manyetik şerit sahteciliği, kart kopyalama, ATM dolandırıcılığı, İnternetle mal siparişi, hesap yönlendirme şeklinde olmaktadır.

Önlem olarak ta kart başvurularında, müşteri hakkında bilgi toplamalı, müşterilerin harcama profilleri çıkarılmalı, analizlerle izlenmelidir.

3- Öneriler ve Sonuç

Bireylerin gelirlerinde yüksek oranda artışların yaşanmadığı ve yaşanamayacağı, reel faizlerinde halâ yüksek olduğu dönemlerde kredi kartı harcamalarındaki artış gerçeği değildir. Bireysel kredilerin kısılması veya artışının durdurulması faktör gelirlerinde azalma, iç talep üzerinde daraltıcı etkisi yaratacaktır. Bu da kamu borç senetlerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Kredi kartı ile harcama eğilimi yüksek olduğundan ekonomik konjonktürdeki olumsuz dalgalanmalarda, kredilerin geri dönme riski yüksek bulunmaktadır. Kredi kartı harcamalarının dönmeme rizikosuna karşılık olarak kredi kartı kurumları dikkatli plasman politikaları izlemelidirler.

Tüketicilerin hak ve sorumluluklarını koruyacak önlemler alınarak, kredi kartı sigor-

tası zorunlu hale getirilerek, müşteriye ihtiyacıyla fazla tüketmesini önleyerek, eğiterek hizmet verilmelidir.

KAYNAKÇA

- BAYDEMİR Mehmet (1999). Kredi Kartlarının Olumlu ve Olumsuz Yönleri. İSMMO, Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 49. Ekim-Kasım-Aralık.
- BAYRAKTUTAN Yusuf, ORHAN Ayhan, Bilgi kaynaklı Global Sosyo-Ekonomik Dönüşümün Parasal Yansımaları: Plastik Para, www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/ ziyaret tarihi 15.3.2004.
- CİVELEK Uğur (2004) Radikal gazetesi, 22 Mart.
- ÇİMAT Ali, DEĞİRMENCİ Mehmet Ali (2003), Türkiye'de Banka ve Kredi Kartların Uygulamalarının Değerlendirilmesi, İSMMO, Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 61. Ağustos-Eylül.
- GÜNEŞ Hürşit (2004), Milliyet gazetesi, 02 Şubat.
- GLOBUS dergisi, Şubat 2004, Sayfa: 74-75.
- KAZMİRİCİ Kaya (2003), Bankacılık Yöntemleri ve Karşılaşılan Sorunlar, Active, Mart-Nisan.
- DEMİRDAĞ Levent, BAYDEMİR Mehmet (1997), Kredi Kartları ve Uygulanması (II), İSMMO Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 41 Ekim-Kasım-Aralık.
- Milliyet Gazetesi (2004), Kredi kartlarında batık artıyor, 31 Mart
- ÖZBİLEN Şevki, Plastik Para ve Bankalar Arasında Kullanılması, www.econturk.org/Turkiyeeconomisi/sabit.doc_ Ziyaret tarihi: 16.3.2004.
- ÖZKAN Turgut (2003), Finansal Hizmetlerin Ulaşığı Bir Üç Nokta, Elektronik Bankacılık, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Öneri Dergisi, Haziran, Sayfa: 73-81.
- PANO, Ocak 2004, Bankalar arası Kart Merkezi.
- PANO, Temmuz 2003, Bankalar arası Kart Merkezi.
- PANO, Şubat 2003, Bankalar arası Kart Merkezi.
- TAKAN Mehmet (2002). Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim, Nobel yayıncılık, Ankara, Kasım.
- TAŞKIN Kürşat (2002), Dolandırıcılığı Önlemenin Yolu Etkin Veri Analizi, Active Productive, Mart-Nisan, Sayfa: 10-11.
- TAMER Meral (2004), Milliyet Gazetesi, 26 Mart.
- TAMER Meral (2004), Milliyet Gazetesi, 2 Nisan.
- TAMER Meral (2004), Milliyet Gazetesi, 6 Nisan.
- TAMER Meral (2004), Milliyet Gazetesi, 7 Nisan.
- TÖRÜNER Yaman (2004) Milliyet gazetesi, 13 Mart.
- URAS Güngör (2004), Milliyet gazetesi, 02.02.2004.
- YETİM Sedat (1997), Hazine Dergisi, Sayı: 8.
- YILMAZ Eyüp (2000), Plastik Kart Sistemlerinin Bankalar Arasında Ortak Kullanılması, Bankacılık Dergisi, Sayı: 32, Sayfa: 31-36.
- YILMAZ Eyüp (2000) Kredi Kartlarında Ortak Kart Uygulanması, Active, Aralık1999-Ocak 2000.
- www.activefinans.com/activeline/sayi27/cok_markali.htm
- www.aksiyon.com.tr
- www.bmk.com.tr
- www.dikey8.com/docs/ATM.pdf
- www.ekonomist.com.tr/finans/00492/00
- www.kenthaber.com.tr/sayfalar
- www.dpt.gov.tr
- www.tbb.org.tr
- www.tcmb.gov.tr

Araştırma

YRD. DOÇ. DR. NACİ TOLGA SARUÇ

Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

YRD. DOÇ. DR. İSA SAĞBAŞ

Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

Mükelleflerin Vergi Eşitliğini Algılaması Vergi Kaçırma Eğilimi İlişkisi

I- Giriş

Devletin ekonomik fonksiyonlarından birisi gelir dağılımındaki dengesizliğin azaltılmasıdır (Musgrave, 1959). Bu amaçla devletler artan oranlı vergileri bir araç olarak kullanabilirler. Böylelikle vergiler gelir dağılımındaki dengesizliği azaltma konusunda pozitif katkı sağlayabilirler. Ancak vergiler aynı zamanda farklı gelir gruplarını farklı şekilde etkilediği için gelir dağılımındaki dengesizliği de artırabilirler. Dolayısıyla vergilerin gelir dağılımındaki dengesizliğe birbirinin tersi iki farklı etkisi olabilmektedir. Vergilerin başarılı bir şekilde toplanması ve gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmaya pozitif katkıda bulunabilmesi için mükelleflerin vergi eşitliğinin doğru bir şekilde sağlanmasına ihtiyacı vardır.

Vergi eşitliğinin algılanması ile ilgili genel olarak üç farklı eşitlik tanımı yapılmaktadır. Dikey eşitlik, mükellefin algıladığı vergi yükünün kendisinden daha yüksek ya da düşük geliri olan mükellef ile karşılaştırmasıdır. Yatay eşitlik, mükellefin algıladığı vergi yükünü kendisiyle aynı ödeme gücüne sahip

diğer mükelleflerle kıyaslamasıdır. Mübadele eşitliği ise kişinin kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda ile ödediği vergi miktarını karşılaştırmasıdır.

Bu üç vergi eşitliğinin algılanmasının vergiler üzerinde, somut etkileri bulunmaktadır. Örneğin mükellefler kendileri ile benzer durumda bulunanların ödedikleri vergi miktarını kendi ödedikleri ile karşılaştırarak yatay vergi eşitsizliğinin olduğunu iddia etmektedirler. Mübadele eşitsizliğini algılayan mükellefler ödedikleri vergilerin devletçe israf edildiği kendilerine hizmet olarak dönmediğini düşünerek "niçin (daha fazla) vergi ödeyeyim?" şeklinde bir sonuca ulaşmaktadır. Mükellefler vergi eşitsizliğini algılamalarının sonucu olarak kendilerini vergi kaçırıcıları için haklı veya masum görebilmekte-dirler. Dolayısıyla mükelleflerin vergi eşitliğini nasıl algıladıkları vergilerin başarılı bir şekilde toplanması açısından önemli bir konudur. Bu çalışma bir anket çalışmasından elde edilen verilerin kullanılmasıyla vergi eşitliğinin Türkiye'de nasıl algılandığını ölç-

meye çalışmış ve vergi kaçırma eğilimi üzerindeki etkisini araştırmıştır.

Klasik ekonomik teori ve eşitlik teorisi vergi eşitliğinin algılanmasının vergi kaçırma-ya etki yönü konusunda farklı öngörülerde bulunmaktadır. İzleyen bölümlerde bu konu ile ilgili teorik ve ampirik çalışmalardan elde edilen temel bulgular sunulacaktır. Dördüncü bölümde çalışmanın araştırma yöntemi ile ilgili bilgi verilecek ve bulgular sunulacaktır. Son bölümde ise genel bir değerlendirme ile sonuçlar verilecektir.

II- Vergi Eşitliğinin Algılanması: Teorik Arka Plan

Vergi eşitliğinin algılanması konusundaki teorik yaklaşımlar, klasik ekonomik teori ve eşitlik teorisi olmak üzere iki alt başlık altında incelenebilir.

a) Klasik Ekonomik Teori

Klasik ekonomik teoriye göre vergi kaçırıcılığı riskli bir hisse senedine yapılan yatırımla eşdeğerdir. Mükellef ceza miktarı, denetleme oranı, vergi oranı ve gelir gibi faktörleri dikkate alarak beklenen kişisel faydasını maksimize etmek için vergi kaçırıp kaçırmayacağına, eğer kaçıracaksa miktarına karar vermektedir. Bu yaklaşımda mükelleflerin ceza ve denetleme oranı gibi faktörlerin sayısal değerlerini tam olarak bildiği ve fayda fonksiyonlarının sadece gelirden ibaret olduğu varsayılır. Yani kişiler vergi kaçırıcıları için bir utanç duymadıkları gibi vergilerini tam olarak ödedikleri için bir haz da almamaktadırlar. Teori ceza ve denetleme oranlarındaki artışın vergi kaçırıcılığını azaltacağı ve vergi oranlarındaki artışın da vergi kaçırımı azaltacağı sonucuna ulaşmaktadır (Yitzhaki, 1974). Bir diğer sonuç ise, mükellefin yararlandığı kamusal mal ve hizmet miktarındaki artışın kişiyi daha fazla vergi kaçırma-ya yönlendireceğidir (Cowell ve Gordon, 1988; Cowell, 1990, 1992).

Vergi oranlarındaki artışın kişinin kaçıracağı vergiyi azaltacağı öngörüsü teorik olarak iki nedenle açıklanabilir:

(i) Cezaların beyan edilmeyen matrah üzerinden değil de bir çok ülkede olduğu gibi kaçırılan vergi miktarı üzerinden alındığı varsayımı altında, vergi oranlarındaki artış sanki cezalarda bir artış etkisi gösterecek ve mükellef bu yüzden öncekine göre daha az vergi kaçıracaktır. Örneğin, bir mükellef gelirin 1 milyar TL'lik kısmını vergi idaresine vergilendirilmek üzere beyan etmemektedir ve vergi kaçırıcılığının cezası kaçırılan verginin 3 katıdır. Vergi oranının % 25 olduğu durumda mükellef yakalandığında kaçıracağı vergi olan 250 milyon TL'nin 3 katı ceza yani 750 milyon TL ödeyecektir. Vergi oranları % 50'ye çıktığında ve mükellef aynı miktarda gelir kaçırduğunda kişi 500 milyon TL verginin 3 katı ceza yani 1.5 milyar TL ödeyecektir. Bu yeni cezanın yüksekliği karşısında vergi mükellefi kaçıracağı gelir miktarını azaltmak zorunda kalacaktır.

(ii) İkinci bir etki de kaçırılan gelir miktarını azaltıcı yönde olacaktır. Ampirik çalışmalarla genel olarak insan davranışlarını doğru açıkladığı gözlenen Azalan Mutlak Risk Sevme (Decreasing Absolute Risk Aversion, DARA) varsayımına göre, kişiler gelirleri arttıkça eskisine oranla daha çok risk almakta, öte yandan gelirleri azaldıkça risk sevmemeleri artarak daha az risk almaktadırlar. Vergi oranlarındaki artış kişinin vergi sonrası kullanılabilir gelirini azaltacak ve DARA varsayımı altında mükellef riskli yatırıma (vergi kaçırıcılığına) daha az talepte bulunacak ve bu yüzden kaçıracağı gelir miktarı azalacaktır.

Klasik ekonomik teoride mübadele eşitliğinin etkisi şu şekilde açıklanır. Kişinin ödediği vergi miktarı sabit kalmak şartıyla, mükellefin yararlandığı kamusal mal ve hizmet miktarındaki bir artış, kişinin kullanılabilir gelirini artıracaktır. Eğer mükellefin kendi vergi kaçırıcılığının toplam kamusal mal ve hizmet arzını etkilemediği varsayımında bulunulursa, kamu mal ve hizmet miktarındaki artış, mükellefin vergiden kaçıracağı gelir miktarını da artıracaktır. Buna göre mükelle-

fin kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda ile ödediği vergi miktarının karşılaştırması olan mübadelede eşitlik (exchange equity) mükellef lehine bozuldukça (kamu hizmetleri artıkça) birey daha fazla vergi kaçırarak, eşitsizlik mükellef aleyhine olduğunda (kamu harcamaları azaldıkça) ise kişi daha az vergi kaçıracaktır.

b) Eşitlik Teorisi

Eşitlik teorisine (equity theory) göre bir ilişki eğer tüm katılımcılar buldukları katkı kadar fayda sağlıyorsa, bu eşit bir ilişki olarak kabul edilir (Adams, 1965; Lewis, 1982). Eğer bir ilişkide eşitsizlik söz konusu ise kişi sağladığı katkı miktarını değiştirerek (artırarak veya azaltarak) bu ilişkiyi "eşitleştirmek" isteyecektir. Vergi konusunda genel olarak üç farklı eşitlik kavramı bulunmaktadır⁽¹⁾. Dikey eşitlik gelirleri ve servetleri yüksek olan mükelleflerin düşük olanlara oranla daha fazla vergi ödemesi ile gerçekleşir. Yatay eşitlik ise aynı durumda olan kişilerin (gelir ve servet olarak) aynı oranlarda vergilendirilmesidir (Brown ve Jackson, 1990; Cullis ve Jones, 1998). Mübadele eşitliğinde ise mükellef kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiği fayda ile ödediği vergi miktarını karşılaştırmaktadır (Spicer ve Lundstedt, 1976)⁽²⁾. Vergi mükellefi devlet ile olan ilişkisinin adil olmadığını, ödediği verginin karşılığını alamadığını düşünüyorsa, vergi kaçırarak bu adaleti kendisi sağlamaya çalışacaktır. Eşitlik teorisi klasik ekonomik teorisinin tamamen tersi bir öngöründe bulunmaktadır. Mükellefin yararlandığı kamusal mal ve hizmet miktarındaki artış mükellefin eşitliği algılamasında pozitif bir etki yaratarak vergi kaçakçılığını azaltacak, tersi bir durumda ise mükellef yeterince kamusal mallardan yararlanmadığı düşüncesiyle, eşitliği sağlamak için vergi kaçırmaya başlayacaktır. Aynı şekilde kişi kendisinin devletle olan ilişkisi ile başka kişi veya kişilerin ilişkisini de kıyaslayacaktır (Robben vd, 1989).

Özetle yatay, dikey ve mübadele eşitsizliğinin algılanması mükelleflerin vergi davra-

nışları üzerinde etki yapacaktır. İzleyen bölümde bu konu ile ilgili yapılmış ampirik çalışmaların bulguları irdelenecektir.

III- Vergi Eşitliğinin Algılanması Konusunda Ampirik Çalışmalar

Başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere bir çok ülkede yapılan ampirik çalışmalarla vergi eşitliğinin algılanması incelenmiştir. Dean vd.'nin (1980) İngiltere'de 424 kişi ile yaptıkları anket çalışmasının sonucunda mükelleflerin vergi sisteminde yüksek oranda yatay ve dikey eşitsizlik algıladıklarını ortaya çıkmıştır. Mason ve Calvin (1984) 1975'de 800 kişi ve 1980'de 801 kişi ile iki anket çalışması gerçekleştirmiş ve vergi sisteminin algılanan adaleti oldukça düşük çıkmıştır. Ayrıca algılanan adaletin 1975'den 1980'e göre önemli ölçüde düştüğü sonucu bulunmuştur. Porcano (1988) 142 kişiyle ABD'de yaptığı çalışmada da mükelleflerin mübadele eşitliğini adil algılamadıklarını ortaya çıkmıştır.

Spicer ve Lundstedt (1976) 130 aile reisiyle bir anket çalışması gerçekleştirmiş ve algılanan adaletsizliğin vergiye karşı koymada önemli bir etken olduğu sonucuna varmıştır. Tittle (1980) 1993 kişi ile New Jersey, Iowa ve Oregon'da yaptığı çalışmada algılanan adalet ile sosyal kural ve düzenlemelere uyum arasında pozitif ilişki ortaya koymuştur. Scott ve Grasmick (1981) Oklahoma'da 329 kişiyle yaptığı anket çalışmasında mübadelede eşitsizlik algılamasının "vergi uyumunu"⁽³⁾ negatif şekilde etkilediğini bulmuştur. Wallscutzky (1984) Avustralya'da 420 kişinin katılımıyla bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada mükelleflerin algıladığı yüksek mübadele eşitsizliği vergi kaçırmada en önemli neden olarak gösterilmiştir.

Yukarıda kısaca bulguları özetlenen çalışmalarda algılanan vergi eşitsizliğinin kaçırılan vergi miktarını arttırdığı gibi bir sonuca ulaşılmaktadır. Ancak çok sayıda başka çalışmada da bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Mason ve Calvin (1978) 800 kişi ile gerçekleştirdikleri çalışmada vergi uyumunun vergi sisteminde algılanan eşitsizlik ya da adaletsizlikten bağımsız olduğunu bulmuşlardır. De Juan vd, (1994) İspanya'da 2406 gelir vergisi mükellefi ile gerçekleştirdikleri ankette mükellefin adalet algılaması ile vergi kaçakçılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Benzer şekilde, Antonides ve Robben'in (1995) Hollanda'da uyguladıkları ve 188 kişinin katıldığı araştırmada eşitlik ve adalet duygularının vergi kaçakçılığını etkilemediği sonucu ortaya çıkmıştır. Yine Scholz ve Lubell (1998) Amerika Birleşik Devletlerinin Long Island şehrinde 299 katılımcı ile bir çalışma gerçekleştirmişler ve vergi adaleti ve eşitliğinin vergi uyumu üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Anket çalışmalarının yanı sıra deneysel yöntem kullanılarak da vergi eşitliğinin algılanması konusu araştırılmıştır⁽⁴⁾. Örneğin Spicer ve Becker (1980) deneysel yöntem kullandıkları çalışmalarında vergi eşitliği ile vergi kaçakçılığı arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır. Bu çalışmada deneye katılan 57 öğrencinin tamamı % 40 vergi oranı ile vergilendirildiği halde öğrencilerin 1/3'üne ortalama oranın % 40, diğer 1/3'üne % 65 ve kalan son grup öğrenciye ortalama vergi oranının % 15 olduğu söylenmiştir. Bu yöntemde katılımcılara kendi dışındaki grubun kendilerinden fazla veya az vergi oranı ile vergilendirildiği şeklinde yanıltıcı bilgi vererek eşitsizlik duygusu uyandırmak ve eşitsizlik duygusunun vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisini ölçmektir. Sonuçta, kendileri % 40 oranında vergi ödedikleri halde diğer mükelleflerin % 15 oranında vergilendirildiğine inanan (veya inandırılan) grubun en yüksek miktarda vergi (% 33) kaçıracağı gözlenmiştir. Ortalama vergi oranının doğru söylendiği grup % 25 oranında vergi kaçırırken, diğer kişilerin vergi oranının kendilerinininkinden daha yüksek olduğuna inandırılan grup sadece % 12 oranında vergi kaçırmıştır. Bu bul-

gular vergi eşitliği algılamasının vergi kaçakçılığı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir ve eşitlik teorisinin öngörüsüyle uyum içerisindedir.

Becker vd. (1987) iki aynı deneyi farklı yerlerde gerçekleştirmişlerdir. Bonn Üniversitesinde 85 öğrenci ile ve Cologne Üniversitesinde 31 öğrenciyle yapılan deneylerde, toplam 6 farklı kamu transfer oranı⁽⁵⁾ eşit sayıda katılımcıya sunulmuştur. Katılımcılar kendi transfer oranlarını bildikleri gibi diğer katılımcıların transfer oranlarını da bildikleri için karşılaştırma yapmalarına imkan sağlanmıştır. Sonuçlar, kamu transferlerinden fazla faydalananlarda vergi kaçırma eğiliminin azaldığını göstermesine karşın, transfer harcamaları miktarı ile kaçırılan vergi miktarı arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca, deney sırasında katılımcılara vergi yüklerini nasıl algıladıkları (çok düşük, adil, çok yüksek) sorulmuştur. Sonuçlar ilginç bir şekilde algılanan vergi yükü ile vergi kaçakçılığı eğilimi arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Alm vd. (1992a, 1992b) yaptıkları deneylerde kamu harcamalarının vergi uyumunu artırdığını bulmalarına karşın, yine Alm vd. (1995) tarafından gerçekleştirilen benzer bir deneyde kamu harcamaları ve vergi uyumu arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alm vd. (1999) gerçekleştirdiği başka bir deneyde ise kişilerin yararlandığı kamusal mal ve hizmetlerdeki verim ve etkinlik artışının, mükelleflerin vergi kaçakçılığı eğilimini azalttığı gözlenmiştir.

Webley vd. (1991), Spicer ve Becker'in (1980) deney çalışmasına benzer bir çalışmayı 54 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirmişlerdir, fakat bulunan sonuç Spicer ve Becker'in sonucunun aksine, eşitsizlik duygusunun vergi kaçakçılığı üzerinde istatistiksel anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Yine Webley ve diğerleri (1991) tarafından 48 öğrenci olmayan katılımcı ile yapılan çalışmada aynı sonucu vermiş ve eşitsizlik duygusunun vergi kaçakçılığını etki-

lemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kim'in (2002) 46 işletme yüksek lisans öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcılardan eşitliğin vergi beyanı kararında önemli rol oynadığını düşünenlerin kamu transferi elde ettiklerinde daha çok vergi beyan ettiklerini, kamu transferi sunulmayan turda (no public transfer session) ise daha az vergi beyan ettiklerini bulmuştur. Yani bu kişiler eşitlik teorisinin varsayımı doğrultusunda hareket etmişlerdir. Öte yandan eşitliği çok önemli algılamayan katılımcılar ekonomik teorisinin öngördüğü şekilde davranmış; kamu transferi yokken daha fazla gelir beyan ederken, kamu transferi olan turda (public transfer session) daha az gelir beyan etmişlerdir.

King ve Sheffrin (2002) 108 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada genel olarak sonuçların ekonomik teorisinin öngörülerine daha yakın ve eşitlik teorisinin tahminlerine oldukça az uyum gösterdiğini bulmuştur. Katılımcılardan sadece % 8'i eşitlik teorisinin öngördüğü şekilde davranmıştır.

Vergi eşitliği konusunda Türkiye üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Yavaşlı (1993) vergi sisteminin yatay eşitlik prensibine uygun olup olmadığını araştırmıştır. Bu çalışmada yatay eşitsizliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Acar (2003) vergi hukukunda eşitlik kavramının Anayasa mahkemesi kararları ışığında bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu çalışmada yatay ve dikey vergi eşitliği ile ilgili anayasa mahkemesinin muhtelif tarihli kararları irdelenmiştir. Kıranoğlu (2003) vergi adaleti başlıklı çalışmasında vergi eşitliğini vergi adaletinin özü olarak nitelendirmiştir. Kıranoğlu vergi eşitliği kavramını anayasal ilkeler ve anayasa mahkemesi kararları ışığında incelemiştir.

Özetle yaptığımız ampirik literatür taraması vergi eşitliği algılamasının kişilerin vergi davranışları (vergi kaçakçılığı, vergi uyumu, gibi) üzerindeki etkisinin farklı olduğunu göstermektedir. Kanımızca bu ko-

nunun bilimsel yöntemler kullanılarak yapılan daha çok sayıda ampirik çalışma ile test edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye için yapılan bir çalışma vergi mükelleflerinin vergi sistemimizi nasıl algıladıkları konusunda ülkemize özgü bilgiler verebileceği için de özellikle faydalı olabilecektir.

İzleyen bölümde Türkiye'de gerçekleştirilen bir anket çalışmasıyla bu konuda elde edilen bulgular verilecektir.

IV- Çalışmanın Metodolojisi ve Bulguları

Bu çalışmada vergi mükellefinden anket yöntemi ile elde edilen veriler kullanılarak mükelleflerin eşitlik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Örnek kitlenin oluşumunda tesadüfi seçme yöntemi yerine ulaşılabilirlik kstası kullanılmıştır. Tesadüfi seçme ile oluşturulan örnek kitleden elde edilen sonuçların tüm nüfusa genellenmesi daha doğru sonuçlar vermesine karşın, maliyetlerindeki düşüklük ve ankete katılım oranlarının daha yüksek olması sebebiyle çalışmada ulaşılabilirlik yöntemi ile veri toplanmıştır. Bir önceki bölümde bahsedilen birçok çalışmada ulaşılabilirlik kstasını uygulamıştır. Anketin güvenilirliğini artırmak için katılımcılara isim

Tablo 1
Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Medeni durum	Evli % 75
	Bekar % 25
Cinsiyet	Erkek % 84
	Bayan % 16
Eğitim düzeyi	İlkokul % 12
	Ortaokul % 10,5
	Lise % 32
	Üniversite % 40,5
	Yüksek Lisans % 5
Gelir düzeyi	0-250 milyon TL % 6
	251-500 milyon TL % 24
	501-999 milyon TL % 40
	1-2 milyar TL % 23
	2 milyar üstü % 7
Ortalama yaş	38
Katılımcı sayısı	477

sorulmamış ve çalışmanın akademik amaçla yapıldığı açıklanmıştır. Tablo 1’de anket çalışmasına katılan vergi mükellefleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Vergi mükelleflerinin vergi kaçırma konusundaki yaklaşımları anketteki “Hiçbir zaman vergi kaçırmam” ifadesine verdikleri yanıtlarla (a-Tamamen Katılıyorum b- Katılıyorum c-Kararsızım d-Katılmıyorum e-Kesinlikle Katılmıyorum) ölçülmeye çalışılmıştır. Dikey eşitlik “Geliri benden yüksek olanların benden daha fazla vergi ödemediğini düşünüyorum” ifadesine verdikleri yanıtlarla ölçülürken, yatay eşitlik için “Ödediğim vergi benimle aynı düzeyde geliri olan mükelleflerle hemen hemen aynıdır”, ifadesi kullanılmıştır. Mübadele eşitliği ise “Devlet tarafından toplanan vergiler akıllıca kullanılarak bana hizmet olarak geri dönüyor” ifadesi ile ölçmüştür. “Genel olarak gelir vergisi adildir” ifadesine verilen cevaplarla mükellefin gelir vergisi sistemini adil olarak algılayıp algılamadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Tablo 2’de bu ifadelere verilen yanıtların dağılımı görülmektedir.

% 47’lik bir mükellef grubu kendisinin ödediği verginin, geliri kendisinininkiyile aynı düzeyde olan diğer mükelleflerle hemen hemen aynı olduğu görüşünü taşırken, % 37’lik grup aksi görüştedir. Bu sonuç bize yarıdan daha az bir mükellef kitlesinin vergi siste-

minde yatay eşitlik algıladığını göstermektedir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 75) vergi sisteminde dikey eşitsizliğin olduğunu düşünmekte, geliri kendilerinden yüksek olan kişilerin kendilerinden daha fazla vergi ödemediğini düşünmektedir. Aksi görüşte olanların oranı sadece % 13’tür.

Mübadele eşitliğini ölçmek için kullandığımız “Devlet tarafından toplanan vergiler akıllıca kullanılarak bana hizmet olarak geri dönüyor” ifadesine mükelleflerden % 8,5’u katıldığını beyan etmiştir. Bu çok düşük oran mükelleflerde vergi gelirlerinin devletçe israf edildiği düşüncesinin çok yaygın olduğunu göstermektedir. % 75,5’lik kesim vergi gelirlerinin akıllıca kullanılmadığını düşünmektedir. Gelir vergisinin adil olduğunu düşünen mükellef sayısı da çok azdır (% 17), tersi görüşteki mükellef oranının % 66,5 olduğu göz önüne alınırsa, gelir vergisinin genel olarak adaletsiz algılandığı sonucuna varılabilir.

Tanımlayıcı istatistik göstergelerinin kullanılmasının yanı sıra çalışmamızda vergi eşitliği algılaması konusu regresyon analizi kullanılarak da araştırılmıştır. Regresyon analizinde bağımlı değişken olarak vergi kaçırma eğilimi göstergesi kullanılmıştır. Vergi kaçırma eğilimi “Hiçbir zaman vergi kaçırmam” ifadesi ile ölçülmüştür. Bu ifadeye ka-

Tablo 2
Katılımcıların Ankete Verdiği Yanıtların Dağılımı (%)

İfadeler	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Hiçbir zaman vergi kaçırmam	28	19	20	28	5
Ödediğim vergi benimle aynı düzeyde geliri olan mükelleflerle hemen hemen aynıdır	11	36	16	24	13
Geliri benden yüksek olanların benden daha fazla vergi ödemediğini düşünüyorum	32	43	12	11	2
Devlet tarafından toplanan vergiler akıllıca kullanılarak bana hizmet olarak geri dönüyor.	2,5	6	16	32	43,5
Genel olarak gelir vergisi adildir.	6	11	16,5	42	24,5

tılımcıların % 28'i kesinlikle katılmıyorum, % 19'u ise katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bu cevapların toplamı olan % 47'lik grubu "vergi kaçırmayan" grup olarak adlandırdık ve STATA paket programı kullanılarak gerçekleştirdiğimiz logit regresyon analizinde 0 rakamı ile ifade ettik. Diğer yandan bu ifadeye katılımcıların % 28'i katılmıyorum, % 5'i ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Kararsız olanların oranı ise % 20'dir. Toplamda katılımcıların % 53'ü olan bu grup "vergi kaçırıcılar" grubu olarak adlandırılmış ve analizde 1 değeri kullanılmıştır.

Kararsız olanların vergi kaçırıcılar arasında sayılması tartışmaya açık bir konudur. Bu tür hassas sorular yöneltilen anketlerde, katılımcılar utanç duyabileceği ya da toplumsal takdir toplamayacağını bildiği cevaplara daha az yönelmektedir. Ayrıca kararsızlar dışlanarak ikinci bir analiz daha yapılmış ve bulunan sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Daha önce açıklandığı gibi klasik ekonomik teori vergi kaçakçılığını bireyin yaptığı riskli bir yatırım olarak görmektedir. Bu yüzden de kişilerin risk alma eğilimleri vergi kaçakçılığını etkileyecektir. Çalışmada kişilerin risk eğilimi "Genel olarak risk almayı sevmem" ifadesine verdikleri yanıtlarla ölçülmüş ve bu değişken de analize dahil edilmiştir. Ayrıca kontrol değişkenleri olarak demografik değişkenler (cinsiyet, medeni durum, yaş) ile mükellefin eğitim düzeyi (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite veya yüksek lisans) literatürdeki birçok çalışmada analize dahil edildiği için, bu değişkenlerin vergi kaçırma eğilimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ayrıca, klasik ekonomik teori Azalan Mutlak Risk Sevmeme (DARA) varsayımı altında kişilerin gelirleri arttıkça daha çok vergi kaçırabilecekleri öngörüsünde bulunmaktadır. Bu varsayımın geçerliliğini test etmek amacıyla gelir seviyesi de bağımsız değişken olarak analize dahil edilmiştir. Logit regresyon analizi sonuçları Tablo 3 ve 4'de sunulmuştur.

Tablo 3
Logit Regresyon Analizi Sonuçları:
Tüm Grup

	Katsayı	Standart Hata	Wald	p.
Yatay Eşitlik	-.076	.083	-0.914	0.361
Dikey Eşitlik	.050	.103	0.486	0.627
Mücadele Eşitliği	.254	.106	2.397	0.017*
Adalet	.277	.096	2.880	0.004*
Bayan	-.309	.289	-1.066	0.286
Bekar	.285	.279	1.021	0.307
Yaş	-.027	.011	-2.343	0.019*
Eğitim	-.275	.110	-2.501	0.012*
Gelir	.263	.110	2.389	0.017*
Risk	.120	.080	1.512	0.131
Gözlem Sayısı	441			

(*) % 5 düzeyinde anlamlıdır.

Sonuçlar hem kararsızların dahil olduğu grupta hem de kararsızlar dışlanarak yapılan analizde yatay ve dikey eşitliğin işaretleri beklenen yönde olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde vergi kaçırma eğilimini etkilemediğini göstermektedir. Öte yandan mübadelede eşitsizlik algılayan mükelleflerin vergi kaçırma eğilimleri daha yüksektir ve kararsızların analize dahil edildiği grupta istatistiksel olarak anlamlıdır. Fakat bu sonuç kararsız olan grubun analizden çıkarılmasından sonra yapılan regresyonda ortadan kalkmaktadır. Genel olarak gelir vergisinin adil algılanıp algılanmamasının vergi kaçırma eğilimi üzerindeki etkisine baktığımızda ise her iki grupta da sonucun istatistiksel olarak anlamlı çıktığı bulunmaktadır.

Regresyon analizinde cinsiyet ve medeni durumun vergi kaçırma eğilimini etkilemediği sonucuna ulaşılırken, yaşlı mükelleflerin gençlere oranla vergi kaçırma eğilimlerinin daha düşük olduğu bulgusu elde edilmiştir (Her iki grupta da sonuç % 5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır). Ayrıca geliri yüksek olan mükelleflerin düşük

Tablo 4
Logit Regresyon Analizi Sonuçları:
Kararsızlar Hariç

	Katsayı	Standart Hata	Wald	p.
Yatay Eşitlik	-.081	.095	-0.861	0.389
Dikey Eşitlik	.029	.114	0.256	0.798
Mübadele Eşitliği	.119	.118	1.011	0.312
Adalet	.282	.112	2.525	0.012*
Bayan	-.546	.361	-1.512	0.131
Bekar	.204	.323	0.633	0.527
Yaş	-.027	.013	-1.993	0.046*
Eğitim	-.331	.125	-2.650	0.008*
Gelir	.394	.125	3.149	0.002*
Risk	.150	.089	1.689	0.091*
Gözlem Sayısı	350			

(*) % 5 düzeyinde anlamlıdır.

olanlara oranla vergi kaçırma eğilimi daha yüksektir.

Bu sonuç klasik ekonomik modelin DARA varsayımı altındaki öngörüsü ile uyum içersindedir. Son olarak kişilerin risk eğilimlerinin de vergi kaçırma etkili olduğu sonucu kararsızlar analize dahil edilmeden yapılan regresyonda ortaya çıksa da, tüm katılımcıların dahil edildiği analizde sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir.

V- Genel Değerlendirme ve Sonuç

Özellikle veri elde etmenin zor olduğu alanlarda, ki bunların başında vergi kaçakçılığı gelmektedir. Anket yöntemi tüm dünyada artan bir hızla kullanılmaktadır. Vergi denetimlerinin ülkemizde ve birçok ülkede vergi kaçırıldığından şüphelenilen mükellefe yöneltilmesi, belli kıstaslara göre denetlenecek kesimin seçilmesi, denetlemenin sektörler göre yapılması ve bazen de ihbar ve duyumlara dayanması gibi nedenlerle, vergi dairesi tarafından elde edilen verilerin vergi kaçırma etkileyen faktörleri araştırma konusunda kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Ayrıca vergi idaresi denetim sonuçlarını toplu halde

yayınlamakta kişisel bazda veri ise ilgilenenlere sunulmamaktadır.

Bilimsel olarak hazırlanmış anket çalışmaları vergi gibi konularda sağlıklı veri elde etme sorununu ortadan kaldıracaktır. Ancak anket yönteminin kendi metodolojisinden kaynaklanan sorunları olduğu için ankete dayalı çalışmaların sonuçları yorumlanırken ihtiyatlı davranılmalıdır. Örneğin anket konusunun hassas bir konu olmasından dolayı mükellefler dürüst cevap vermeyebilirler. Çalışmanın bir şekilde vergi idaresi ile bağlantılı olabileceğinden şüphelenebilirler. Veya mükellef geçmişte yaptığı vergi kaçakçılığını unutmamış olabilir. Çalışmayı negatif olarak etkileyecek bu gibi dezavantajları en aza indirmek için çalışmanın akademik amaçla yapıldığını, katılımcıların isimlerinin istenmediğini ve sonuçların bireysel düzeyde değil, gruplar halinde analiz edileceği konusunda katılımcılara garanti verilmiştir. Ayrıca bağımlı değişken olarak kullandığımız vergi kaçakçılığının ölçümünü mükelleflerin geçmişte yaptıklarını unutabileceği düşüncesiyle "Daha önce hiç vergi kaçırdınız mı?" sorusu yerine "Hiçbir zaman vergi kaçırmam" ifadesine verdikleri yanıtlarla yaptık.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise anket yöntemi neden-sonuç ilişkisini vermeyebilir. Buna göre sistemi adaletsiz algıladığından dolayı bir mükellef vergi kaçırabileceği gibi, vergi kaçırdıktan sonra suçluluk duygusunu azaltmak için aslında sistemin adaletsiz olduğuna kendisini inandırabilir. Fakat böyle bir durumda bile devlet vergi sistemini daha adil hale getirip, bunu da mükelleflere aktarabilirse, vergi kaçakçılığında yine bir azalma olacaktır. Bir anlamda mükellefin vergi kaçırması için kullanabileceği bahane kalmayacak ve vergi kaçırma önemli bir caydırıcı faktör olan suçluluk duygusunu azaltma yeteneği oldukça kısıtlanacaktır.

Çalışmada anket yöntemi ile elde edilen veriler kullanılarak, mükelleflerin vergi eşit-

liğini algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Yatay eşitlik "Ödediğim vergi benimle aynı düzeyde geliri olan mükelleflerle hemen hemen aynıdır" ifadesi ile, dikey eşitlik "Geliri benden yüksek olanların benden daha fazla vergi ödemediğini düşünüyorum" ifadesi ile ve mübadele eşitliği ise "Devlet tarafından toplanan vergiler akıllıca kullanılarak bana hizmet olarak dönüyor" ifadesi ile ölçülmüştür.

Bu çalışmada elde edilen bulgular genel olarak mükelleflerin vergi sistemini çok adaletsiz algıladıklarını göstermektedir. Özellikle mübadelede eşitsizlik ve gelir vergisindeki adaletsizlik algılama düzeyi aşırı derecede yüksektir. Vergi uyumunun artırılması ve vergi kaçakçılığının azaltılması gibi vergi davranışlarında başarılı sonuçlar alınmak isteniyorsa mükelleflerin vergi eşitliğini sağlayan politikalar geliştirilmeli ve hayata geçirilmelidir. Örneğin mübadele eşitliğinin doğru bir şekilde algılanması için devletin yapması gereken çok şey vardır. Zira mübadele "eşitsizliği" konusunda vatandaşlar duyarlıdır. Mükelleflerin çok büyük çoğunluğunun "mübadele eşitsizliğini" algıladığı bir sistemde vergi uyumunu sağlamak ve vergi kaçakçılığını azaltmak için mücadeleyi sadece denetim oranı ve ceza miktarlarının artırılması gibi caydırıcı faktörlerle yürütmek oldukça güçtür.

Çok büyük bir mükellef kitlesinin işaret ettiği bu adaletsizlikler hükümet ve vergi idaresi tarafından giderilerek, bunun mükellefe aktarılması gerekmektedir. Vergi kaçakçılığının azaltılması konusunda bu çalışma adalet algılamasının ve özel olarak mübadele eşitliğinin önemini göstermektedir. Devlet kamu harcamalarındaki verimliliği arttırdığı, vergi gelirleriyle hangi verimli mal ve hizmetlerinin sunulduğunu, ne tür yatırımlar yapıldığını ve mükellefe sağlanan faydaları anlatabildiği ölçüde, vergi kaçakçılığı ile mücadele edebilecektir. Sonuçlar bize eğitim durumu yüksek olan mükellefin vergi kaçırma eğiliminin düşük olduğunu gösterirken, gelir seviyesi yüksek olan kesimin vergi

kaçırmaya daha meyilli olduğunu işaret etmektedir. Bu durumda geliri belli miktarın üzerinde olan kısma yöneltilecek vergi denetimleri vergi gelirlerini artırıcı etki gösterebilecektir.

Gelir dağılımındaki dengesizlik vergi eşitliğinin algılanması konusuyla doğrudan ilgilidir. Gelir dağılımındaki artan dengesizlik vergi eşitliğinin algılanması üzerinde negatif etki yaratır. Vergi sistemindeki eşitsizlik vergi kaybına yol açar. Vergi eşitliğini sağlamak bu kısır döngüyü kırmada kullanılacak bir yöntemdir. Bu konu ile ilgili olarak, ülkemizde kayıt dışı ekonomi oranının yüksekliği ve bunun neden olduğu negatif ekonomik sonuçların gerek gelir dağılımı dengesizliği gerekse vergi eşitliğinin algılanması üzerindeki etkisi de üzerinde ayrıca durulması ve incelenmesi gereken hususlardır.

Bu çalışma ile vergi eşitliğinin algılanmasının vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisi başta olmak üzere belirli konularda ankete dayalı bulgular elde edilmiştir. Vergi eşitliğinin algılanması konusunda bilimsel yöntemler kullanılarak yapılan daha çok sayıda ampirik çalışmaya ihtiyaç vardır. Örneğin, deneysel yöntem kullanılarak mükelleflerin vergi eşitliğini algılamasının vergi uyumu üzerindeki etkisi ayrıntılı bir şekilde araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Acar, F. (2003) "Vergi Hukukunda Eşitlik Kavramının Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi", Vergi Sorunları, Mayıs, s.176, ss.47-61.
- Adams, J. (1965), "Inequity in Social Exchange", in Advances in Experimental Social Psychology. New York, Academic Press.
- Alm, J., Jackson, B. R. and McKee, M. (1992a), "Estimating the Determinants of Taxpayer Compliance with Experimental Data", National Tax Journal, vol. 45, ss. 107-114.
- Alm, J., Mc Clelland, G. H. and Schulze, W. D. (1992b), "Why Do People Pay Taxes?", Journal of Public Economics, vol. 48, ss. 21-38.

- Alm, J., Mc Clelland, G. H. and Schulze, W. D. (1999), "Changing the Social Norm of Tax Compliance by Voting", *Kyklos*, vol. 52, ss. 141-171.
- Alm, J., Sanchez, I. and de Juan, A. (1995), "Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance", *Kyklos*, vol.48, ss. 3-18.
- Antonides, G. and Robben, H. S. J. (1995), "True Positives and False Alarms in the Detection of Tax Evasion", *Journal of Economic Psychology*, vol. 16, ss. 617-640.
- Becker, W., Buchner, H. J. and Sleeking, S. (1987), "The Impact of Public Transfer Expenditures on Tax Evasion: An Experimental Approach", *Journal of Public Economics*, vol. 34, ss. 243-252.
- Brown, C. V. and Jackson, P. M. (1990), *Public Sector Economics*, Blackwell, Oxford.
- Cowell, F. A. (1990), *Cheating the government: The economics of evasion*, MIT Press, Cambridge (MA).
- Cowell, F. A. and Gordon, J.P.F. (1988), "Unwillingness to Pay: Tax Evasion and Public Good Provision", *Journal of Public Economics*, vol. 36, ss. 305-321.
- Cowell, F.A. (1992), "Tax Evasion and Inequity", *Journal of Economic Psychology*, vol. 13, ss. 521-543.
- Cullis, J. and Jones, P. (1998), *Public Finance and Public Choice*, Oxford University Press, Oxford.
- De Juan, A., Lasheras, M. A. and Mayo, R. (1994), "Voluntary Tax Compliant Behavior of Spanish Income Tax Payers", *Public Finance*, vol. 49 (suppl), ss. 90-105.
- Dean, P., Keenan, T. and Kerney, F. (1980), "Taxpayers' Attitudes to Income Tax Evasion: An Empirical Survey", *British Tax Review*, vol. 1, ss. 28-44.
- Kim, C. K. (2002), "Does Fairness matter in Tax reporting behavior?" *Journal of Economic Psychology*, vol. 23, ss. 771-785.
- King, S. And Sheffrin, S. (2002) "Tax evasion and equity Theory: An investigative approach", *International Tax and Public Finance*, vol 9, ss. 505-521.
- Kiranoğlu, T. (2003) "Vergi Adaleti", *Vergi Sorunları*, Mart, s.174, ss129-143.
- Le Grand, J. (1991), *Equity and Choice: An Essay in Economics and Applied Philosophy*, HarperCollins, London.
- Lempert, R. (1992), "Reciprocity and Fairness: Positive Incentives for Tax Compliance: Commentary", in Slemrod, J. (ed.), *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Lewis, A. (1982), *The Psychology of Taxation*, Martin Robertson, Oxford.
- Mason, R. and Calvin, L. D. (1978), "A Study of Admitted Tax Evasion", *Law and Society Review*, vol. 13, ss. 73-89.
- Mason, R. and Calvin, L. D. (1984), "Public Confidence and Admitted Tax Evasion", *National Tax Journal*, vol. 37, ss. 489-496.
- Musgrave, R.A. (1959).
- Porcano, T. M. (1988), "Correlates of Tax Evasion", *Journal of Economic Psychology*, vol. 9, ss. 47-67.
- Robben, H.S.J., Webley, P., Elffers, H. and Hessing, D.J. (1989), "A Cross-National Comparison of Attitudes, Personality, Behaviour and Social Comparison in Tax Evasion Experiments", in Grunert, K and Olander, F. (ed.), *Understanding Economic Behaviour*, Kluwer Academic Press.
- Roth, J., Scholz, J. and Witte A. (1989), *Taxpayer compliance: An agenda for research*, vol. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Scholz, J. T. and Lubell, M. (1998), "Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action", *American Journal of Political Science*, vol. 42 (2), ss. 398-417.
- Scott, W. and Grasmick, H. (1981), "Deterrence and Income Tax Cheating: Testing Inter-action Hypotheses in Utilitarian Theories", *Journal of Applied Behavioral Science*, vol. 17, ss. 395-408.

- Smith, K. W. (1992), "Reciprocity and Fairness: Positive Incentives for Tax Compliance", in Slemrod, J. (ed.), *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, University of Michigan Press, Ann Arbor.

- Spicer, M. W. and Becker, L. A. (1980), "Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach", *National Tax Journal*, vol. 33 (2), ss. 171-175.

- Spicer, M. W. and Lundstedt, S. B. (1976), "Understanding Tax Evasion", *Public Finance*, vol. 31 (2), ss. 295-305.

- Tittle, C. R. (1980), *Sanctions and Social Deviance: The Question of Deterrence*, Praeger Publishers, New York.

- Tunçer, M. (2003) "Vergi ahlakı - Vergi Uyumu İlişkisi ve Türkiye", *Vergi Sorunları*, Ekim, s.181, ss. 92-114.

- Wallschutzky, I. G. (1984), "Possible Causes of Tax Evasion", *Journal of Economic Psychology*, vol.5, ss. 371-384.

- Webley, P., Robben, H.S.J., Elffers, H. and Hessing, D. J. (1991), *Tax Evasion: An Experimental Approach*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Yaraşlı, G.O. (1993), "Vergi Sistemimiz Yatay Eşitlik Prensibine Uygun mu?" *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, c.30, s.3-4, ss.47-54.

- Yitzhaki, S. (1974), "A Note on Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis", *Journal of Public Economics*, vol. 3, ss. 201-202.

Dipnotlar

1- Son yıllarda Smith (1992) ve Lempert (1992) tarafından belirtilen bir diğer eşitlik boyutu ise muamelede eşitliktir (procedural equity). Muamelede eşitlik mükellefin kendi görüşlerini gelir idaresine ne kadar aktarabileme fırsatı olduğunu, idarenin mükellefe eşit davranmak için ne kadar çaba harcadığını, idarenin yaptığı hataları ne ölçüde düzeltebildiği ve

tüm mükelleflere ne kadar istikrarlı ve adil davrandığı ile ilgilidir. Muamelede eşitliğin incelenmesi çalışmamızın amaçları arasında değildir.

2- Üç tür eşitlik kavramından yatay eşitlik, literatürde görece olarak daha fazla üzerinde tartışılan bir konudur. Vergi benzer gelire sahip bireylerin başlangıçtaki gelir dağılımındaki sınıflarını değiştirmiyorsa (rank reversals) yatay eşitliğin sağlandığı kabul edilir. Dolayısıyla yatay eşitsizlik bireylerin vergi nedeniyle değiştirdikleri sınıf sayısı ile tespit edilebilir (Le Grand, 1991: 73). Bu konunun detaylı açıklaması çalışmamızın kapsamı dışındadır. Yatay vergi eşitliğinin gelir grubu açısından sınıf değiştirmeye etkisi konusundaki tartışmalar için bakınız Le Grand (1991).

3- Vergi uyumu kısaca mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini (doldurması gerekli beyannameleri, ödemesi gereken vergileri, v.b.) zamanında ve gerçeğe uygun olarak yasalar, mahkeme kararları ve düzenlemeler çerçevesinde yerine getirmesi olarak tanımlanabilir (Roth, Scholz ve Witte, 1989: 2). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız Tunçer (2003).

4- Deneysel yöntem, gerçek hayattaki vergi beyanı kararının, laboratuvar ortamına taşınarak kişilerin kendilerine verilen gelir miktarı, vergi oranı, denetleme oranı, ceza miktarı ve kamu transferleri miktarı gibi faktörleri dikkate alarak gelirlerini vergilendirilmek üzere beyan etmesi usulüne dayanır. Katılımcılar gözlenerek faydalarını maksimize edip etmedikleri ve çeşitli faktörlerden (vergi oranı artışı, vs.) nasıl etkilendikleri gözlenir. Yöntemde, gerçek hayattaki kadar büyük miktarlarda cezalandırma ya da ödüllendirme yapılamamakla birlikte daha düşük oranlardaki ödül ve cezalarla vergi beyanı gerçeğine benzetilmeye çalışılmaktadır.

5- Kamu transfer oranı kişinin kamu harcamalarından yararlanma oranı şeklinde anlaşılmalıdır.

İnceleme

DOÇ. DR. BELGİN AKÇAY
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

ABD ve Avrupa Birliği İpotekli Piyasaları Arasındaki Farklılıklar

1- GİRİŞ

Yaklaşık bir kaç yüzyıl önce gayrimenkul yatırımları denildiğinde, çoğunlukla tarım ve hayvancılık yapmak amacıyla kullanılacak arazilere yapılan yatırımlar hatırlanırdı. Bugün ise, gayrimenkul yatırımları sadece bu yatırımları değil, işyeri, alışveriş merkezi, konut, arazi geliştirme, fabrika gibi sanayiye ait yapıların dahil olduğu çok çeşitli gayrimenkul yatırımlarını kapsamaktadır. Ayrıca bugün insanın günlük hayatının gayrimenkulle yakın bağlantısı, konut ve bina olarak kullanımın ötesine gitmekte ve resesyon dönemlerinden çıkışı büyük ölçüde kolaylaştırıcı özelliği, mal ve hizmetlerin üretimine ve bölüşümüne katkı sağlama ve alternatif yatırım aracı olma özelliği ile gayrimenkulün giderek artan ekonomik fonksiyonundan dolayı bu bağlantı artmaktadır. Ekonominin bu sermaye sektörü, teknolojinin bölüşümü, istihdamın artışı ile gelişen yaşam kalitesinin gerçekleşmesine hizmet etmekte ve gayrimenkul yatırımı, gerçek refah düzeyini artırırken zaman içinde satın alma gücünü de transfer edebilmektedir (Tappan, 1993; 21).

1 970'lerin ortalarına kadar, tüm ülkelerde hükümetlerin amacı, düşük maliyetle sağlanan ipotekli finansman olmuş ve bunun sadece devlet müdahalesi ile sağlanabileceği konusunda yaygın bir fikir birliği oluşmuştur. Çünkü ancak devlet müdahalesi ile, yatırımcıların fonlarını ipotekli piyasalara yönlendirmeye teşvik edecek imtiyazların ipotek kurumlarına verilmesi, çeşitli vergi muafiyetleri ve sübvansiyonlar sağlanarak ipotek karşılığı ödünç almak isteyenlerin sübvansiyon edilmesi ve sonuçta finansal piyasalarda ipotekli finansman maliyetlerinin düşürülmesi mümkün olabilirdi. "...İpotek

karşılığı ödünç veren kurumlara sağlanan imtiyazlar, yeni kurumların ipotekli piyasalara girmesine neden olmuş ve konut ipotekleri geleceğin finansal piyasalarında giderek daha fazla önem atfedilen mihenk taşlarından biri olmuştur. Artan şekilde ipoteye dayalı menkul kıymetlerin ve tahvillerin başlıca finans merkezleri arasında ticarete konu olması ve büyük rakamlara ulaşan fonların konut piyasasına akışı ile uluslararasılaşmıştır." (Ball, 1990; 1).

Ekonomik değişmelere paralel olarak, ipotekli piyasalarda da yaşanan önemli gelişme-

ler sonucunda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlar oluşan yeni şartlara göre mevcut stratejilerini sürekli olarak değiştirmişler ve yeni stratejiler belirlemişlerdir. "...İpotekli finansman alanında devrim yaratan unsurların çoğu, önceki sistemlerde ortaya çıkan sorunların sonucu meydana gelmiştir." (Ball, 1990; 1)

Bu gelişmeler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) ipotekli piyasalarında farklı yön izlemiş, sonuçta iki ülkenin ipotekli piyasaları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ABD ve AB ipotekli piyasaları arasındaki başlıca farklılıklar incelenecektir.

II- ABD VE AB İPOTEKLİ PİYASALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 1, ABD ve AB ipotekli piyasaların konut sahipliği düzeylerinin benzer olduğunu göstermektedir (ABD'de % 66, AB'de ortalama % 64'dür). İpotekli piyasaların GSYİH içinde payı açısından iki ülke karşılaştırıldığında ise, hacim olarak ABD ipotekli piyasaları AB ipotekli piyasalarından daha büyük olduğu, bu durumun konut işlemleri hacmine de aynı şekilde yansdığı görülmektedir.

Açılan konut kredilerinin GSYİH içinde payı, ABD'de % 53 iken, AB'nde ortalama % 36'dır. İpotekli alacakların menkul kıymetleştirilmesi açısından incelendiğinde ise, ABD % 29'luk pay ile AB'nden çok ileri düzeydedir.

Gayrimenkul için sermaye yaratılması, bu sermayenin artırılması ve dağıtılmasına kadar pek çok fonksiyonu yerine getiren ipotekli piyasalar, ABD ve AB'nde pek çok açıdan farklı görünüm arz etmektedir. ABD ve AB ipotekli piyasaları mukayese edildiğinde başta gelen farklılıkların, piyasaların fon sağlama biçimlerinden, faaliyet gösteren kurumlardan, devletin piyasalarda rolünden, ipotekli ürün yapısından ve ipotekli kredilerde peşin ödeme uygulamalarından kaynaklandığı görülmektedir.

A- İpotekli Piyasaların Finansman Kaynakları

ABD ve AB ipotekli piyasaları arasında başta gelen farklılık, ipotekli piyasaların nasıl fonlandığına ilişkindir. ABD ipotekli piyasaları AB ipotekli piyasaları ile karşılaştırıldığında, ABD piyasalarının AB piyasalarından daha fazla sermaye piyasalarından fon sağladığı görülmektedir.

Tablo 1
ABD ve AB İpotekli Piyasaları (1998 Yılı Sonu İtibariyle)

	ABD	AB
İpotekli Konut Kredileri (Milyar €)	3 751	2 700
İpotekli Konut Kredileri / GSYİH (%)	53	36
İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler (Milyar €) (*)	2 041	500
İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler/İpotekli Konut Kredileri (%)	54	19
İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler / GSYİH (%)	29	7
Konut Sahipliği Düzeyi (%)	66	63
Konut İşlemleri (Milyon €)	5,7	4
Nüfus (Milyon Kişi)	267	375
GSYİH (Milyar €)	7 055	7 470

(*) AB'nde ipotekli tahvil hacmi yer almakta; ABD'nde GNMA, FHLMC, ipotek kurumlarınca ihraç edilen gayrimenkule ve FNMA özel dayalı ipotekli menkul kıymetlerdir.

Kaynak: Eurostat, OECD, MBAA, Hypostat.

ABD ipotekli piyasalarında menkul kıymetleştirme aracılığı ile fonlama AB ipotekli piyasalarından çok daha büyük paya sahiptir. Tablo 1’de görüldüğü gibi ABD’nde açılan ipotekli kredilerin % 54’ü ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin ihracı ile fonlanırken, AB’de bu oran ABD’nin yaklaşık üçte biridir (% 19).

ABD ipotek piyasalarında menkul kıymetleştirme aracılığı ile fon sağlama ileri düzeydedir. 1970’li yıllarda ipotek karşılığı verilen kredilerinden tüketici kredileri ve kredi kartı alacaklarına kadar yayılan menkul kıymetleştirme, kredilerin yeniden paketlenerek satışını sağlayan finansal aracılıktır.

En geniş tanımı ile menkul kıymetleştirme, tümüyle ya da kısmen finansal piyasalar aracılığı ile ödünç alanlar ve ödünç verenlerin edenlerin karşılaştırılmasıdır (Orbay, 2000; 52). Böylece menkul kıymetleştirme, hem likit olmayan varlıkların likit ve tedavül kabiliyeti olan menkul kıymetlere dönüştürmekte hem de normalde tek bir borç veren tarafından yüklenilecek riskin daha geniş yatırımcı tabanına yayılmasını sağlamakta ve böylece sermayenin etkin kullanımı sağlanmış olmaktadır.

Menkul kıymetleştirmenin önemli role sahip olduğu ABD ipotekli piyasalarında, ipotekli kredilerin bir havuzda toplanması ve karşılığında menkul kıymet ihracı ile, sermaye piyasalarının ipotekli finansmanda ileri düzeyde kullanımı sağlanmaktadır. Menkul kıymetleştirmenin yapılmadığı durumda, ipotek karşılığı kredi vermenin ve bu kredinin vadesi boyunca bilançoda tutmanın getirdiği riskler ipotekli ödünç veren kurumlarca taşınmaktadır. Menkul kıymetleştirme

ile bu risk, üçüncü şahıslara aktarılmaktadır. Yine menkul kıymetleştirme olmadığı zaman, ödünç verenin kredinin vadesi boyunca yeterli fonlama kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Halbuki menkul kıymetleştirmede, ödünç veren kurumun kredi açabilmesi için fonlamada başarılı olmasına gerek yoktur. Menkul kıymetleştirmenin payının giderek arttığı ABD’nde ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin büyük çoğunluğu konut ipotekleri ile teminatlandırılmıştır. 1998 yılı sonu itibarıyla, konut kredilerinin % 50’si menkul kıymetleştirilmiş olan ABD’de bu oran, yaklaşık 4,1 trilyon dolar büyüklüğündeki piyasanın 2 trilyon dolarlık kısmını kapsamaktadır.

“ABD ipotek piyasalarında menkul kıymetleştirme aracılığı ile fon sağlama ileri düzeydedir. 1970’li yıllarda ipotek karşılığı verilen kredilerinden tüketici kredileri ve kredi kartı alacaklarına kadar yayılan menkul kıymetleştirme, kredilerin yeniden paketlenerek satışını sağlayan finansal aracılıktır. En geniş tanımı ile menkul kıymetleştirme, tümüyle ya da kısmen finansal piyasalar aracılığı ile ödünç alanlar ve ödünç verenlerin edenlerin karşılaştırılmasıdır. Böylece menkul kıymetleştirme, hem likit olmayan varlıkların likit ve tedavül kabiliyeti olan menkul kıymetlere dönüştürmekte hem de normalde tek bir borç veren tarafından yüklenilecek riskin daha geniş yatırımcı tabanına yayılmasını sağlamakta ve böylece sermayenin etkin kullanımı sağlanmış olmaktadır”.

Son yıllarda, AB ipotek piyasalarında fonların sermaye piyasalarından sağlanması yönünde olumlu gelişmeler olmasına rağmen, fonlama kaynağı olarak konut tasarruf hesapları veya perakende mevduatlar halâ birinci sıradadır. İkinci sırayı ise, ipoteğe dayalı tahviller ve ipoteğe dayalı menkul kıymetler almaktadır. Menkul kıymetleştirme düzeyi, ABD’dekenden çok altında olan AB ipo-

teklî piyasalarında ise, ipotekli kredilerin küçük bir kısmı (% 2'sinden daha az) menkul kıymetleştirilmiştir. Bu sonuç, büyük ölçüde AB'de menkul kıymetleştirme sürecinin, gö-reli olarak ABD'kinden daha sermaye yoğun ve maliyetli olmasından kaynaklanmaktadır (Coles ve Hardt, 2000; 780).

AB üyesi ülkeler, ipoteye dayalı menkul kıymet (mortgage-backed securities - MBS) ihracılarının gö-reli olarak pahalı yapısı nedeniyle, bilançoya dayalı menkul kıymetleştirme olan ipoteye dayalı tahvil (mortgage - backed bond-MBB) ihracına yönelmişlerdir. Bu durum doğal olarak, ipoteye dayalı tahvil ihracının ipoteye dayalı menkul kıymet ihracından daha fazla olması sonucunu doğurmuştur. AB'de ipoteye dayalı tahviller diğer devlet tahvillerinden 20bp ila 30bp⁽¹⁾ kadar ulaşan fonlama avantajına sahiptir (Coles ve Hardt, 2000; 781).

B- İpotekli Piyasalarda

Faaliyet Gösteren Kurumlar

AB ve ABD ipotek piyasaları arasındaki diğer bir farklılık, piyasalarda faaliyet gösteren kurumlar ve bu kurumların piyasalardaki payları açısından dır. Her iki piyasada da çok sayıda farklı türde kurum faaliyet gös-

termektedir. Örneğin; ABD'de kamu destekli kurumlar, ipotek bankaları, ticaret bankaları, tasarruf ve kredi kurumları, yardımlaşma kurumları, sigorta şirketleri piyasada aktif başta gelen kurumlar iken, AB'de ticaret bankaları, ipotek bankaları, tasarruf bankaları, yapı toplulukları ve Bausparkssen gibi uz-

manlaşmış kurumlar ipotekli piyasalarda aktif olarak faaliyet gösteren başlıca kurumlardır (Prendergast, 2000; 34-39; The Economist, 2000; 15).

Ancak bu kurumların piyasadaki payları farklıdır. AB'nin aksine ABD ipotek piyasalarında, federal hükümetçe desteklenen kurumlar (Government National Mortgage Association-GNMA, Federal National Mortgage Association-FNMA ve Federal Home Loan Mortgage Corporation - FHLMC) hakim rol oynarlar. Bu kurumlar ipotekle teminatlandırılmış bireysel kredileri, bu kredileri açan kurumlardan satın alırlar ve ikincil ipotek piyasalarında satarlar. İkincil ipotek piyasasında da merkezi rol oynayan bu üç kurumdan GNMA, federal bir kurum olan Konut ve Kent Geliştirme İdaresine (Housing and Urban Development - HUD) bağlı olup, ipotek bankalarının oluşturulan kredi havuzuna garanti verirler. Söz konusu krediler yine

“AB ve ABD ipotek piyasaları arasındaki diğer bir farklılık, piyasalarda faaliyet gösteren kurumlar ve bu kurumların piyasalardaki payları açısından dır. Her iki piyasada da çok sayıda farklı türde kurum faaliyet göstermektedir. Örneğin; ABD'de kamu destekli kurumlar, ipotek bankaları, ticaret bankaları, tasarruf ve kredi kurumları, yardımlaşma kurumları, sigorta şirketleri piyasada aktif başta gelen kurumlar iken, AB'de ticaret bankaları, ipotek bankaları, tasarruf bankaları, yapı toplulukları ve Bausparkssen gibi uzmanlaşmış kurumlar ipotekli piyasalarda aktif olarak faaliyet gösteren başlıca kurumlardır. Ancak bu kurumların piyasadaki payları farklıdır. AB'nin aksine ABD ipotek piyasalarında, federal hükümetçe desteklenen kurumlar hakim rol oynarlar. Bu kurumlar ipotekle teminatlandırılmış bireysel kredileri, bu kredileri açan kurumlardan satın alırlar ve ikincil ipotek piyasalarında satarlar”.

sında da merkezi rol oynayan bu üç kurumdan GNMA, federal bir kurum olan Konut ve Kent Geliştirme İdaresine (Housing and Urban Development - HUD) bağlı olup, ipotek bankalarının oluşturulan kredi havuzuna garanti verirler. Söz konusu krediler yine

HUD'a bağlı Federal Konut İdaresi (Federal Housing Administration-FHA) tarafından sigortalanır. Bu uygulama ile konut sahibi olmak isteyen dar ve orta gelirli kesim hedeflenmiştir. GNMA, açılan kredilerin ana para ve faizinin zamanında ödenmesi konusunda ABD federal hükümetinin tam garantisine sahip olup, ayrıca GNMA tarafından ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetler de Hazine tarafından ihraç edilen tahvillerle aynı garanti koşullarına sahiptir.

FNMA ve FHLMC doğrudan ipotekli kredileri fonlamazlar. Bunun yerine ticari bankalar, ipotek şirketleri, tasarruf kurumlarının fonladıkları ipotek karşılığı açılan kredileri satın alarak, ikincil ipotek piyasalarını desteklerler. FNMA ve FHLMC tarafından ikincil piyasada satılan ipotekli krediler, FHA ve VA tarafından sigortalanmaz ve hükümet garantisine sahip değildir. Ancak Federal hükümet tarafından bu kurumlara açık bir şekilde garanti verilmemesine rağmen, genelde yatırımcılar bu kurumlarca ihraç edilen menkul kıymetlere Hazine garantisi varmış gibi muamele ederler ve riskli olmadığını varsayarlar. Ayrıca bu üç kurum, bazı komisyon ve vergilerden muaf tutularak ve bazı avantajlar sağlanarak, menkul kıymet ihracında diğer kurumlardan daha avantajlı konuma getirilmişlerdir. ABD piyasalarında giderek artan paya sahip olan diğer bir kurum ipotek bankalarıdır. Tasarruf ve kredi kurumları gibi uzmanlaşmış kurumların payı ise giderek artan paya sahip olmaktadır.

ABD'nin aksine ipotekli piyasalarda, kamu kurumları veya kamu tarafından desteklenen kurumların hakim rol oynamadığı AB'de, genel olarak ticaret bankaları en büyük paya sahiptir. Ancak AB üyesi ülkeleri bazında ise, farklılıklar görülmektedir. Nitekim örneğin; Danimarka ve İsveç ipotekli piyasalarında ipotek bankaları hakim pozisyona sahip iken, İtalya, Yunanistan ve İngiltere'de ticaret bankaları hakimdir. AB genelinde yapı toplulukları gibi uzmanlaşmış ipotekli kredi veren kurumların payı, ABD'deki

benzerleri gibi ipotekli piyasalarda payları azalmaktadır. Ancak bu kurumlar ABD'dekilerden farklı olarak yapı değişikliği yaşamakta ve ticaret bankaları gibi faaliyet göstermektedirler.

Görüldüğü gibi, AB'de ipotekli piyasalar ulusal özelliklerini muhafaza ederken ve ulusal sınırlar içinde ipotekli kredi açan çeşitli kurumlar varken ve ticaret bankaları daha büyük piyasa payına sahip iken ABD piyasalarında açılan ipotekli kredilerde, ipotek bankaları giderek artan paya sahiptir.

C- Kamu Desteği

Kamu desteği, ABD ipotek piyasalarında ileri düzeyde olup, bu durum ülkenin dünyanın en gelişmiş piyasalara sahip olmasına çok fazla katkı yapmıştır. Nitekim, ipotekli kredileri satın alıp ikincil ipotek piyasalarında satan ve ipotekli piyasaların gelişiminde en fazla katkıyı sağlayan kurumlar (GNMA, FNMA, FHLMC) federal hükümetçe desteklenen kurumlardır. Bu kurumlar, menkul kıymet ihracında kendilerine sağlanan maliyet düşürücü avantajların yanında sıkıntıya girdiklerinde kullanabilecekleri Hazinesinin 2,5 milyar dolarlık kredi imkanına sahiptirler (Bu imkan bugüne kadar hiç kullanılmamıştır).

Böylece tahsis edilen kredi imkanı ile, FNMA ve FHLMC, başarısız oldukları takdirde ABD hükümeti tarafından desteklenme güvencesine sahip olmuşlardır. "...ABD'de FNMA ve FHLMC her 1 dolarlık sermayeleri karşılığında 32 dolar borçlanabilirken, özel bankalar bu rakam 11,5 dolardır..." (Coles ve Hardt, 2000;778).

FNMA ve FHLMC tarafından ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırım yapanlar, yapılan hesaplamalara göre % 20 riske sahiptir. FNMA, tüm ipotekli konut kredilerin yaklaşık % 17'sine; menkul kıymetleştirilen ipotekli alacakların ise % 34'üne sahiptir. FHLMC için bu rakamlar sırasıyla % 14 ve % 28 ve GNMA için ise % 13 ve % 26'dır. Kamu desteği ve müdahalesinin ileri

düzeyde olduğu ABD'de, ikincil ipotek piyasaları federal destekle diğer kurumlarda daha ucuz fonlama yapmaktadırlar. Yapılan hesaplamalara göre, federal destek bu kurumların fonlama maliyetlerini 50 bp düşürerek maliyet avantajı sağlamanın yanında, bu kurumların büyüklükleri onlara ölçek ekonomiler geliştirme imkanı da vermektedir. (C.B.O., 2001, 15-14). Diğer bir avantaj ise, 1990'lı yılların ortalarına kadar bu kurumların belirli bir sermaye yeterliliği rasyosuna sahip olmaları şartı aranmaması ile ayrıcalıklı konumlarının daha da güçlendirilmesidir.

AB ipotek piyasalarında ABD'de olduğu gibi ipotekle teminatlandırılmış ödünç sağlayan kurumlara fonlama aşamasında veya nakit sıkıntısına girdiklerinde destek sağlayan ne ulusal ne de AB düzeyinde bir kurum veya destekleme mekanizması vardır. Zaten AB kuruluş Kanununun 87 ve 88. maddeleri, rekabeti bozucu etki yapan devlet yardımı ve garantileri yasaklamaktadır. Örneğin; Fransa, Almanya, İsveç'te ABD'deki uygulamanın tersine ipoteğe dayalı menkul kıymet ihraç eden kurumlar, kamu kurumları ya da kamu destekli kurumlar değil özel kurumlardır. İpotekli kredilerin hacmi, ülkenin gelişmişlik düzeyi, ödünç veren kurumların finansal gücü veya menkul kıymetlerin ihracında baz alınan kalite ilkeleri ile yakından bağlantılıdır. Üye ülkeler arasında ipotekli piyasaların hacminin büyük ölçüde farklılıklar göstermesi de bunun göstergesidir. Ayrıca, AB'ye üye ülkelerin çoğunda, ipotek karşılığı ödünç veren kurumların nakit sıkıntısına düşükleri zaman başvuracakları ABD'de olduğu gibi kamu kaynaklı bir kredi imkanı mevcut değildir. Bu nedenle, ipotekli piyasaya fon sağlayan kurumlar likidite yaratmada zaman zaman zorlanmaktadır.

D- İpotekli Piyasalarda Ürün Yapısı

ABD ve AB ipotekli piyasaları ürün yapısı (ipotekli kredi vadesi, ipotek oranı ve düzeyi, kredi/değer rasyosu, ürün standardizasyonu v.b.) açısından karşılaştırıldığında fark-

lılıklar yanında bazı benzerlikler de söz konusudur (Fabozzi, 1985; Federal Reserve Bulletin, 1998).

AB ve ABD ipotekli piyasalarında açılan ipotekli krediler uzun vadeli. ABD'de açılan ipotekli kredilerin çok büyük kısmı 15-30 yıl vadeli iken, AB genelinde de vadeler bazı üye ülkelerde 30 yıla kadar uzamasına rağmen, genelde 10-25 yıl aralığındadır. Kredi/değer rasyosu açısından iki piyasa karşılaştırıldığında ABD ve AB genelinde benzer şekilde, konut değerinin % 75-90'na varan oranlarda kredi açıldığı görülmektedir.

Her iki piyasada da, çeşitli türde ipotek oranları (sabit, değişken, ayarlanabilir, artan oranlı v.b.) kullanılmaktadır. ABD ipotekli piyasalarında çok çeşitli ipotek oranları kullanılmasına rağmen, en yaygın olanı sabit oranlı ipoteklerdir. Örneğin, federal hükümetin desteğinde olan kurumların tuttukları ipotekli kredilerin yaklaşık % 65'i 30 yıl vadeli sabit oranlı ipotek, % 15'i 15 yıl vadeli sabit oranlı ipotekler olup, ayarlanabilir oranlı ipoteklerin payı ise % 10'dur. Böylece sabit oranlı ipoteklerin toplam içinde payı % 80'dir.

AB üye ülkelerinde 1980'li yıllarda başlayan deregülasyon çabalarına rağmen, ülkeler ulusal finansman sistemlerini muhafaza etmekte, ülkeler arasında farklılıklar mevcudiyetini korumaktadır. Bu nedenle, tüketicilere sunulan ipotekli krediler ve bu kredilerin fonlanmasında ABD'den çok daha fazla çeşitlilik görülmektedir. Farklı türde ödünç verenlerin mevcudiyeti, farklı vade, faiz oranı ve konut değeri içinde açılan kredinin payı da ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Hatta ülkeden ülkeye kavramların kapsamları da farklılaşmaktadır. Örneğin, İngiltere'de sabit oranlı ipotek deyince, kredi geri ödemelerinin sadece başlangıç döneminde sabit olduğu, bu dönemden sonra faiz oranlarının ayarlandığı ipotek oranı anlaşılmaktadır. Bu başlangıç dönemi de piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir (EMF, 2001; 5). Hal-

buki, ABD’de sabit oranlı ipotek deyince, açılan kredinin vadesi boyunca sabit taksitle geri ödeme anlaşılmaktadır.

İpotekli piyasaların fonlama yöntemleri de AB ve ABD piyasalarında farklıdır. ABD ipotekli piyasalarında ipoteğe dayalı menkul kıymet ihracı yoluyla fonlama yaygın iken, AB ipotekli piyasaları genelinde halâ konut tasarruf hesapları ve perakende mevduat hesapları yoluyla fonlama yaygındır. Ancak AB üyesi ülkeler arasında seçilen yöntem ve piyasa payı değişmektedir. Örneğin, Danimarka, İsveç ve Avusturya’da ipotek karşılığı açılan kredilerin fonlama kaynağı, ipoteğe dayalı tahvillerdir (Tablo 2). ABD’de olduğu gibi ipoteğe dayalı menkul kıymetler ile fonlama son yıllarda İspanya, İtalya ve İrlanda’da artmıştır.

Tablo 2

İpotekli Tahviller / İpotekli Konut Kredileri⁽²⁾ (1998 Yılı Sonu İtibariyle)

ÜLKE	Pay %
Danimarka	107
İsveç	65
Avusturya	51
Almanya	19
Norveç	9
İspanya	4,4
Hollanda	0,5
Portekiz	0,3

Kaynak: EMF (2001). Hypostat.

Aşlında tek Avrupa sermaye piyasasının yaratılması ile, ipotekli kredi açılması ve ürün ve prosedür standardizasyonuna gidilmesine yardım edebilir. Böylece menkul kıymet ihrac edenler homojen yapıdaki toplu aktiflere ulaşabilecektir ve maliyetlerin düşmesi ile ABD’ndeki uygulamaya benzer ipoteğe dayalı menkul kıymet ihracı avantajlı hale gelebilir ve bu yolla ikincil ipotek piyasaları desteklenebilir.

E- Peşin Ödeme Riski

İpotekli piyasalarda ipotekli kredilerin fonlanmasında ve fonlama yöntemlerinin se-

çiminde, açılan kredilerin peşin ödeme riski büyük önem arz etmektedir. ABD ve AB ipotekli piyasaları, peşin ödeme riskinin düzeyi ve bunu önlemek için alınan tedbirler, farklılaşma göstermektedir. "... ABD ipotekli piyasalarında, peşin ödeme riski ve bunun tahmini önem arz eden konulardan biri iken, AB piyasalarında peşin ödeme riski görece olarak yoktur denilebilir." (Coles ve Hardt, 2000; 782).

İpotekle teminatlandırılmış kredi alanların, büyük bir ekseriyetinin 30 yıl vadeli ve sabit faizli kredi türünü tercih ettiği ABD’de, kredinin geri ödenmesinde aksamalar olduğu takdirde, gecikme cezası genelde yoktur ya da önemsiz düzeydedir. Borçlunun peşin ödeme yapması durumunda, borçludan elde edilmesi beklenen getiriye göre ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin işlem gördüğü ikincil ipotek piyasası, peşin ödeme riskinin fiyatlandırılmasında efektif bir mekanizma sunmaktadır. Bu mekanizma ile peşin ödeme riski kredi borçluları (peşin ödeme yapan ve yapmayan borçlular) arasında karşılıklı paylaşılmaktadır.

Başlangıçta, AB üyesi ülkelerin ulusal kanunları arasında, peşin ödeme cezaları konusunda önemli farklılıklar vardır. Örneğin; İngiltere gibi değişken ipotek oranının hakim olduğu ipotekli piyasalarda geri ödeme riski yok iken, sabit faizle ödünç vermenin hakim olduğu ülkelerde, ödünç verenler itfa ücretini yükselttilerik aldıkları riskler ve kayıplar azaltılmaktadır. Çok sayıda üye ülkenin, borçlulara yüklenen peşin ödeme cezalarını sınırlayan düzenlemeleri yaygınlaştırması, ipotekli kredinin fonlanma sürecini AB genelinde karmaşık hale getirmiştir.

III- SONUÇ

ABD ve AB ipotek piyasaları farklı yapıda gelişmiştir. ABD’de ipotek piyasalarında yaşanan krizler (özellikle 1980’li yıllarda tasarruf ve kredi kurumlarının yaşadıkları krizler), sonucu ortaya çıkan problemler fonlama kaynaklarını ve ipotek araçlarını değiştirmiştir.

tir. ABD’de ipotekli piyasaların menkul kıymet ihracı yoluyla sermaye piyasalarından fonlanması yaygın iken, AB’de ipotekli piyasaların sermaye piyasası aracılığı ile fonlanması yönünde artan eğilim olmasına rağmen, halihazırda tasarruf mevduatları ve perakende hesaplar aracılığı ile ipotekli piyasaların fon kaynağı olarak ilk sırayı korumaktadır.

Ayrıca menkul kıymet ihracı yoluyla fonlama açısından iki piyasa ele alındığında, AB’de ipotekli tahvil ihracı bilançoya dayalı yapılırken, ABD’de menkul kıymetler (ipoteye dayalı menkul kıymetler), bilanço dışı ihrac edilmektedir. Ayrıca AB ipotekli piyasalarının aksine, ABD’de federal hükümet tarafından desteklenen kurumların ipotekli piyasalarda hakim rolleri ve bu kurumlara sağlanan imtiyazlar ipoteye dayalı menkul kıymet ihracı yolu ile fonlamayı maliyet açısından oldukça avantajlı kılarak, menkul kıymetleştirmeyi ipotek piyasalarında merkezi konuma getirmiş ve ikincil ipotek piyasalarının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Halihazırda, ABD’deki ipotekli piyasalarında kullanılan ürünlerin ve fonlama tekniklerinin AB piyasalarına kısa sürede transferi henüz kolay görünmemektedir. Ancak 1980’li yıllarda AB genelinde başlayan piyasaların deregülasyonuna ilişkin yapılan düzenlemelerle, piyasa koşulları hızla değişmeye başlamış ve artan rekabet, sermayenin daha etkin kullanım ihtiyacı ve artan uzmanlaşma sonucunu hazırlamıştır. Bu gelişmeler, AB’de, ABD’den farklı şekilde de olsa ikincil ipotekli piyasaların geliştirilmesinin kısa zamanda mümkün olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Ball, Michael (1990). *Under One Roof*. S. Martin’s Press. New York. U.S.A.
- C.B.O. (2001) *Federal Subsidies and the*

Housing GSEs. Congressional Budget Office U.S. Congress. Washington. U.S.A.

- C.B.O. (2000). *Federal Intervention and Housing*. Congressional Budget Office U.S. Congress. Washington. U.S.A.

- Coles, A. And Hardt, J. (2000). “Mortgage Markets: Why US and EU Markets Are So Different”. *Housing Studies*. Vol.15. No.5. ss. 775 - 783.

- EMF (2001). *Hypostat (1988-1998)*. Brussels.

- Fabozzi, J. (edit.) (1985). *New Developments in Mortgage Backed Securities*. Dow Jones-Irwin. Illinois. U.S.A.

- Federal Reserve Bulletin. December. 1998.

- Orbay, Lamia (2000). *The Innovation in the Banking Industry: The Case of Asset Securitization*. Garland Publishing, Inc. New York - London.

- Prendergast, Niamh (2000). “The Unbundling of the European Mortgage Market”. *Housing Finance International*. September. ss.34-39.

- Tappan, W.T. (1993). *Handbook for the Financial Analysis of Real Estate Investments*. McGraw-Hill, Inc. U.S.A.

- The Economist (2000). “Fannie, Freddie and Uncle Sam”. 15 April. s.15.

Dipnotlar

1- 1 per cent = 100 basis points.

2- EMF, 2001; 19. Danimarka’da ipotekli tahviller Kopenhag borsasında işlem görmektedir. Buradaki tahvil değeri borsada işlem gördükleri piyasa değeridir. İpotekli konut kredileri ise, nominal değerdedir. Bu nedenle ipotekli tahvillerin toplamı kredileri aşmıştır.

Görüşler

YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK

Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Dışa Açık Ekonomilerde İÇ ve Dış Dengeye Yönelik Makro Ekonomik Politikaların Etkinliği ve Türkiye Örneği

Dışa açık ekonomilerin amacı iç dengeyi ve dış dengeyi sağlamaktır. Bu amaçları aynı anda gerçekleştirmek için para, maliye ve döviz kuru politikaları kullanılmalıdır. Fakat bu politikaların iç ve dış dengeye etkileri farklı olmaktadır. Ayrıca, ekonomide iç ve dış dengeye ulaşmak için ilk olarak uygulanan döviz kuru sistemi bilinmeli; ikinci olarak da sermaye hareketlerinin serbest olup olmadığı bilinmelidir. Türkiye'de Gümrük Birliği'ne kadar uygulanan makro ekonomik politikalar iç ve dış dengeyi sağlamada etkin olmamıştır...

GİRİŞ

Yaşadığımız çağda dünya ölçeğinde bir dışa açılma ve entegrasyon rüzĐarı esmektedir. Bu rüzĐarın Őiddetinin giderek artacağı tahmin edilmektedir. Kuşkusuz dünya ülkelerinin bu eğilimleri, ekonomik kazanç elde etme beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı açık ekonomilerde ekonomik kazançları artırabilmek için kullanılacak makro ekonomik politikaları saptayabilmek ve Türkiye'nin Gümrük Birliği süreci başlayana kadar uyguladığı makro ekonomik politikaların ne kadar etkin olduğunu belirleyebilmektir. Bu çerçevede, önce dışa açılma faaliyetinin ekonomilere ne gibi kazançlar sağlayacağı ve dışa açık ekonomilerin iç ve dış dengeye yönelik makro ekonomik politikaları ele alınacak; ardından

Türkiye'nin iç ve dış dengesi ile ilgili bir regresyon analizi yapılacaktır.

I- Tanımlar, Kavramlar ve Terimler

Dışa açık ekonomi kavramıyla ilgili değişik tanımlar bulunmaktadır (Kazgan, 1986: 222; İyibozkurt, 1979: 45; Alkin, 1995: 7). Bize göre, dışa açık ekonomi, ekonomik anlamda ulusal sınırların kalkması, mal, işĐücü ve sermaye dolaşımının derinlik ve yaygınlık kazanmasıdır. Başka bir ifade ile, döviz kurlarının idari bir kararla belirlenmediği, mal hareketlerinin serbest olduğu, fiyat ve miktar sınırlamalarının olmadığı ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu ekonomiler dışa açık olarak kabul edilebilir (Alkin, 1995: 7). Dışa açık ekonomilerin bazı özellikleri vardır

(İyibozkurt, 1979: 45-46; Kazgan, 1986: 222). Bunlardan başlıcaları, serbest piyasa koşullarında dış dünyayla entegre olmak, sermaye hareketlerinde görece serbestlik olması, dış ticaret engellerinin kaldırılması ya da bunların en az düzeyde tutulmasıdır.

Dışa açılma, iktisat kuramında bir ülkenin uluslararası pazarla bütünleşmesi anlamında kullanılmaktadır. Ülkelerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi ise mal, hizmet, sermaye ve işçi hareketleriyle gerçekleşir. Bunlardan ilk ikisinin ülkenin yarattığı GSMH'ya oranının yüksek ve dış ticarete devlet müdahalesinin en az düzeyde olduğu; sermaye hareketlerinin ülke içi tasarruf ya da yatırımlardaki oranının yüksek ve devlet denetiminden arınmış olduğu ülkeler dışa açık, dünya pazarıyla bütünleşmiş sayılırlar (Kazgan, 1986: 33). Herhangi bir ülkenin dışa açıklığını belirlerken bakılması gereken başlıca ölçüt dış ticaret sektörünün GSMH içindeki payıdır (D. Dernburg, 1989: 3-4).

Bir ekonominin dışa açık olması, ekonominin bir çok konuda dış dünyanın saptamış olduğu kurallara, sınırlama ve kısıtlamalara uymak zorunluluğunu getirir. Örneğin, ihracat yapmak için dış piyasalardaki fiyatların, kalitenin, çevre koruma standartlarının, ödeme şekillerinin ve davranış biçimine kadar bir çok sınırlamanın baştan kabul edilmesi gerekir. Örneğin, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdikten sonra, CE uygulamasını başlatması ve Avrupa Birliği'nin tüketiciyi koruma yasalarına uyma çabası gibi. İthalat sürecinde de bahsedilen bu sınırlamalar geçerlidir. Bunun yanında, tüketim kalıplarının ve alışkanlıklarının etkilenebileceği yine baştan kabul edilmelidir. Hizmet alışverişlerinde de benzer sınırlamaları görmek mümkündür (Uygur, 1995: 25). Kuşkusuz, açık ekonomilerin dışarıda belirlenen kurallara ve sınırlamalara uymak zorunda olması ulusal ekonomik politikaların uygulanamayacağı anlamına gelmez. Ancak, uygun ulusal politikalar hayata geçirebilmek için dış kuralların iyi anlaşılması ve uygulanması gerekecektir

(Uygur, 1995: 26).

Ülkeler, ekonomilerini dışa açarak belirli ekonomik avantajlar elde etmeyi amaçlarlar. Örneğin, ekonomide gelir seviyesini yükseltmek, üretimde verimliliği kılmak, daha kaliteli mal ve hizmet tüketmek, ekonominin istihdam imkanını artırmak, yurtiçi teknelci eğilimleri kırmak, toplumun hayat standardını yükseltmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak dışa açılmanın yararları olarak kabul edilebilir.

Ülkelerin dışa açılarak bahsedilen bu avantajları sağlayabilmeleri için iki önemli ekonomik amacı gerçekleştirmek gerekir. Bunlar ekonomide iç ve dış dengeyi sağlamaktır.

II- Dışa Açık Ekonomilerde

İç ve Dış Denge

Enflasyon ve işsizliği en az düzeyde tutarak ekonomik büyümeyi dengeli bir şekilde sağlamak ülkelerin başlıca amaçlarından birisidir. Ancak, ülkelerin giderek dünya ekonomileri ile bütünleşme gayreti içinde olduklarını da unutmamak gerekir. Dolayısıyla büyük halkalar halinde globalleşen dünyamızda hedeflenen tek nokta enflasyon ve işsizliği minimum seviyeye indirerek büyüme değildir. Bunların yanında, ülkelerin dış dengeyi sağlamak gibi başlıca amaçları ve hatta, başlıca ekonomik sorunları vardır. Sermaye hareketlerinin giderek serbestleşmesi ve ekonomik anlamda ülkelerin birbirleriyle entegre olma çabaları sebebiyle, uluslararası ekonomik ilişkilerin de göz önüne alınması ve ekonomik düzenlemelerin bu çerçevede yapılması, uygulanacak makro ekonomik politikaların bu yönde harekete geçirilmesi gerekir. İşte bu nedenledir ki analizimiz, dış ekonomik ilişkiler de göz önünde bulundurulurken, iç dengenin yanında dış dengeyi de incelememize dahil ederek bu sınırlar içinde yapılacaktır.

Her ülkenin içinde bulunduğu şartlar farklı olduğu için, iç ve dış dengeye yönelik

politikalarda farklılık arz edebilir. Örneğin, ülkelerin dışa açılma dereceleri, ithalata bağlılığı gibi faktörler farklı olabilir. Bu nedenle, iç ve dış dengeleri kurmaya çalışırken bahsedilen bu durumların göz ardı edilmemesi gerekir (A. Black, 1983: 189-190).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, iç ve dış dengeyi sağlamak açık ekonomilerin başlıca amaçlarındandır. İç denge yeteri kadar düşük enflasyon ve işsizlik oranları içinde ekonominin sistemli bir şekilde büyümesi şeklinde tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle, tam istihdam koşulları altında toplam arz ve toplam talep dengesinin sağlanması demektir (Mundell, 1962: 70). Dış denge ise dış ödemeler bilançosunun açık ya da fazla vermemesi durumunu ya da dıŐarıdan sağlanan gelirlerin dıŐarıya yapılan ödemelere eşit olmasını ifade eder (Seyidoğlu, 1993: 287). Bir ekonominin bu iki ana amacının böyle tanımlanması, amaçlara ulaşmak için gerekli araçların belirlenmesi, amaçlar ve araçlar arasında bir çatışma olup olmadığı, belirlenen araçların etkinliklerinin hangi şartlar altında artacağı tartışmalarına yön vermiştir (Made, 1951: 104-105). İç ve dış denge amaçları arasında çoğu zaman çatışma olmaktadır (Parasız, 1993: 101). İç ve dış dengelerin kurulması amacıyla kullanılabilir araçlardan başlıcaları para, maliye ve kur politikalarıdır.

III- İç ve Dış Dengeye Yönelik Politikalar

İç ve dış dengeye ulaşmak amacıyla hükümetlerin kullanabilecekleri başlıca araçlar harcama değiştirici ve harcama kaydırıcı politikalarıdır. Bu politikalardan en fazla kullanılanı genellikle harcama değiştirici politika araçlarıdır. Bu araçlar, harcama seviyesini değiştirerek üretim seviyesi ve ödemeler dengesine etkide bulunurlar. Harcama kaydırıcı politikalar ise genellikle ödemeler dengesizliğini gidermek için devalüasyon yolunun seçilmesidir (İyibozkurt-a, 1992: 233). Çalışmamızın bu bölümünde ilk olarak harcama değiştirici politikaların iç ve dış denge

üzerindeki etkileri incelenecektir (Linder and Kindleberger, 1982: 356 ve Akyüz ve İşğüden, 1990: 131).

III- A. İşsizlik ve Dış Fazla Durumlarında Kullanılacak Makro Ekonomik Politikalar

Bir ekonomide hem işsizlik hem de dış fazlanın olması durumunda o ekonomide iç ve dış denge sağlanamamış demektir. Böyle durumlarda, toplam talebi artırmak için para ve maliye politikalarının genişletici yönde kullanılması gerekir. Genişletici para politikasıyla ekonominin para arzı artırılır. Bunun sonucunda faiz oranları düşecek ve yatırımlar artacaktır. Yatırımlardaki artış ekonominin milli gelir seviyesini yükseltecek ve işğücüne yeni istihdam imkanı yaratacaktır. Diğer yandan, işsizliği azaltmak amacıyla maliye politikası da genişletici yönde kullanılmalı; kamu harcamaları artırılarak vergiler azaltılmalıdır. Bu uygulamayla ekonomideki kullanılabilir gelir artacak ve tüketim harcamaları yükselecektir. Tüketim harcamalarındaki artış ilave üretim gerektireceğinden, ekonomideki işsizlik sorununa çözüm getirmek mümkün olacaktır. Diğer taraftan ekonomideki işsizliği ortadan kaldırmak için genişletici para ve maliye politikası uygulayarak ödemeler bilançosundaki fazlalık da azaltacaktır.

III- B. Enflasyon ve Dış Fazla Durumunda Uygulanacak Makro Ekonomik Politikalar

Enflasyon ve dış fazla durumunda makro ekonomik politikalar şu yönde kullanılmalıdır. Enflasyonun nedenlerinden biri de toplam talepte meydana gelen artışlardır. Bu nedene dayalı enflasyonu düşürebilmek için söz konusu talep fazlalığını eritmek gerekecektir. Bunun için harcama değiştirici politikaların toplam harcamaları düşürme yönünde kullanılması gerekir. Bu amaçla maliye politikası çerçevesinde kamu harcamaları kısılır, vergiler artırılır; böylelikle kullanılabilir geliri azaltmak suretiyle tüketim harcamaları

kısılr. Diğer taraftan para politikası araçları da para arzını azaltıcı yönde kullanılır. Bu çerçevede faiz oranları yükseleceğinden yatırım harcamaları azalır. Sonuç olarak milli gelir azalır. Enflasyonu düşürme çabalarıyla birlikte ödemeler dengesindeki fazlalık daha da büyür. Bu artış başlıca iki yolla beslenir. Birincisi ülke içinde fiyatlar genel düzeyinin istikrara kavuşmasıyla ihracatın dolayısıyla döviz kazançlarının artması; ikincisi toplam harcamalarla birlikte ithal mallarına olan talebin de düşmesiyle döviz tasarrufunun fazlaşmasıdır. Sonuç olarak, enflasyon ve dış fazla durumunda harcama değiştirici politikalar iç dengeyi sağlanmasına yönelik olarak daraltıcı biçimde kullanılır. Ancak, bu uygulamanın dış denge üzerindeki etkisi olumsuz olacaktır.

III- C. Enflasyon ve Dış Açık Durumunda Uygulanacak Makro Ekonomik Politikalar

Bir ekonomide hem enflasyon hem de dış açık olması durumunda para ve maliye politikalarının şu yönde hareket ettirilmesi gerekecektir. Enflasyon, bir yandan ihracatı sınırlandırıp diğer yandan ithalatı teşvik ederek ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz bir etki yaratır (Aren, 1992: 163). Fiyat hareketlerindeki artış eğilimini kırabilmek için para ve maliye politikaları toplam harcamaları düşürecek şekilde, daraltıcı yönde kullanılmalıdır. Böylelikle ekonominin toplam harcama seviyesi, fiyatlar genel seviyesi ve geliri düşer. Bu gelişmeler ekonominin iç dengesini olumlu yönde etkileyecektir. Bu uygulamanın dış açık üzerindeki etkisi de olumlu olacaktır. Çünkü, toplam harcamaların azalmasıyla enflasyon düşecek, bunun sonucunda ihracat artacak döviz girişleri fazlaşacak ve dış açık azalmaya başlayacaktır. İç talebin daralması sonucunda ithalatta da daralma görüleceğinden döviz tasarrufunun artmasıyla dış açıkta azalma görülecektir.

III- D. İşsizlik ve Dış Açık Durumunda Uygulanacak Makro Ekonomik Politikalar

Ülke ekonomilerinin işsizlik ve dış açık

sorunuyla karşı karşıya bulunmaları durumunda para ve maliye politikalarının bu sorunları azaltarak iç ve dış dengeyi kurmada oynadıkları rolü şu şekilde açıklamak mümkündür. İlk olarak ülkenin dış açık sorununa öncelik vereceğini düşünelim. Dış açığı kapatmak ya da azaltabilmek için para ve maliye politikalarını daraltıcı yönde kullanmak gerekir. Bu yolla ekonominin gelir seviyesi ve ithalat talebi daralacak; mevcut dış açık azalma eğilimine girecektir. Diğer taraftan, para politikasının daraltıcı yönde kullanılmasıyla faiz oranları da yükselir ve ülkeye ayrıca kısa vadeli sermaye girişi olabilir. Böyle bir artış dış açığı azaltıcı etki yaratılır. Ancak, daraltıcı para ve maliye politikası uygulayarak dış dengeyi sağlarken, bu uygulamadan iç dengeyi bir göstergesi olan işsizlik olumsuz yönde etkilenenecektir. Dolayısıyla para ve maliye politikaları iç ve dış dengeyi sağlamada tek başına yeterli olmamaktadır. Bu durumda yapılması gereken devalüasyonu da çözüm yollarından biri olarak görmektir.

IV- Sabit ve Esnek Kur Sistemlerinde İç ve Dış Denge

İç ve dış dengeyi kur sisteminin sabit ve esnek olması durumlarına göre incelemek mümkündür.

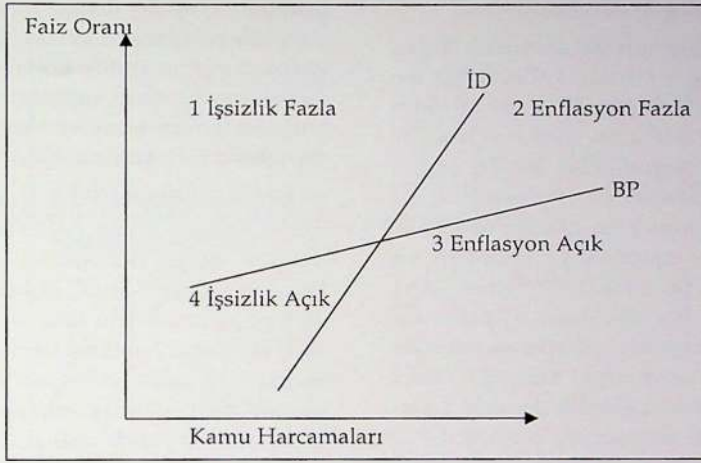
IV- A. Sabit Kur Sisteminde İç ve Dış Denge

Bir ülkede sabit kur sisteminin⁽¹⁾ geçerli olması durumunda o ekonominin iç ve dış denge doğruları Grafik 1'deki gibi olacaktır.

İç denge doğrusu (İD) üzerindeki bütün noktalar en uygun para ve maliye politikalarını kullanarak iç dengeyi kurduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, dış denge doğrusu ise (BP) üzerindeki her nokta uygun politikalarla dış dengeyi sağlandığını ifade eder.

⁽¹⁾ Sabit kur sistemlerinde yabancı paraların yani döviz alım ve satımı ve hangi kurdan ne oranda yurt dışına satılacağına devlet karar vermektedir.

Grafik 1: Sabit Kur Sisteminde EŞanlı Denge

İç ve dış denge eğrilerinin kesiştiği noktada ülkenin hem iç dengesi hem de dış dengesi sağlanmış demektir. Bu nokta dışındaki bölgelerde enflasyon, işsizlik, ödemeler bilançosu açık ve fazlalığı sorunlarıyla karşılaşmak mümkün olacaktır. Grafik 1'den görülebileceği gibi iç ve dış denge doğrularının eğimleri birbirinden farklıdır. BP eğrisinin ID doğrusuna göre daha yatık olmasının nedeni, para politikasında yapılan değişiklikler sonucunda faiz oranında meydana gelen dalgalanmalardır. Bu durumda, eğer uluslararası sermaye hareketlerinin faiz oranı değişimleri karşısında duyarlılıkları fazla ise en ufak bir faiz oranı yükselmesi karşısında büyük miktarda sermaye akımı uyarılmış olacaktır. Bu yüzden BP'nin yatık olması sermaye akımlarının faiz oranlarındaki değişmeye gösterdiği duyarlılıktan kaynaklanmaktadır. Duyarlılık arttıkça yatıklık da fazlalaşacaktır. Yurtiçi faizler yurtdışı faiz oranlarına eşitse bu durumda BP eğrisi yatay eksene paralel olacaktır (Dornbusch and Fischer, 1989: 166-167; Rivera Batiz, 1989: 246-247).

BP eğrisinin eğimiyle ilgili ikinci bir husus

ise ülkedeki ithalat eğilimiyle ilgilidir. Ülkedeki marjinal ithalat eğilimi düşükse, yani devlet harcamalarında ortaya çıkacak belirli bir miktardaki artış eğiliminin düşüklüğü nedeniyle daha düşük ödemeler dengesi açığı sonucunu veriyorsa ve dolayısıyla bu açığı kapatmak için piyasa faiz oranlarıyla oynayarak daha az yabancı sermaye girişine gerek duyuluyorsa, BP doğrusu yine yatık olacak demektir. Kısaca marjinal ithalat eğilimi ne kadar düşükse, BP doğrusu o kadar yatık olacaktır.

İç denge doğrusu ise nispeten daha dik bir görünüm arz edecektir. Bunun nedeni uluslararası sermaye akımlarının faiz oranlarındaki değişikliklere fazla duyarlı olması, buna karşılık kamu harcamaları bakımından aynı duyarlılığın söz konusu olmamasıdır. Yani, dış dengeyi sağlayıcı uluslararası sermaye akımları küçük bir faiz oranı değişikliğinden hemen etkilenirken kamu harcamalarının değiştirilmesi için faiz oranlarında çok büyük oranlarda değişiklik yapmak gerekecektir. Bu bakımdan faiz oranı ayarlamaları iç dengenin sağlanmasında nispi olarak fazla etkin olamamaktadır. Bu nedenle iç dengede

maliye politikasının dış dengede para politikasının daha etkin olduğu ifade edilebilir. Bu ayırımı Mundell Kuralı denilmektedir.

İç denge doğrusunun sol tarafında kalan bölge işsizliği, sağ tarafında kalan bölge ise enflasyonu göstermektedir. Dış denge doğrusunun solunda bulunan yerler ödemeler dengesi fazlasını sağındakiler ise dış açığın varlığını belirtmektedir. Bu çerçevede iç ve dış denge doğrularını aynı grafiğe taşıyarak şekli dört bölgeye ayırmak ve sorunları ve çözüm önerilerini bu şekilde incelemek daha anlamlı olacaktır. Ele aldığımız ülkenin birinci bölgede bulunması halinde ekonomide işsizlik ve ödemeler dengesi fazlalığı; ikinci bölgede enflasyon ve ödemeler dengesi fazlası; üçüncü bölgede enflasyonla birlikte dış açık sorunu ve dördüncü bölgede hem işsizlik hem de dış açık sorunu bulunmaktadır. Aşağıda bu bölgeleri tek tek ele alarak bu bölgelerde bulunan sorunlar ve bunları çözmeye yönelik alternatif makro ekonomik politikaların iç ve dış dengeyi aynı anda sağlamadaki rolleri incelenecektir.

Birinci Bölge: Grafik 1’de bir ülke, birinci bölgede A gibi bir noktada bulunuyor ise eşanlı denge sağlanamamış demektir. Bu noktada hem işsizlik hem de dış fazla sorunu vardır. Amacımız A noktasından eşanlı denge noktası olan E noktasına ulaşmaktır. Bunun için aşağıya ve sağa doğru hareket etmemiz gerekecektir. Bu durumu gerçekleştirebilmek için faiz oranlarının düşürülmesi ve kamu harcamalarının artması gereklidir. Bu sonucun doğması için para politikasının genişletici maliye politikasının da aynı şekilde harcamaları artırıcı biçimde kullanılması zorunludur. Ancak, maliye politikasının gerektiğinden daha fazla genişletici olması faiz oranlarının gerektiği kadar düşmesini önleyebilir. Böylece, ekonomi ikinci bölgeye kayabilir. Bu bakımdan para ve maliye politikaları kullanılırken en uygun ölçülerin tutturulması zorunludur (Dornbush and Fischer, 1994: 137).

İkinci Bölge: Grafik 1’in ikinci bölgesinde

ülke ekonomisi enflasyon ve dış fazla sorunu ile karşı karşıyadır. Böyle bir durumda, ekonominin iç ve dış dengesini sağlayabilmek için para politikasını genişletici maliye politikasını daraltıcı yönde kullanmak gerekir. Bu uygulamayla faiz oranları düşecek kamu harcamaları kısıllacak ve ekonomi eşanlı denge noktası E noktasına ulaşacaktır.

Üçüncü Bölge: Grafik 1’den de görüleceği üzere üçüncü bölge enflasyon ve ödemeler dengesi açığı durumunu sergilemektedir. Diyelim ki, ekonomi C noktasından E noktasına geçebilmek için faiz oranlarının yükselmesi ve kamu harcamalarının kısıllanması gerekecektir. O halde enflasyon ve dış açık durumunda dengeye ulaşabilmek için para politikası daraltıcı yönde maliye politikası da harcamaları düşürücü yönde kullanılmalıdır.

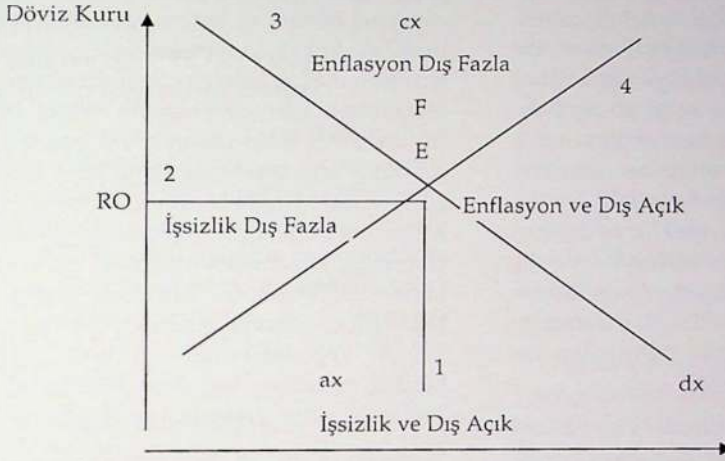
Dördüncü Bölge: Grafik 1’de ekonomi dördüncü bölgedeyken işsizlik ve ödemeler bilançosu açığı sorunuyla karşı karşıyadır. Eğer ülke D noktasında ise E’ye yönelebilmesi için faiz oranlarını yükseltmesi kamu harcamalarını artırması gerekecektir. Bunun için de daraltıcı para politikası ve genişletici maliye politikası kullanılmalıdır.

Yukarıdaki analizden şu sonuca ulaşmak mümkündür. Ekonomi sabit kur sistemi altında iç ve dış dengeyi sağlarken uygulanan politikaların etkinliği farklılık gösterir. Grafik 1’de ekonominin genel dengesini bozan eğilimleri düzeltmeye çalışırken iç dengede maliye politikasının dış dengede para politikasının kullanılmasını ilk öneren kişi Mundell olmuş ve bu ayırımı “etkin piyasa sınıflandırılması” adını vermiştir (Mundell-a, 1960: 249).

IV- B. Esnek Kur Sistemlerinde İç ve Dış Denge

Esnek Kur sistemine geçildiğinde yukarıdaki analizimiz değişecektir. Çünkü, artık ihracat dışsal bir değişken değil döviz kurunun azalan bir fonksiyonu olarak kabul edilecek ve ithalat da sadece gelire bağlı değil döviz kuruna da bağlı olacaktır. Bu bağlam-

Grafik 2: Esnek Kur Sisteminde Eşanlı Denge

da aşağıda esnek kurlar altında iç ve dış dengenin nasıl sağlanacağı incelenecektir. Esnek kurlar altında iç ve dış denge doğrularını Grafik 2'de görmek mümkündür.

Grafik 2'de esnek kurlar altında iç denge doğrusu iç istikrarı sağlayan en uygun kur politikası ve maliye politikası bileşimlerini gösteren doğrudur (Akyüz ve İşgüden, 1990: 138). Yani ekonomideki enflasyon ve işsizlik sorunlarını en aza indirgeyen optimum politika bileşimi, iç denge doğrusu üzerinde görülebilir. İç denge doğrusunun sol yukarıdan sağ aşağıya doğru olmasının nedeni kur ve maliye politikası arasındaki karşılıklı etkileşimden kaynaklanmaktadır. İç denge doğrusunun üzerindeki herhangi bir noktanın gösterdiği döviz kurunda bir yükselme olduğunda ödemeler bilançosunda bir iyileşme olabilecektir, artan toplam talep kanalıyla ekonomide enflasyon baş gösterecektir. Bunu önlemek için söz konusu döviz kuru düzeyinde kamu harcamalarını kısmak gerekecektir. Bu nedenle iç denge doğrusu negatif eğimlidir (Akyüz ve İşgüden, 1990: 138). Grafik 2'de dış denge doğrusunun sol aşağıdan sağ yukarıya doğru olduğu görülmektedir. Bu durum kur politikası ile maliye poli-

tikası arasındaki karşılıklı etkileşimden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, dış denge doğrusunun üzerindeki herhangi bir noktanın gösterdiği kamu harcaması fazlaştığında, artan talebin bir kısmı ithal mallarına yönelecek ve ülkede ödemeler dengesi açığı meydana gelecektir. Bu açığı kapatmak amacıyla döviz kurlarını yükseltmek zorunludur. Diğer yandan, eğer dış denge doğrusu üzerinde bulunan herhangi bir noktanın gösterdiği kamu harcamalarında bir azalma olursa bu kez azalan talebin bir kısmı da ithal talebini oluşturduğundan ödemeler bilançosunda bir fazla oluşacaktır. Bu durumda kurların düşmesi gerekecektir. Bu nedenle dış denge doğrusu sol aşağıdan sağ yukarıya doğru olacaktır (Akyüz ve İşgüden, 1990: 139).

Grafik 2 yardımıyla esnek kurlar altında iç ve dış dengeyi sağlayabilmek için ekonomilerin uygulamaları gereken politikalar incelenecektir. Bu inceleme esnek kurlar altında iç ve dış denge doğrularından yararlanarak yapılacaktır. Grafik 2'de iç ve dış denge doğrularının kesiştiği E noktası ekonominin genel denge noktasını ifade etmektedir. E noktasında ilgili ülkenin hem iç hem de dış dengesi sağlanmıştır. Grafikte E noktası ekono-

minin ulaşmayı hedeflediği iç ve dış denge- nin sağlandığı kur ve kamu harcaması düze- yini belirtmektedir. Grafik 2'de iç denge doğ- rusunun solunda kalan bölge işsizliği, sağın- da kalan bölge ise enflasyonu gösterirken; BP doğrusunun solunda kalan bölge dış fazlayı, sağında kalan bölge de dış açığı göstermek- tedir. Grafik 2'yi dört bölüme ayırdığımızda, her bölgedeki ekonomik sorunları görebili- riz. Bunlardan birinci bölgede işsizlik ve dış açık sorunu, ikinci bölgede işsizlik ve dış faz- la sorunu, üçüncü bölgede enflasyon ve dış fazla sorunu dördüncü bölgede de enflasyon ve dış açık sorunu vardır. Bu sorunları çö- zmek için makro ekonomik politikaları şu yönde kullanmak gerekecektir.

Birinci Bölge: Ülkeler Grafik 2'nin hangi tarafında olurlarsa olsunlar ulaşmayı hedef- ledikleri esas nokta E noktası olmalıdır. Bi- rinci bölgeden E noktasına geçebilmek için döviz kurlarının değersizleşmesi gerekecek- tir. Ancak, sadece kur politikası ile E noktası- na geçmek mümkün değildir. Bunun yanın- da kur politikasının maliye politikası uygula- ması ile desteklenmesi gereklidir. Maliye po- litikasının genel dengeye dönük kullanımı kur politikası kadar kolay ve çok belirgin de- ğildir. Maliye politikasının etkin olabilmesi için grafikte gösterilen G0'dan çıkan dikme- nin ne tarafta bulunduğuna bağlıdır. Ele alın- an ekonominin A noktasında bulunması durumunda maliye politikası genişletici yön- de kullanılacak; yani, kamu harcamalarının artırılması gerekecektir (Baxter and King, 1993: 333). Kamu harcamalarının makro eko- nomik dengeyi sağlamada çok önemli rolü vardır. Eğer ekonomi bölge içinde ancak G0'ın sağında bulunuyorsa bu durumda de- ğersizleşmenin yanında kamu harcamaları- nın kısılması gerekir. Eğer ekonomi F gibi bir noktadaysa dengeye ulaşmak için kamu har- camaları düzeyinin değiştirilmesine gerek olmayacak değersizleşme yeterli olacaktır (Akyüz ve İşgüden, 1990: 141; Aschuer, 1988: 41-62).

İkinci Bölge: Bu bölgede ekonomi hem iş-

sizlik hem de dış fazla sorunu ile karşı karşı- yadır. Bu sorunları çözmek için ilk harekete geçirmemiz gereken mekanizma kamu har- camaları olmalı ve kamu harcamaları artırıl- malıdır. Ancak, döviz kuruyla yapılacak iş- lem tam olarak belirgin değildir. Bunu belir- leyebilmek için ekonominin ikinci bölgede R0 kur düzeyinin üstünde mi yoksa altın- da mı olduğunu saptamak gereklidir. Eğer ülke bölge içinde B gibi bir noktada bulunuyorsa, kamu harcamalarını artırmanın yanında ku- run değer kazanması (düşmesi) gerekecek ve kamu harcamalarını artırmak gerekecektir. Ülke R0'ın altında bir noktadaysa, bu defa kurun değersizleşmesi zorunlu olacaktır. Maliye politikası ise, yine genişletici yönde kullanılacaktır (Akyüz ve İşgüden, 1990: 141).

Üçüncü Bölge: Grafiğin üçüncü bölgesin- de iç ve dış dengeyi bozan enflasyon ve dış fazla sorunları mevcuttur. Bu sorunları çö- zmek amacıyla döviz kurlarının değer ka- zanması gereklidir. Kamu harcamalarının yönü ise üçüncü bölge içinde ekonominin hangi noktada bulunduğuna bağlı olacaktır. Eğer ekonomi G0 düzeyinin sağ tarafında C gibi bir noktada bulunuyorsa kurların değer kazanmasının yanında kamu harcamaları da düşürülmelidir. Ekonomi G0 düzeyinin so- lunda ise bu defa kamu harcamaları artırıl- malıdır (Akyüz ve İşgüden, 1990: 141).

Dördüncü Bölge: Bu bölge içinde ekono- mi enflasyon ve ödemeler bilançosu açığı so- runuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Dola- yısıyla böyle bir durumda yapılması gereken kamu harcamalarının kısılması zorunluluğud- ur. Kurların ne yapılacağı ise yine ekono- minin bu bölge içinde hangi noktada bulun- duğuna bağlıdır. Örneğin ekonomi bölge i- çinde D gibi bir noktada ise, bu durumda ka- mu harcamalarının kısılması ve kurların de- ğersizleşmesi gereklidir. Yukarıda ki sapta- malarımız ışığında şunu söylemek doğru o- lur kanısındayız. İç ve dış dengeyi aynı anda sağlamak ekonomiler için çok önemlidir. Bu- nu yaparken para ve maliye politikalarını iş-

birliği içinde çalıştırmak gereklidir (Ciocco, 1987: 34). Yani, her iki politikanın da asgari düzeyde ahenk içinde olmaları gereği vardır (Sağlam, 1986: 34).

V- Türkiye’de İç ve Dış Dengeye Dönük Bir Regrasyon Analizi

Ülkeler içe dönük yada dışa dönük sanayileşme politikaları izleyerek kalkınmalarına ivme kazandırabilirler. Esas konumuzu teşkil eden nokta dışa dönük kalkınma politikasıdır. Bir ülkenin dışa açılması şu aşamalarla gerçekleşmektedir. Bunlar, ihracatın teşviki, ihracata yönelik sanayileşme ve dış dünyaya tamamen açılmak şeklinde olmaktadır (Berksoy, 1985: 91).

Daha önce de belirtildiği gibi ülkelerin dışa açılmaları mal, sermaye, hizmet ve işçi akımlarının serbestleşmesiyle gerçekleşmektedir. Bir başka anlatımla mal ve hizmet akımlarının gayri safi milli hasıla içindeki payı yüksekse, sermaye hareketlerine herhangi

bir sınırlama getirilmemişse ve devletin dış ticarete herhangi bir müdahalesi yoksa o ülke dışa açılmış olarak kabul edilebilir. Günümüzde globalleşme hareketi içinde olan ülkelerin kimi dışa açılma süreçlerini tamamlamış kimisi de tamamlamaya çalışmaktadır. Türkiye de bu süreci 24 Ocak 1980 tarihinde başlatmış ve aşamalı olarak dışa açılmaya çalışmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye 1996 yılı Gümrük Birliği’ne girinceye kadar ülkemizde iç ve dış dengeyi sağlama yönündeki makro ekonomik politikaların etkinliği bir regrasyon analizi ile değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Teorik olarak para arzı ile ekonomik faaliyet düzeyi arasında tam istihdam ve likidite tuzağı dışında yüksek bir ilişki vardır. Bu ilişkiye Klasiklerle Rasyonel beklentiler hariç tüm teorisyenler onaylamaktadır. Yine, kamu harcamaları ile ekonomik faaliyetler arasında da yüksek bir ilişki kurulmaktadır. Tam istihdam denge düzeyinde kamu harca-

Tablo 1: Türkiye’nin Başlıca Ekonomik Göstergeleri (1980-1996)

Yıllar	KKGB Milyar TL	CİD Milyon Dolar	KH Milyar TL	RDK Dolar / TL	İ.O %	PA Milyar TL
1980	465.0	3408	1078	76.03	7.9	924
1981	319.0	1936	1516	80.58	6.9	1710
1982	374.1	952	1602	97.44	6.9	2679
1983	688.6	1923	2613	92.52	7.6	3477
1984	1194.4	1436	3784	87.61	7.5	5493
1985	1266.6	1013	5313	89.18	7.0	8540
1986	1869.3	1465	8165	80.31	7.8	12173
1987	4563.1	806	12696	78.12	8.3	17648
1988	6177.9	1596	21006	77.10	8.4	27194
1989	12282.9	961	38051	84.43	8.4	47139
1990	29428.6	2625	67193	100.23	8.0	71570
1991	64468.7	250	130263	98.49	7.3	117118
1992	116581.2	974	221658	94.16	8.0	190736
1993	244224.3	6433	485249	93.37	7.9	282442
1994	315034.2	2631	897296	75.45	7.9	630348
1995	516821.2	2339	1720647	87.29	7.2	1270423
1996	1420268	1450	3955888	76.73	6.3	2801675

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995), DPT Yayınları, Ankara, 1996, s.36-49; Maliye Bakanlığı, 1997 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.116.

malarının dışlayıcı etkisi (crowding out) göstereceği kesin ise de tam istihdamın altındaki konjonktürlerde kamu harcamaları bir kaldıraç gibi kullanılır. Diğer yandan, para-kur ve harcama politikaları dış ödemeler dengesini etkiler. Bu etkinin mekanizması sabit ve esnek kur sistemlerinde değişmektedir.

İşte bu teorik doğrulardan hareketle ekonominin iç dengesinin bir göstergesi olarak işsizlik oranı, dış dengesinin bir göstergesi olarak da cari işlemler dengesindeki oransal değişimler alınmış ve bu değişkenler bağımlı değişken sayılmış, para ve maliye politikalarındaki değişmelerle bu değişkenler arasında anlamlı ve yüksek bir ilişki bulunup bulunmadığı Tablo 1'de sunulan verilerden yararlanarak araştırılmıştır.

Tablo 2

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Korelasyon (r)
İÖ	PA	0.032
İÖ	Gecikmeli PA	0.16
İÖ	KH, Gecikmeli PA	0.51
İÖ	KH	0.053
İÖ	Gecikmeli KH	0.005
CİD	PA	0.02
CİD	KH	0.008
CİD	KH, PA	0.2
CİD	RDK	0.22
CİD	KKGB	0.05

Not: Bağımlı bağımsız değişkenler reel değerlerdir.

İÖ = İşsizlik Oranı

CİD = Cari İşlemler Dengesi

KKGB = Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

KH = Kamu Harcamaları

PA = Para Arzı

RDK = Reel Döviz Kuru

Para arzındaki değişmelerin etkisi eşanlı ve gecikmeli olarak araştırılmıştır. Kamu harcamalarının etkisi de aynı yöntemle belirlenmiştir. Kur değişmelerinin etkisinin gecikmeyeceği varsayılarak dış denge üzerindeki etkisi eşanlı olarak çalışılmıştır. Bulunan sonuçlar tablo 2'de verilmiştir.

SONUÇ VE BULGULAR

Para arzı, kur, kamu harcamaları ve kamu borçlanması ile istihdam düzeyi ve cari işlemler dengesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması şu nedenlere bağlanabilir.

(i) Vergi yükünün ve işveren sosyal yükümlülüklerinin yüksek, vergi iadesinin zayıf olması kayıt dışı ekonomik faaliyetlere oranını yükseltmektedir. Kayıt dışı kesimin para ve maliye politikası araçlarının kullanımına karşı duyarsız kalmaları beklenir bir durumdur.

(ii) İşsizlik oranlarına ilişkin veriler bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı ilişki kurulmasına uygun görünmüyor. Örneğin, 1989, 1990 ve 1991 büyüme hızları sırasıyla % 1.6, % 9.4 ve % 0.3 iken işsizlik oranları % 8.4, % 8 ve % 7.3'tür. Burada büyüme ile işsizlik arasında tutarlı bir ilişki bulunmuyor. Bu durumda, işsizlikle para ve maliye politikaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması olağandır.

(iii) Ele alınan dönemde marjinal işlerin çoğunun, erken emeklilik ve ikinci iş imkanlarının ve evsel hizmetlerin Türkiye'de henüz yapılaşmamış olmasının ve geçici işgücü mobilitesinin işsizliği önemli ölçüde massettiği düşünülebilir.

(iv) Para, kur ve maliye politikaları ile cari işlemler dengesi arasında anlamlı bir ilişki kurulamaması döviz maliyeti ile döviz kuru arasındaki farka bağlanabilir. Döviz maliyeti döviz kazandırıcı faaliyetlerin aşırı teşviki ile desteklendiği için sürekli olarak döviz kuru yüksek gerçekleşmiştir. Bu da en azından döviz gelirlerinin para ve maliye politikaları ile doğrudan ilişkisini ortadan kaldırıyor.

İncelenen dönemde para ve maliye politikası araçlarının tür ve yön olarak sık sık değiştirilmesinden dolayı izlenen politikalar kamuoyunun güveni kalmamıştır. Ekonomik ajanlar, faaliyetlerini izlenen politikaların dışında başka argümanlara bağlamış görünüm-

yorlar. Enflasyonun yüksek oranda sürmesi, büyüme hızındaki dalgalanmalar, transfer harcamalarının ve teşviklerin sürekli değişmesi, kısacası kamunun kullandığı araçların ve tercihlerinin sık sık değiştirilmesi böyle bir sonuç doğurmuştur.

Nitekim, burada belirtilen görüşleri test etmek üzere adeta bir kontrol grubu gibi değerlendirilerek 1985-1994 dönemi enflasyon oranı ile özel sektör sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişki araştırılmış ve bu iki değişken arasında anlamsız fakat yüksek bir ilişki ($r = 0.81$) bulunmuştur. Bu, açıkça teorik analizlere aykırıdır. Ancak, yukarıdaki bulgu ve sonuçları doğrular niteliktedir.

Esasen, 1973'de DPT'nin 1987'de ve 1994'de DİE'nin yaptığı gelir dağılımı araştırmaları değişik içerikte politikalara rağmen gelir dağılımında belirgin bir değişme sağlanmadığını da göstermektedir. Şu halde, kur ve para arzı, kamu harcamaları ve kamu borçlanması ile işsizlik ve cari işlemler dengesi arasında ve sabit sermaye yatırımları ile enflasyon arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığına göre 1980-1996 döneminde Türkiye'de izlenen iktisat politikalarının ekonomik faaliyetlere zavallı bir manipilasyondan başka fazla bir anlam taşımadığı sonucuna varılabilir.

Kaynaklar

- Akyüz, Müfit ve Tamer İşgüden, (1990) Uluslararası İktisat, Evrim Yayınları, Yayın No: 33, İstanbul.
- Alkin, Erdoğan, (1985) "Dışa Açık Bir Ekonomide Politikalar Ne Olmalıdır?", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 32, Sayı 1.
- Aren, Sadun, (1992), İstihdam - Para ve İktisadi Politika, 10. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Aschuer, David, (1988) "The Equilibrium Approach to Fiscal Policy" Journal of Money, Credit and banking, February.
- Baxter, Marianne and Robert G. King, (1993), "Fiscal Policy in General Equilibrium", The American Economic Review, Vol. 83, No: 3, June.

- Berksoy, Taner, "Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi" (1985), Hacettepe Üniversitesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1-2.

- Ciocca, Pierluigi, (1987), Money and the economy, Central Bankers View, Martin's Press, New York.

- Dernburg, Thomas. D., (1989), Global Macro Economics, Harper Collins Publishers, New York.

- Dornbusch, Rudiger; Stanley Fischer, (1994), Macro Economics, Sixth Edition, MC Graw Hill inc, USA.

- DPT, (1996) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995), DPT Yayınları, Ankara.

- İyibozkurt, M. Erol, (1992) Uluslararası İktisat, 4. Baskı, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın No: 67, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.

- İyibozkurt, Erol, (1979), Çağdaş Dış Ticaret Kuramı, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Yayın No. 36, Bursa.

- Kazgan, Gülten, (1986), Ekonomide Dışa Açık Büyüme, 2. baskı., Altın Yayınları, İstanbul.

- Linder, T.P and Kindleberger, (1982) International Economics, Richard D. Irwin, Illions.

- Made, James, (1951), The Theory of International Economic Policy, The Oxford University Press.

- Maliye Bakanlığı, 1997 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.116.

- Mundell, Robert, (1960) "The Moneray Dynamics of International Adjustment Under Fixed and Flexible Exchange Rates", Quarterly Journal of Economics, May .

- Parasız, İlker, (1993), Para Politikası, Keynesgil İktisadın Düşüşü ve Yükselişi, 3. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

- Rivera Batiz, Francisco, (1989), International Finance and Open Economy Macroeconomics Macmillan Publishing Company, INC, Newyork.

- Sağlam, Dündar, (1986) "Dışa Açık Bir Ekonomide Kısıtlayıcı Para Politikasının Ekonomik Et-kileri", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 23, Haziran.

- Seyidoğlu , Halil, (1993) Uluslararası İktisat - Teori, Politika ve Uygulama, 9. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

Rakamların Dili

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (MAYIS 2004)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	4.1	1.7	1.8	5.7	- 556.5	- 540.9
Almanya	0.9	1.6	1.9	10.4	156.7	55.8
Avustralya	5.5	2.0	5.9	5.6	- 15.9	- 30.0
Avusturya	0.4	1.6	2.1	4.4	- 1.1	- 1.9
Belçika	2.4	1.1	1.9	12.7	20.8	8.0
Danimarka	2.4	0.7	3.7	6.4	9.3	6.3
Fransa	2.7	1.7	2.7	9.8	2.9	11.4
Hollanda	1.7	1.1	1.8	6.4	32.0	14.4
İngiltere	2.6	1.1	3.8	4.8	- 82.4	- 30.8
İspanya	3.0	2.1	3.3	11.2	- 53.5	- 23.8
İsveç	2.2	- 0.1	2.7	5.8	20.7	18.9
İsviçre	1.8	- 0.1	1.8	4.1	7.7	32.9
İtalya	b.d.	2.3	2.8	8.5	1.2	- 19.0
Japonya	6.4	b.d.	2.0	5.0	116.1	149.9
Kanada	3.8	0.7	4.0	7.5	44.4	18.5
Euro - 11	1.2	1.7	2.5	8.8	88.2	37.2

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil Kaynak: The Economist, 1 Mayıs 2004.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., ihracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

MERKEZ BANKASI BEKLENTİ ANKETİ

Cari Dönem	Gözlem Sayısı	En Küçük	En Büyük	Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	Uygun Ortalama
Tüketici Enflasyonu Beklentisi (%) (Nisan - 04) (2.Dönem)	84	0,5	2,0	0,3	1,1	1,0	1,0	1,1
İki Ay Sonrasının TÜFE Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	83	- 1,0	1,6	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4
Yıl Sonu TÜFE Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	84	8,0	14,5	1,1	11,4	11,6	12,0	11,4
Gelecek 12 Aylık Dönemin TÜFE Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	81	7,5	15,0	1,5	10,5	10,5	10,0	10,5
Uç Aylık Hazine İhalesi Yıllık Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (%) (Nisan - 04) (2.Dönem)	84	19,0	26,0	1,0	22,7	22,8	23,0	22,6
Yıl Sonu Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	83	11,0	24,0	1,7	18,2	18,0	18,0	18,3
Para Piyasası Gecelik Yıllık Basit Faiz Oranı Beklentisi (%) (Nisan - 04) (2.Dönem)	84	19,0	24,0	0,9	21,7	22,0	22,0	22,0
Yıl Sonu Basit Faiz Oranı Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	83	11,0	21,0	1,4	17,3	18,0	18,0	17,4
Bankalararası Döviz Piyasası Dolar Kuru Beklentisi (Bin TL) (Nisan - 04) (2.Dönem)	85	1300,0	1543,0	32,3	1367,9	1360,0	1350,0	1364,5
Yıl Sonu Dolar Kuru Beklentisi (Nisan - 04) (2.Dönem)	84	1285,0	1700,0	60,7	1498,7	1500,0	1500,0	1497,0
Cari İşlemler Dengesi Beklentisi (Milyon Dolar) (*) (Nisan - 04) (2.Dönem)	73	-13000,0	-3000,0	1594,9	-7732,7	-8000,0	-8000,0	
GSMH Büyüme Beklentisi (%) (Nisan - 04) (2.Dönem)	79	3,0	7,0	0,6	4,9	5,0	5,0	4,9

(*) Verilerin dağılımının çok düzensiz olması nedeniyle uygun ortalama hesaplanamamıştır.

TEMEL GÖSTERGELER

Konsolide Bütçe (Mart Sonu)		Enflasyon	
GELİRLER	23,854 Katrilyon TL	TEFE YILLIK NİSAN SONU	% 8,91
HARCAMALAR	30,839 Katrilyon TL	TÜFE YILLIK NİSAN SONU	% 10,18
BÜTÇE AÇIĞI	6,985 Katrilyon TL	TEFE AYLIK NİSAN SONU	% 2,65
FAİZ DIŞI FAZLA	7,881 Katrilyon TL	TÜFE AYLIK NİSAN SONU	% 0,59
İç Borç Stoku		GSMH Değişimi	
ŞUBAT SONU	200,5 Katrilyon TL	SABİT FİYATLARLA OCAK - ARALIK (2003)	% 5,9
Dış Borç Stoku (Kamu)		GSMH	
ŞUBAT SONU	64,2 Milyar Dolar	CARİ FİYATLARLA OCAK - ARALIK (2003)	356,7 Katrilyon TL
İhracat Gelirleri		Sanayi Üretim İndeksi	
OCAK	4,372 Milyar Dolar	ŞUBAT	% 15,6
İthalat Giderleri		Kapasite Kullanım Oranı	
OCAK	5,858 Milyar Dolar	ŞUBAT	% 73,4
Cari İşlemler Dengesi		İşsizlik	
OCAK - ARALIK (2003)	- 6,808 Milyar Dolar	2003 YILLIK	% 10,5

SİZ DE ABONE OLUN!

*"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"ne abone olanlar,
"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"ni önce okuyanlardır.*

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel: Fax:

e-mail :

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

"FİNANS – POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR" Aylık Dergi, 12 sayı için

2004 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

YURT DIŞI

6 Aylık: 40.000.000.-TL.

6 Aylık: 30 \$

1 Yıllık: 60.000.000.-TL.

1 Yıllık: 60 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 6299897

T.İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 530979

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No: 1035572-7

Abone Başlangıç Tarihi: Abone Bitiş Tarihi:

"EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A.Ş." adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığımız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, **"Finans - Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**; Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6, Kat.2; 34400 Sultanahmet İstanbul" adresine posta ile gönderebilir, faks geçebilir veya elektronik posta adresimize gönderebilirsiniz.

Faks: (0-212) 518 66 43. **Tel:** (0-212) 518 17 32 – 516 11 45.

e-mail: abone@ekonomikyorumlar.com <http://www.ekonomikyorumlar.com>

MARKA SEÇİMİNİZ KOLAYLAŞTI...

klozet
 kapakları

Seramik Kesme
ve Uygulama
Makinesi

Rezervuar
Sistemleri

Banyo
Mobilyaları

Akrilik
Sistemler

Armatur ve
El Duş
Takımları

Seramik
Sağlık
Gereçleri

Seramik ve
Porselen
Karolar

EGE MARK®

www.egemark.com

Genel dağıtıcı: Ege İnşaat Malzemeleri Pazarlama A.Ş.

Garanti'ye dış ticaret finansmanında dünyadan ödül.

Global Finance Dergisi'ne göre 2002 ve 2003'te
Türkiye'nin en iyi dış ticaret finansman bankası:
Garanti.

Dünyada, ihracat alacakları
seküritizasyon işlemi yapan (1999) ilk banka:
Garanti.

1999 yılından bu yana
Çin'de Türkiye'yi temsil eden tek banka:
Garanti.

Dış ticaret mevzuatı hakkında bilmek istediğiniz her şeyi
mevzuat.garanti.com.tr adresinde veren tek banka:
Garanti.

